

Hlubinková, Zuzana

Tvoření substantiv

In: Hlubinková, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. Vyd. 1.
Brno: Masarykova univerzita, 2010, pp. 30-116

ISBN 9788021052956

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124100>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

TVOŘENÍ SUBSTANTIV

8 Podstatná jména označují substance, a to osoby, zvířata, věci, dále pak vlastnosti a děje chápané jako substance. Naše práce je zaměřena nejen na tvoření apelativ, ale v menší míře i na jména vlastní (§ 18, 20, 21, 40, 47, 60, 80) a jména terminologické povahy (§ 173–187).

Při odvozování substantiv se uplatnily onomaziologické kategorie mutační, transpoziční i modifikační. Nejpočetnější jsou deriváty kategorií mutačních. Pojmenovávají vždy předměty konkrétní (osoby, zvířata, rostliny a věci). Ke kategoriím mutačním patří tyto slootovorné kategorie: jména konatelská, jména podle příslušnosti, jména činitelská, názvy prostředků činnosti, názvy výsledků děje, názvy míst a názvy nositelů vlastností. Onomaziologické kategorie transpoziční zahrnují následující slootovorné kategorie: názvy dějů, názvy vlastností a názvy okolností nebo nositelů okolnostních příznaků. Modifikační kategorie obsahují pojmenování mající určitý příznak, který je odlišuje od pojmenování základových (hromadnost, rozdíl v pohlaví, nedospělost, větší či menší rozsah, expresivní zabarvení; patří sem i speciální substance – často instrumentální povahy – pojmenované na základě podobnosti, synekdochy, popř. jiné motivace). V rámci modifikačních kategorií lišíme tyto slootovorné kategorie: názvy hromadné, názvy jednotlivin, jména přechýlená, jména zdrobnělá, jména zveličelá a názvy specifikační.

Ke třem kapitolám přiřazujeme i tzv. dodatky, protože s nimi volně souvisejí zpracovávanou tematikou. K názvům hromadným připojujeme oddíl věnovaný označování rodiny jako celku, u jmen přechýlených se zabýváme problematikou přechýlených příjmení a o pojmenováních odrostlejších mláďat pojednáváme u jmen zveličelých. První dva tzv. dodatky se zabývají jmény vlastními. Propria jsou zpracována také v oddílech nazvaných Jména podle příslušnosti (jména obyvatelská), Jména přechýlená, Názvy hromadné a Jména zveličelá.

Podstatná jména se tvoří všemi slootovornými postupy, avšak na prostou převahu má sufixace. Dosti častá je také konverze. Pro velkou blízkost obou slootovorných postupů je probíráme v rámci odvozování příponového. Ostatní slootovorné postupy – prefixace a adaptace – mají spíše ráz okrajový. Útvarů utvořených kompozicí máme doloženo jen několik desítek, juxtapozita jsou ojedinělá. Převažuje tvoření ze základu plného. Slootovorný základ bývá domácího, ojediněle cizího původu.

TVOŘENÍ SUBSTANTIV ODVOZOVÁNÍM

SUBSTANTIVA ZE SUBSTANTIV

Jména konatelská

9 Jména konatelská jsou názvy osob, které se zabývají jistou činností. Pojmenovávají se podle předmětu v širokém slova smyslu, k němuž se tato činnost vztahuje. Nejblíže ke konatelským jménům stojí jména činitelská, a to zejména v oblasti názvů derivovaných od substantiv dějových. Jména konatelská se odvozují od substantiv, a to zejména od konkrét. Tvoří se pouze sufixací.

Při odvozování se uplatnily sufixy *-ař/-ář*, *-íř*, *-ník* (s variantou *-eňík*, *-ík*), *-ák*, *-ist(a)*, *-sk(y)* a *-ň(i)*.

Autoři nářečních monografií uvádějí i další formanty, a to *-ěř*, např. *šenkéř* (J. Chloupek, 1952, s. 84, F. Svěrák, 1966, s. 41), *-ír*, např. *oficír*, konvertovaný výraz *agronóm* (K. Fic, 1984, s. 26, 28).

Sufix -ař/-ář

10 Sufix *-ař/-ář* (vzor *muž*, alternace *í/i*, *ú/o*, *e/0*; *n/ň*, *l/ť*) je produktivní. Variantu *-ař* máme doloženu u názvů dvouslabičných. Výjimku tvoří pouze substantiva *výminkař/výmňenkař* a *povítkař*. S variantou *-ář* se spojují zejména tříslabičná jména. Řadíme sem tato substantiva: *zvonář*, *hrobař*, *mlékař*, *fčelař*, *domkař*, *druvař*, *dřevař*, *koškař*, *fajkař*, *tihlář*, *stotář*/*stolař*, *miškář*, *potkovář*, *uzenář*, *kominář*, *rostlinář*, *živočichář*, *výmin-kář/výminkař/výmňenkář/výmňenkař*, *hospodář* a *besedář*. Formant *-ař/-ář* nezpůsobuje alternace a odvozuje se jím především od základů na *-k*, popř. *-v* a *-n*. Tyto názvy lze členit podle sémantiky onomaziologického vztahu. Nejvíce je názvů označujících osoby, které něco vyrábějí a tvoří (např. *zvonář*).

Sufix -íř

11 Formace *hrnčír* (vzor *muž*, alternace *e/0*; *c/č*) je utvořena sufixem *-íř*.

Sufix -ník

12 Formant *-ník* (vzor *pán*, alternace *a/e*, *0/e*) je méně produktivní. Jeho nevýhodou jsou souhláskové alternace (*d/d*, *ť/t*, *n/ň*, *ť/l*, *k/č*), s nimiž se pojí. U některých formací je možná alternativní motivace adjektivem na *-ní* (např. *lesník*). Do této skupiny řadíme následující jména: *vinohradník*, *besedník*, *úředník*, *dráteník* (varianta *-eňík*), *deputátník*, *bubeník*, *zvoník* (u jmen se základem na *-n* je varianta *-ík*), *zedník*, *živnostník*, *obuvník*, *zámečník*, *kostelník*, *svadebník*, *lesník*, *rolník*, *řemesník*. U těchto forma-

cí převažují základy zakončené na *-d*, *-t* a *-n*. Sémantická diferenciacie uvnitř tohoto typu je bohatá. Patří sem skupina označující osoby podle toho, co vytvářejí nebo vyrábějí (např. *zedňík*), podle toho, oč pečují (např. *rolňík*), podle podniku, kterého se účastní (např. *besedňík*) atd.

Sufix *-ák*

13 Jména na *-ák* (vzor *pán*, alternace *e/o*; *t/t'*, *c/č*, *l/l'*) patří v této kategorii k méně produktivním. Některá takto utvořená substantiva mají většinou expresivní zabarvení. Máme doložena jména *počťák*, *školák*, *tuberák*, *pytlák*, *svjeták* a *ofčák*.

Sufix *-ist(a)*

14 Cizím sufixem *-ist(a)* (vzor *přeceda*) se tvoří pouze tři jména, a to *traktorista* (jméno osoby utvořené od pojmenování vozidla, s nímž osoba jezdí), *humorista* a *srandista* (názvy osob podle toho, v čem mají zálibu). Představují přejímky ze spisovného jazyka.

Suffixy *-sk(y)*, *-ň(i)*

15 Jako jména konatelská se uplatňují i substantivizovaná adjektiva, u nichž došlo k zeslabení motivace adjektivem. Tvoří se formanty *-sk(y)* (vzor *mładý*) a *-ň(i)* (vzor *jarňi*): *učitelský*, *hostinský*, *hospocký*; *účetňi*.

16 Slovo tvorná *synonyma* (*besedář* a *besedňík*) jsou u jmen konatelů ojedinelá.

K. Fic (1984, s. 187) registruje na mapě č. 5 územní rozložení sufixů *-ář* a *-ňík* (*uémňenkář* × *uémňeňík*) ve středomoravských nářečích.

Jména podle příslušnosti

17 Ke jménům podle příslušnosti patří především pojmenování osob podle příslušnosti k místu nebo skupině lidí, které něco spojuje.

PŘÍSLUŠNOST K ZEMI (tzv. jména obyvatelská)

18 Jména obyvatel označují také příslušníky národů. Následující pojmenování jsou původní názvy bez sufixu: *Maďar*, *Rus*, *Čech* (u všech vzor *pán*), *Řemec* (vzor *muž*).

PŘÍSLUŠNOST K MÍSTU (tzv. jména obyvatelská)

19 Obyvatelské názvy pojmenovávají osoby podle místa, odkud pocházejí nebo které obývají. Tvoří se sufixací (popř. resuffixací) nebo kon-

verzí převážně od místních jmen vlastních (méně od jmen krajů, zemí a států), řidčeji od jmen obecných. Jsou rodu mužského, ženské názvy se tvoří přechylováním (viz § 40–41). U jmen vlastních se uplatňují sufixy *-an* (s variantami *-jan*, *-čan*), *-ák* (s variantami *-ják*, *-čák*) a konverzní formant *-(0)* m.; se jmény obecnými se spojují formanty *-an/-čan*, *-ák* a *-(e)c*.

Náš nářeční výzkum nezachytil další nepříliš rozšířené obyvatelské formanty, a to *-ščák*, *-ščan* a *-al/-ál*, srov. R. Šrámek (1969, s. 152–154, 158). Poslední formant *-al* uvádí rovněž J. Skulina (1964, s. 81). Shodné výsledky s našimi přináší i výzkum pro ČJA z druhé poloviny 60. a počátku 70. let 20. století. S. Králík (1984, s. 44–45) zaznamenal na Kelečsku ojedinělý sufix *-an/-jan*. K. Fic (1984, s. 13–14) uvádí rovněž formant *-ál* (*Bušín* – *Bušínál*), dále *-án* (*Crhov* – *Crhán*), *-aň* (*Hrochov* – *Hrochaň*) a *-ař* (*Ždánice* – *Ždaňar*).

Sufix *-an/-jan*

20 Formant *-an* (vzor *pán*, alternace *ý/y*, *e/0*; *t/ť*, *n/ň*, *s/š*, *z/ž*, *c/č*, *h/ž*, *k/č*, splývání souhláskové skupiny *tč/č*) se pojí s plným základem příslušného místního jména vlastního. Sufix je produktivní.

Sufixem *-an* se tvoří tato jména: *Poteč* (vlastní jména místní uvádíme v úřední podobě) – *Potečan*, *Horní Lideč* – *Ličan*, *Liptál* – *Liptálan*, *Uherské Hradiště* – *Hradiščan*, *Veselí nad Moravou* – *Veselan*, *Podolí* – *Podolan*, *Mikulčice* – *Mikulčan* (od základu redukováného). Ze jména obecného vznikl útvar *venkovan*.

Při odvozování dochází u následujících jmen k souhláskovým alternacím: *Vsetín* – *Fsetřňan*, *Zlín* – *Zliňan*, *Týnec* – *Tynčan*, *Olomouc* – *Ołomúčan*, *Neubuz* – *Neobužan* (hlásková podoba obyvatelských jmen vypovídá o hláskové podobě struktury místního dialektu, nikoli o jeho struktuře slovotvorné, např. *Vnorovy* – *Znoroujan*), *Uherský Ostroh* – *Ostrožan*, *Valašské Klobouky* – *Klobúččan*, *Valašské Příkazy* – *Příkažan*, *Vesky* – *Věščan*, *Střelná* – *Střelňan*, *Štítná* – *Ščitňan*, *Hovězí* – *Hovježan*, *Lhota* – *Lhoťan/Lhocan*, *Všemina* – *Fšemiňan*, *Juřinka* – *Juřiňan* (od redukováného základu); *Strážnice* – *Strážňičan*, *Haluzice* – *Haľužičan*, *Police* – *Poličan*, *Lužice* – *Łužičan*, *Bylnice* – *Byľňičan*, *Mistřice* – *Mistřičan*, *Zarazice* – *Zarazičan*. Od obecných jmen míst se odvozují formace *vesňičan* a *mňeščan*.

Administrativní statut obcí nerozlišujeme, některá místní jména jsou názvy částí nebo místních částí existujících obcí, např. *Kopčany* – dřívější název obce *Zelená Hora*, *Zarazice* – dnes část *Veselí nad Moravou*.

U další skupiny názvů obyvatel se uplatňuje varianta *-jan*. Pojí se s redukováným základem vlastních jmen míst na *-ovic(e)*, popř. *-ic(e)*. U jmen na *-ovic(e)* se formant *-jan* připojuje za první část tohoto kombinovaného toponymického sufixu: *Hradčovice* – *Hračoujan*, *Oldřichovice* – *Ondřichoujan/Ondřechoujan*, *Velké Karlovice* – *Karťoujan*, *Popovice* – *Popoujan*, *Kunovice* – *Kunoujan*. U jména na *-ic(e)* se tento sufix odsouává a varianta *-jan* stojí za základem vyjadřujícím motivaci příslušného

místního jména (*Bohuslavice nad Vlárí – Bústavjan*). Ostatní obyvatelské názvy se tvoří od plných základů místních jmen s jiným zakončením: *Rožnov pod Radhoštěm – Rožnovjan*, *Študlov – Ščudlovjan*; *Vnorovy – Znorovjan*; *Janová – Janovjan*; *Trnava – Trnavjan*. Odvozovací základ u všech jmen na *-jan* končí na retnici.

Variantu *-čan* máme doloženu pouze u formace *Neoveščan* (*Moravská Nová Ves*). Obecné jméno *dedičan* je odvozeno rovněž variantou *-čan*. Viz též mapa č. 1 (popis mapy – § 23).

U dvouslovných názvů se v nářečí (stejně jako ve spisovném jazyce) stává fundujícím jménem substantivum (např. *Uherské Hradiště – Hradiščan*). Výjimkou je pouze název *Neoveščan*, kdy substantivum v místním jméně *Moravská Nová Ves* obsahuje příliš málo informace, a proto se obyvatelské jméno odvozuje ze spojení tohoto substantiva a jednoho z adjektiv.

Sufix *-ák/-ják*

21 Formant *-ák* (vzor *pán*, alternace *í/i*, *e/0*, *i/0*, *0/e*; *t/ť*, *n/ň*, *c/č*, *h/ž*, *šť/šč*, splývání skupiny *tč/č*) se pojí s plným základem příslušného jména obce.

Sufixem *-ák* se tvoří tato jména obyvatelská: *Čejč – Čejčák*, *Hustopeče – Hustopečák*, *Uherské Hradiště – Hradiščák*, *Kobylí – Kobylák*, *Valašské Meziříčí – Meziříčák/Mezříčák*. K této skupině se přimyká i jméno obyvatele podle krajiny, kterou obývá, a to *Hanák (Haná)*. Rovněž sem patří názvy obyvatel zemí a států (*Polsko – Polák*, *Slovensko – Slovák*). Ze jména obecného se odvozuje substantivum *dedínák*.

Při odvozování dochází u následujících jmen k souhláskovým alternacím: *Vsetín – Fsetíňák*, *Zlín – Zlíňák*, *Brno – Brňák*, *Kopčany – Kopčaňák*, *Labuty – Ľabuták*, *Lhota – Lhoták*, *Olomouc – Ołomúčák*, *Praha – Pražák*. Substantiva *dedínák*, *potkopčák* a *mňeščák* se tvoří ze jmen obecných.

Podle R. Šrámka (1969, s. 150) se na Moravě a ve Slezsku tvoří obyvatelská jména od názvů velkých měst i v oblastech s n-ovými formanty pouze sufixem *-ák*. Náš materiál tento závěr potvrzuje jen částečně (*Pražák*, *Brňák*, *Meziříčák*, ale *Zlíňák* i *Zlíňan*, *Olomúčák* i *Olomúčan*, *Hradiščák* i *Hradiščan*, *Fsetíňák* i *Fsetíňan*).

Základem jmen obyvatelských mohou být také místní názvy v redukované podobě. V našem případě se toponymické sufixy *-ic(e)* a *-ou* zcela vynechávají a formant *-ák* se připojuje k redukovaným základům. Dochází tedy k resuffixaci: *Mikulčice – Mikulčák*, *Josefov – Jozefák* (od základu primárního).

Při tvoření pojmenování obyvatel se užívá také varianty *-ják*: *Vřesovice – Vřesovják*, *Kunovice – Kunovják*, *Karlovice – Karlovják*. Jejich redukovaný základ je končí na *-v*. Tato varianta je i u dalších jmen: *Provodov*

- *Provodouják, Přerov – Přerouvják, Šarovy – Šarouvják*. U nich je formant připojen za plný základ místního jména zakončený na retnici -v.

Redukovaný základ se uplatnil také u formací *Bořečák (Bořetice), Miločák (Milotice), Pavlofčák (Velké Pavlovice)* a *Bojanofčák (Velké Bojanovice)*. Tato obyvatelská jména vznikla resufixací od místních jmen na -ic(e). Vyčleňujeme u nich slovotvornou variantu -čák.

U odvozenin, jejichž odvozovací základ je zakončen dvěma konsonanty, patrně podobu obyvatelského názvu ovlivňuje příslušné nářeční adjektivum (*Kelč – kelecký – Kelečák*).

Sufix -(e)c

22 Formantem -(e)c (vzor *muž*) je utvořena jediná apelativní odvozenina, a to *cizinec*.

23 Slovotvorná synonyma, a to *mňeščan* a *mňeščák, dědīnčan, dědīňák* a *dědīňák*, jsou ojedinělá. Jednotlivé slovotvorné typy obyvatelských jmen (-an/-jan/-čan × -ák/-ják/-čák) se diferencují i územně. Viz mapa č. 1.

Mapa č. 1 *obyvatelská jména* (s. 36)

Na většině území **východomoravských dialektů** je rozšířen sufix -an (MČ 1 též -án často hovor.), popř. jeho varianta -jan. Další formant -ák (MČ 1 často hovor., popř. nář.), často též v obměně -ják, byl zaznamenán v západních okrajových úsecích a na Kelečsku. Z Kelečska a ze západního Kyjovska máme doloženu variantu -čák. Ojedinělé -čan se objevuje pouze na Břeclavsku.

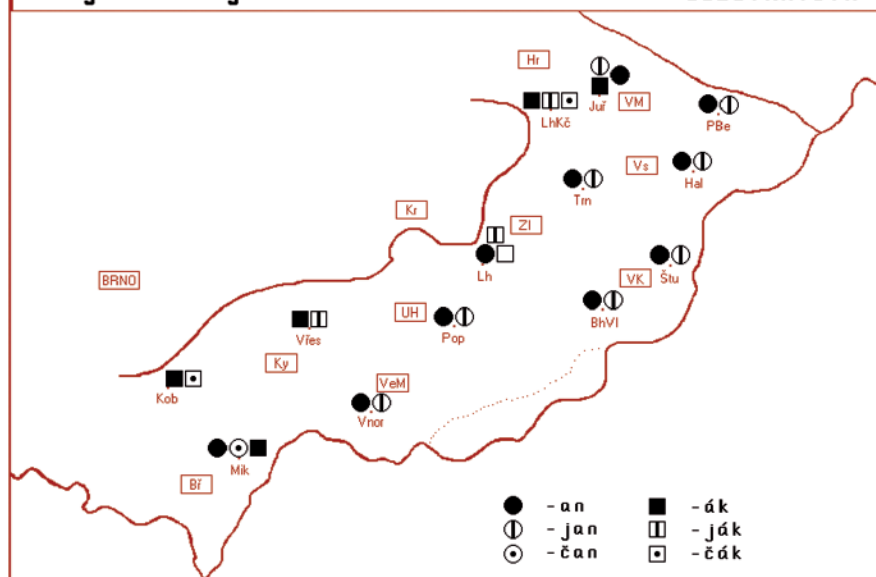
Hlavním sufixem, kterého se užívá při tvoření obyvatelských jmen ve většině **českých nářečí**, je -'ák (popř. neměkcíci -ák). Jemu na východě zkoumaného území a ve Slezsku konkuruje formant -'an. Ostatní slovotvorné prostředky mají spíše ráz okrajový. Vedle názvů vytvořených sufixací se na části území využívá i substantivizovaných adjektiv, popř. nepřímých označení pomocí předložkového spojení (Z. Hlubinková, 2003, s. 29–39, mapa).

Formantem -an (popř. jeho rozšířenými variantami -čan, -eňčan, -ovan...) se také nejčastěji tvoří jména obyvatel ve většině **slovenských dialektů**. Méně často se na celém Slovensku uplatňuje sufix -ec, popř. jeho rozšířené varianty -aňec, -eňec... Formant -ár, -iar má ráz okrajový (ASJ III, 1978, s. 74–75, 1981, mapa č. 112).

Stav ve středomoravských dialektech zaznamenal K. Fic (1984, s. 186) na mapě č. 4. Územní rozložení formantů, jimiž se tvoří obyvatelská jména na Moravě a ve Slezsku, zobrazil R. Šrámek (1969, s. 161) rovněž na mapě.

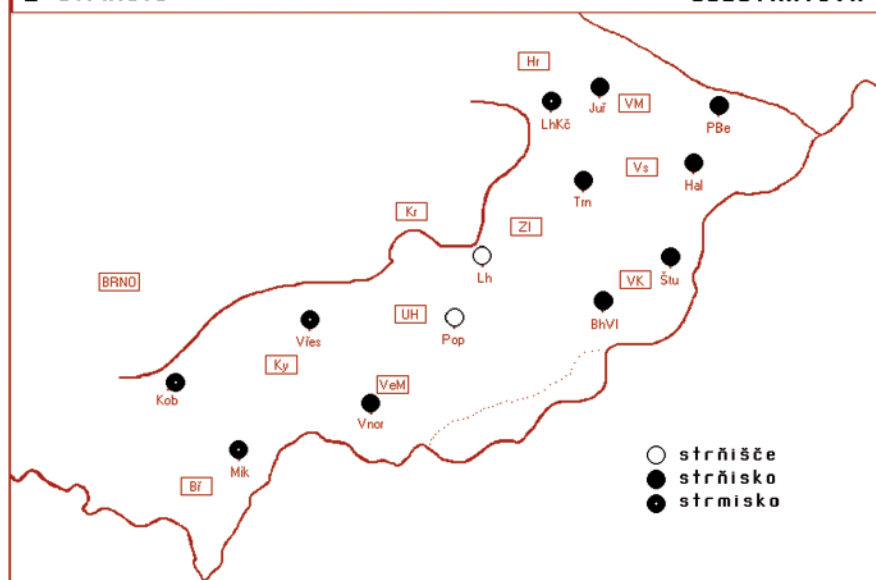
1 obyvatelská jména

SUBSTANTIVA

2 strniště

SUBSTANTIVA

PŘÍSLUŠNOST KE SKUPINĚ LIDÍ

Suffix *-ov(e)c*

24 Tato jména označují příslušníky různých hnutí a organizací. Byla znamenána pouze substantiva *národovec* a *lidovec* (vzor *muž*).

Názvy míst

25 Apelativní názvy patřící do této zvláštní kategorie pojmenovávají místo, a to podle toho, co se na něm nachází, co na něm roste, nebo podle toho, co se na něm dělá. V souhlase s tím se jména míst odvozují od jmen nebo od sloves. Lze najít styčné body mezi jmény míst a jmény nositelů vlastností, jmény okolností, hromadnými jmény a jmény dějovými. Tvoří se především sufixací, ojediněle konverzí. Bylo zjištěno i několik kompozit.

Při tvoření místních názvů se uplatnily sufify *-isk(o)* (s variantami *-lisk(o)*, *-ovisk(o)*), *-išč(e)* (s variantami *-lišč(e)*, *-išt(e)*), *-ň(a)* (s variantami *-árň(a)*, *-írň(a)*, *-érň(a)*, *-ovň(a)*, *-evň(a)*, *-n(a)*), *-ňic(a)*/*-telňic(a)*) a *-k(a)*/*-árk(a)*, *-ňík*, *-in(a)*/*-ovin(a)*, *-ín*, *-dt(o)*, *-in(e)c*, *-ák*, *-stu(í)* a konverzní formant *-(o) m*.

J. Chloupek (1952, s. 87) zapsal formant *-ec* (*pekelec* ,výklenek nad pecí') a F. Svěrák (1966, s. 42) zachytil formant *-da* (*kikinda* ,letní kuchyně').

Suffix *-isk(o)*

26 Formant *-isk(o)* (vzor *mjesto*, alternace *d/d'*, *n/ň*, *c/č*, *k/č*) se připojuje k základům substantivním, méně slovesným a adjektivním. Takto utvořená substantiva pojmenovávají prostranství otevřená.

Ve východomoravských dialektech je suffix *-isk(o)* produktivní. Pojí se především se substantivy: *brablenčisko*, *hnojisko*, *strmisko/strňisko* (se zastřenou slovo tvornou motivací). Další názvy označují místa, kde se pěstují, popř. rostou určité rostliny: *zemňačisko/zemjačisko/zemačisko*, *erteplisko* ,brambořiště', *jačmeňisko*, *jateliňisko*, *lucerňisko* ,pole, na němž rostla vojtěška', *turkyňisko* ,pole po kukuřici', *maleňisko/maliňisko*, *pšeňičisko*, *jahodisko* (od základů plných). Desubstantivními adjektivy jsou fundována další jména: *ovesňisko*, *réžňisko*, *řepňisko*, *žitňisko* (od základů plných). Dějová substantiva se stala základem názvů *pastvisko* a *trhovisko* (varianta *-ovisk(o)*). Slovesné základy lze vyčlenit u místních jmen *rubisko* // *porubisko* // *rubanisko* (od deverbálního adjektiva) a *kúpalisko* (varianta *-lisk(o)*). Viz mapy č. 2 a 3 (popisy map – § 37).

A. Vašek (1967, s. 30) uvádí, že přípona *-isko* // *-ysko* je rozšířena u všech těch substantiv, jejichž spisovná podoba se tvoří příponou *-iště* (*hnoisko*, ...) a ovšem i u slov, která ve

spisovné češtině nejsou vůbec, anebo jsou v ní ve významech místních jmen neobvyklá (*zemn'ačysko*).

Sufix -išč(e)

27 Formantem -išč(e) (vzor *moře*, alternace *é/e*, *ú/o*; *n/ň*, *r/ř*) jsou odvozena tato pojmenování: *strňišče*, *hnojišče*, *mraveňišče/braveňišče/brableňišče* (od základu primárního) a *jateliňišče*. Jejich základem jsou substantiva. Z dějových názvů vznikly útvary *pastvišče*, *topenišče* a *pařeňišče*. Následující jména míst mají základy verbální: *letišče*, *kúpališče* (varianta -lišč(e)), *rubišče* (od sloves 5. třídy), *jevišče* (od slovesa 4. třídy) a *hřišče* (od slovesa 1. třídy). I tento sufix pojmenovává prostranství otevřená. Do tohoto typu byl také zahrnut formant -išť(e). Viz mapy č. 2 a 3 (popis mapy – § 37).

Sufix -išč(e)/-išť(e) není doložen v žádné nářeční monografii z východní Moravy. Pouze A. Vašek (1967, s. 30) upozorňuje, že tato přípona se ve valaštině vyskytuje jen sporadicky (pokud nejde o řeč lidí vystavených tlaku spisovného jazyka), a to pouze u slov kulturní povahy (např. *hřýšče*). K. Fic (1984, s. 19–20) ve své práci z oblasti středomoravských dialektů charakterizuje řadu substantiv na -išťe/-išče jako přejímky ze spisovného jazyka.

Sufix -ň(a)

28 Místní jména na -ň(a) (vzor *růža*, alternace *a/á*, *á/a*, *ú/o*, *o/e*, *o/é*; *c/č*, *l/l*, *h/ž*) pojmenovávají uzavřené prostory (místnosti nebo budovy). Odvozují se od základů substantiv, méně sloves. Typ je produktivní.

Formantem -ň(a) vznikla z plného základu nedějových substantiv tato jména: *papírňa*, *tíhelňa/cihelňa*, *futérňa* ‚místnost, kde se připravovalo krmivo pro dobytek‘. Názvy *kolňa* a *studňa* mají slovotvornou motivaci již zastřenou. Od názvů osob jsou odvozena místní jména *kazatelňa* a *kožeľužňa*. Další útvary jsou motivovány dějovými substantivy (od základů plných): *prádelňa*, *kúpelňa*, *porodňa*. Následující názvy jsou utvořeny slovotvornými variantami -árň(a), -írň(a), -érň(a), -ovň(a) a -evň(a). Jména *cukrárňa*, *drvárňa* ‚dřevník‘, *sklárňa* a *mlékárňa* jsou motivována názvy věcí. K nim patří též substantivum *kovárňa* (paralelní motivace i slovesem). Ke jménům zvířat se vztahují tato pojmenování: *kravárňa*, *králíkářňa*, *ofčárňa* // *ofčírňa*, *koňírňa*. Od sloves 4. třídy byly utvořeny následující formace: *sušírňa*, *palírňa* // *palérňa*. Variantu -ovň(a) lze vyčlenit u podstatných jmen *pojiščovňa* (od slovesa 6. třídy) a *hájovňa* (od názvu osoby). Ojedinelá je varianta -evň(a) u substantiva *mlatevňa* ‚mlát‘. V některých případech jde o zdomácnělé přejímky ze spisovného jazyka (*prádelňa*, *kúpelňa*, *porodňa*, *cukrárňa*, *mlékárňa*, *pojiščovňa*). Do tohoto typu byl zařazen i formant -n(a) (vzor *žena*). Viz mapy č. 4–6 (popisy map – § 37).

Sufix -na se ve východomoravských nářečních monografiích neuvádí. Řadu takto utvořených pojmenování zaznamenal K. Fic (1984, s. 16–18).

Suffixy *-ňic(a)*, *-k(a)*

29 Místní názvy na *-ňic(a)* (vzor *růža*, alternace *á/a*, *í/e*, *ú/o*; *n/ň*, *c/č*), a to *zvoňica* (koncové *n* základu splývá s počátečním *n* formantu) a *solňica*, se opírají o substantiva. Přestože je formace *solňička* je utvořena deminutivním sufixem *-k(a)* (vzor *žena*), probíráme ji zde, neboť sem svým významem nepochybně patří. Z dějového substantiva vzniklo pojmenování *porodňica*. Základem odvození názvu *nemocňica* se stalo substantivizované adjektivum *nemocný*. Od různých typů sloves jsou utvořeny tyto názvy: *střelňica*, *páleňica*, *křtitelňica*, *kazatelňica* (u obou posledních substantiv varianta *-telňic(a)*). Všechny odvozeniny označují uzavřený prostor. Viz mapa č. 7 (popis mapy – § 37).

Suffix *-k(a)*

30 Odvozeniny na *-k(a)* (vzor *žena*, alternace *a/á*, *y/ý*, *o/e*; *t/l*) se vztahují k substantivům: *hájenka*, *záhumenka*, *drvárka*, *dřevárka*, *dřevník* (u obou posledních podstatných jmen varianta *-árk(a)*). Jména dějová se stala základem formací *kúpelka* a *prádelka*. Slovesný základ lze vydělit ve slově *sýpka* a adjektivní v názvu *stánka*. Všechny útvary pojmenovávají uzavřené prostory. Viz mapy č. 4–6 (popisy map – § 37).

Suffix *-ňík*

31 Názvy na *-ňík* (vzor *les*, alternace *n/ň*, *t/c*) se odvozují pouze ze substantivních základů: *dřevňík*, *hořubňík*, *kurňík*, *kuřňík*, *králíkárna*, *telacňík*/*telecňík*/*telatňík*/*teletňík* (odvozovací základ má podobu plnou: *telat-/telet-*). Derivát *skleňík* (splynutí koncového *n* základu a počátečního *n* formantu) představuje přechod ke jménům nositelů vlastností. Ke jménům míst ho zařazujeme jen proto, že pojmenovává uzavřený prostor. Všechna výše uvedená substantiva označují prostor, v němž něco žije, pěstuje se nebo je uloženo.

Suffix *-in(a)*

32 U jmen na *-in(a)* (vzor *žena*, alternace *r/ř*) tvoří sémantickou skupinu pojmenování míst, na nichž roste nějaký porost. Do jisté míry se tato pojmenování prolínají se jmény hromadnými (např. *urbí*). Jejich základem jsou substantiva prvotní: *březina*, *bořina*, *dubina* // *dubovina* (varianta *-ovin(a)*, paralelně motivováno též adjektivem na *-ov(y)*, pak vyčleňujeme sufix *-in(a)*). Pojmenováním místa, kde žijí lidé, je *dědina* (se zastřenou slootovornou motivací). Dalším místním názvem je *pastvina* (od dějového substantiva).

Sufix -ín

33 Formantem -ín (vzor *les*, alternace *e/o*; *c/č*, *ť/t*) se tvoří pouze jména míst, kde se chovají živočichové: *hřepčín*, *vepřín*, *fčelín*, *ofčín*. Jinou motivaci má *koplín* ‚kurník‘ (to ze střhn. *kobel* ‚kotec‘).

Sufix -dlo

34 Máme doloženy deverbativní odvozeniny zakončené na -dł(o) (vzor *mjesto*, alternace *á/a*, *í/i*), a to *divadło*, *napajedło*, *močidło* a *bjelidło*. Substantivum *židło* má slovotvornou motivaci zastřenou. Všechna jména označují většinou otevřená místa, kde se něco děje.

Sufixy -in(e)c, -ák, -stvi(ť)

35 Základem pojmenování míst na -in(e)c (vzor *stroj*), kde se chovají zvířata, se stala substantiva *ofčinec* a *hřepčinec* (od základů plných). Od primárního základu názvu osoby byla utvořena formace *blázinec* (místo, kde se vyskytuje více jedinců téhož druhu). Derivací sufixem -ák (vzor *hrad* nebo *les*, alternace *ú/o*, *e/o*; *n/ň*, *c/č*) vznikly názvy *hnoják* ‚hnojiště‘, *kuřňák* ‚králíkárna‘ a *mravenčák*/*bravenčák*/*brablenčák*. Viz mapa č. 3 (popis mapy – § 37). Místní význam se uplatňuje i u útvarů s formantem -stvi(ť) (vzor *staveň*): *dekanstvi*, *súsectvi*, *hospodářstvi*.

Konverzní formant -(o) m.

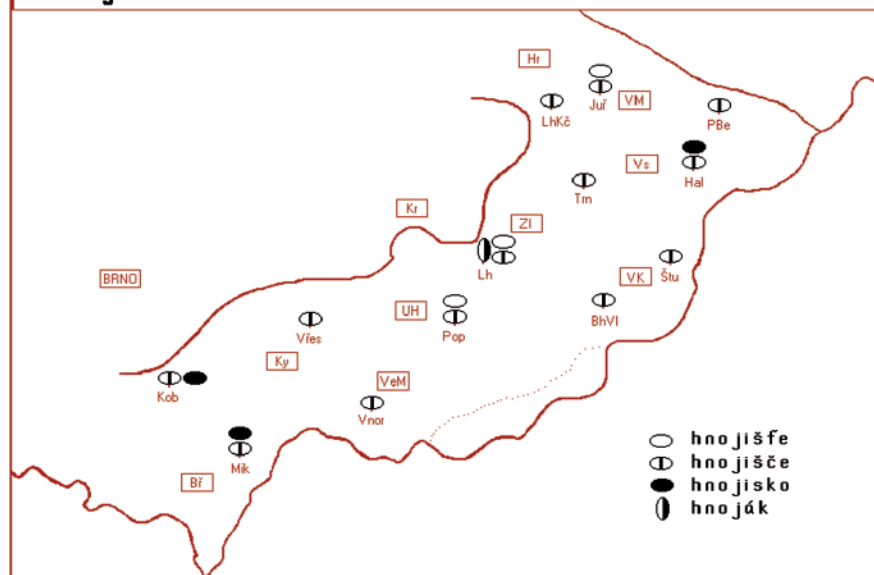
36 Ze sémantického hlediska sem patří i bezpříponová maskulina *záchod*, *zákrut* a *výjezd*, která mají formanty společné se jmény dějovými (vzor *hrad* nebo *les*, alternace *a/á*, *y/ý*, *ú/u*; *d/d*, *ť/t*).

37 Slovotvorných synonym je značný počet, např. *pastvisko* // *pastvišče* // *pastvina*, *dřevárka* // *dřevník*, *hřepčín* // *hřepčinec*, *hájovňa* // *hájenka*. Velmi častá jsou tautonyma. K nim patří *strňisko*/*strmisko* a *strňišče*, *hnojisko*, *hnojišče* a *hnoják* (viz též dále). Územní rozložení jednotlivých odvozenin znázorňují mapy č. 2 a 3. Na mapách je zachycen výrazný protiklad formantů -isk(o) a -išč(e), které dokumentují pronikání spisovného jazyka do nářečí. Z tohoto důvodu zaznamenáváme na mapě č. 3 *hnojiště* i doloženou formaci s variantou -išť(e), shodnou se spisovným jazykem.

Mapa č. 2 *strňiště* (s. 36)

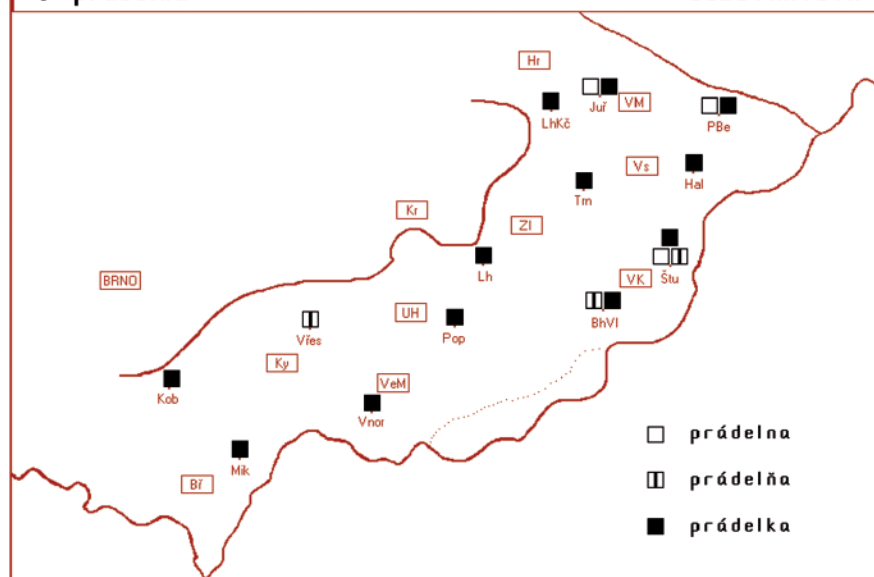
Na **východní Moravě** převládá derivát *strňisko* (SSJČ *strnisko*). V dolských nářečích, na Břeclavsku a Kelečsku je v hláskové variantě *strmisko*. Pouze z Uherskobrodsko a Zlínska máme doloženu odvození *strňišče* (SSJČ *strniště* čast.).

3 hnojště

4 prádelna

SUBSTANTIVA

Jazyková situace je v českých nářečích následující: Izoglosa oddělující odvozeniny na *-iště* a *-isko* (*strniště* × *strnisko*) probíhá zhruba středem českého území a člení je na část západní (s příponou *-iště*) a východní (s příponou *-isko*). Na severu připojuje k Moravě Rychnovsko a Vysokomýtsko, na jihu probíhá zhruba v linii Nové Město – Třebíč – Znojmo. Pro většinu Čech je typická obměna *strniště* (především v oblasti středočeské a severovýchodočeské) a *strnisko* (na Rychnovsku a Vysokomýtsku). Formy *strniště* se častěji užívá v jihozápadočeských nářečích a na jihozápadní Moravě (roztroušeně i jinde v Čechách). Základním moravským a slezským označením je *strnisko*, ve středu Moravy je běžná hlásková varianta *strmisko* (ČJA 3, 1999, s. 190–192, mapa č. 73).

Srovnáním naší mapy a mapy z ČJA zjišťujeme, že jsme na naší mapě zaznamenali na Uherskobrodsku a Zlínsku i formu *strňišče*.

Rovněž v západo- a středoslovenských dialektech převládá derivát *strňisko*. Místy v západoslovenských nářečích mu konkurují formy typu *strňiščo*, *strňišto*, *strňišče* i *strniště*. Ve východoslovenských dialektech je převažující výraz *scereň*, *scerňa* (ASJ III, 1978, s. 133, 1981, mapa č. 274).

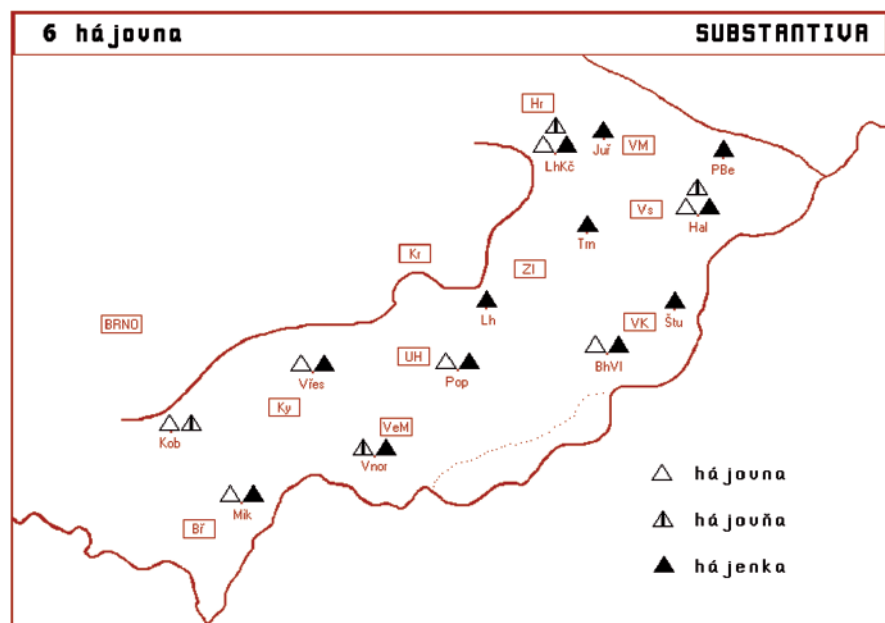
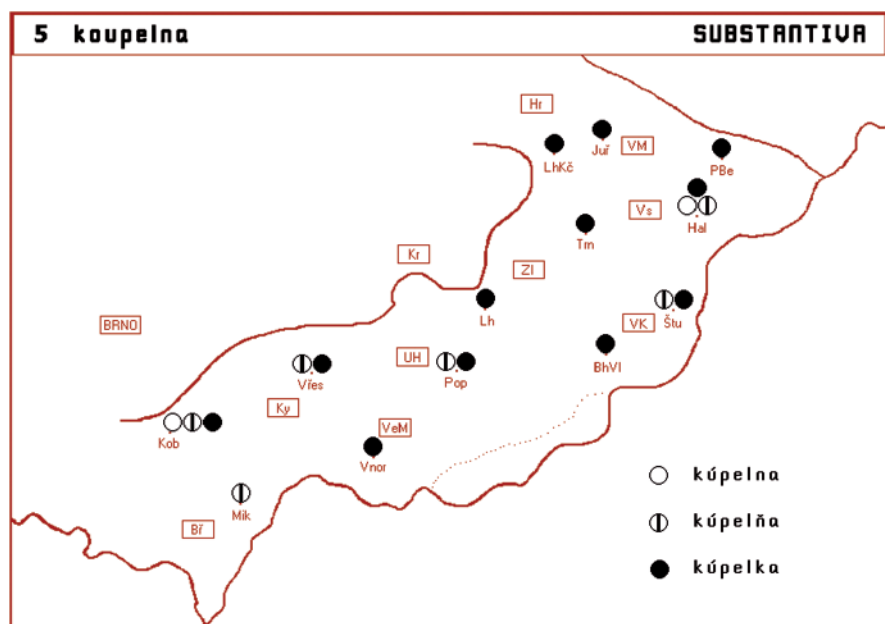
Stav ve středomoravských nářečích zaznamenal K. Fic (1984, s. 184) na mapě č. 2 (*strňisko* × *strňišče*).

Mapa č. 3 *hnojiště* (s. 41)

Název *hnojiště* se vyskytuje na celém územní východní Moravy. Na Uherskohradištsku, Zlínsku a Meziříčsku je též ve spisovné variantě *hnojište* (SSJČ *hnojiště*). Formace *hnojisko* (SSJČ zast. a nář.) je běžná na jihu východomoravské oblasti a na Vsetínsku. Sporadická odvozenina *hnoják* (SSJČ ob., *hnojňák* řidč. a obl.) se objevuje pouze na Zlínsku.

Ve slovenských nářečích je situace částečně jiná, tam dominuje odvozenina *hnojisko* (místy též *hnojovisko*). Formy *hnojiščo*, *gnojišče* a *hnojište* byly ojediněle zaznamenány jen v dialektech západoslovenských (ASJ III, 1978, s. 66–67, 1981, mapa č. 92).

K dalším tautonymům patří formace *prádelňa* a *prádelka*, *kúpelňa* a *kúpelka*, *hájovňa* a *hájenska*. Územní rozložení jednotlivých odvozenin graficky zobrazujeme na mapách č. 4–6. Mapy č. 4 *prádelňa* a 5 *koupelňa* dokumentují pronikání spisovných slov do dialektu. U těchto dvou map a u mapy č. 6 *hájovňa* znázorňujeme i zjištěné podoby utvořené spisovným formantem *-n(a)*, který odpovídá nářečnímu *-ň(a)*.

Mapa č. 4 *prádelna* (s. 41)

Substantivum *prádelka* se vyskytuje téměř ve všech **východomoravských dialektech**. Na širokém Kloboucku a Kyjovsku je doplněno odvozeninou *prádelňa*. Spisovná forma *prádelna* (SSJČ) byla zapsána v nejsevernějších oblastech Valašska a na Kloboucku.

Mapa č. 5 *koupelna* (s. 43)

Na celé **východní Moravě** se užívá názvu *kúpelka* (SSJČ *koupelka* nář.). Vedle tohoto názvu se v oblasti dolských nářečí, na Hodonínsku, Uherskohradištsku a na východě Valašska objevuje derivát *kúpelňa*. Formu *kúpelna* (SSJČ *koupelna*) máme doloženu z Kyjovska a Vsetínska.

Derivát *koupelka* má v **českých dialektech** větší územní rozsah. Je typický nejen pro východní, ale i střední Moravu a Slezsko. Většinová forma *koupelna* se objevuje na téměř celém území českého jazyka, na střední a východní Moravě v dubletě s formou *koupelka*. Hranice mezi zakončením *-na* × *-ňa* patří k česko-moravským rozdílům (ČJA 1, 1992, s. 362, mapa č. 222).

Mapa č. 6 *hájo vna* (s. 43)

Ve všech **východomoravských nářečích** je rozšířen útvar *hájenka* (SSJČ). Pro jeho jižní polovinu, Kelečsko a Vsetínsko je typická odvozenina *hájo vna* (SSJČ). Méně často byl zaznamenán derivát *hájo vňa* (jih východní Moravy, Vsetínsko a Kelečsko).

Posledními tautonymy u jmen míst jsou formace *slánka*, *solňica* a *solňička*. Registrujeme je na mapě č. 7.

Mapa č. 7 *slánka* (s. 45)

Ve středním pruhu zkoumaného regionu se vyskytuje pojmenování *solňica*. Na celém zbývajícím území **východní Moravy** je rozšířena odvozenina *solňička* (SSJČ *solnička* obl. mor.). Ojedinelou formaci *slánka* (SSJČ) máme doloženu jen ze Zlínska (zde v dubletě s útvarem *solňička*).

Derivát *solnička* má v **českých dialektech** větší územní rozsah. Byl zaznamenán na celé Moravě – do Čech přesahuje na Vysokomýtsko. Naproti tomu název *slánka* se objevuje po celých Čechách. V Podkrkonoší bylo zapsáno označení *solák*. Výrazy *slanice* a *solnice* se nemapovaly, často označovaly větší nádobu na sůl, zpravidla zavěšovanou na zeď (ČJA 1, 1992, s. 246, 248, mapa č. 124).

Jména přechýlená

38 Při přechylování získávají základní názvy živých bytostí (osob a zvířat) pomocí odvozování znak jiného rodu, a to ženského nebo středního, popř. i mužského. Významová struktura základu se zachovává. Základ je modifikován pouze co do rodu. Při přechylování se uplatňuje především sufixace, konverze je ojedinělá. Přehledy užitých formantů viz dále.

ŽENSKÉ PROTĚJŠKY MUŽSKÝCH JMEN

39 Do této skupiny řadíme živé bytosti ženského rodu. Tvoření se účastní jak názvy osob, tak jména zvířat. Představují slovtvorné rodové protějšky jmen mužských a odvozují se od nich pomocí sufixů. Zcela proto vynecháváme příklady dvojic lexikálních (např. *otec* – *matka*).

Při odvozování všech těchto substantiv se užívá následujících sufixů: *-k(a)* (s variantami *-ank(a)*, *-jank(a)*, *-čank(a)*, *-enk(a)*), *-(ň)ic(a)*, *-yň(a)/-kyň(a)*, *-n(a)/-ovn(a)* a *-ov(á)*. Byl zachycen i konverzní formant *-(a) f*.

Do této kapitoly zahrnujeme také názvy označující manželky (viz § 47–48). Při jejich tvoření totiž dochází nejen k modifikaci rodu, ale i ke změně významu. Tvoří se formanty *-k(a)*, *-en(a)* a *ic(a)*.

Sufix *-k(a)*

40 Sufix *-k(a)* (vzor *žena*, alternace *á/a*; *c/č*, *h/ž*, *ch/š*, *k/č*) vydělujeme u formací *doktorka*, *kamarátka*, *vnučka* (od prvotních maskulin). Další substantiva vznikla od odvozených maskulin na *-č*: *krmička*, *dojička*, *dohazovačka*, *střihačka*; *-ař/-ář*: *četařka*, *pletařka*, *kuchařka*, *skupinářka*, *výminkářka/výminkárka/výmňenkařka/výmňenkářka*, *primařka*; *-ák*: *rodáčka*, *školáčka*, *nekuřáčka*; *-an*: *vesničanka*, *horňanka* ‚kdo bydlí na horním konci‘; *-čan*: *dědínčanka*; *-(e)c*: *herečka*; *-ěř/-ř*: *malěřka/malířka*; *-t*: *chvastačka*; *-lk*: *katolíčka*; *-ér*: *konduktérka/konduktérka*. Od jmen mužského rodu odvozených nulovým formantem jsou utvořeny formace *drůška* a *súsetka*. Sufix je velmi produktivní.

Sufixu *-k(a)* se užívá také při tvoření ženských protějšků mužských obyvatelských jmen tvořených od vlastních jmen místních. Formant *-k(a)* se pojí s plným základem příslušných maskulin na *-an/-jan* (viz § 20): *Neubužanka*, *Ostrožanka*, *Neoveščanka*, *Fšemiňanka*, *Juřiňanka*, *Kłobučanka*, *Přikažanka*, *Strážničanka*, *Łužičanka*, *Bylňičanka*, *Mistřičanka*, *Zarazičanka*, *Střelňanka*; *Podolanka*, *Potečanka*, *Ličanka*, *Liptálanka*; *Ščudłovjanka*, *Rožnovjanka*, *Trnavjanka*, *Znorovjanka*, *Hošťálkovjanka*, *Hratčovjanka* a *Bústavjanka*. Stejným formantem se tvoří přechýlená jména i od maskulin na *-an/-jan*, přestože zároveň existuje i podoba na *-ák/-ják*: *Mikulčanka*, *Hradiščanka*, *Lhocanka/Lhoťanka*;

Kunovjanka. Od obou podob obyvatelských jmen mužského rodu se odvozují přechýlená jména pouze ve dvou případech: *Otomůčanka* i *Otomůčáčka/Otomůčačka*, *Fsetíňanka* i *Fsetíňáčka/Fsetíňačka*.

U dalších útvarů vydělujeme varianty *-ank(a)*, *-jank(a)* a *-čank(a)*. Přechylování resuffixací pomocí těchto variant bylo zaznamenáno u skupiny maskulin, jejichž odvozovací základ končí na *-čák* (*Mezřičanka*, *Čejčanka*, *Kelečanka*; *Skalečanka*; *Pavlofčanka*, *Bořečanka*) a u některých jiných na *-ák/-ják* (*Ľabuťanka*; *Kobylanka*; *Vřesovjanka*, *Provodovjanka*, *Kunovjanka*).

Od mužských obyvatelských jmen zakončených pouze na *-ák* se odvozují ženské protějšky rovněž zcela pravidelně sufixem *-k(a)*: *Brňáčka/Brňačka*, *Pražáčka/Pražachačka*. Viz mapa č. 8 (popis mapy – § 41).

Zcela pravidelně je přechylování u vlastních jmen označujících příslušníky národů: *Česka*, *Ruska*, *Maďarka* (od základů plných), *Ľemka*, *Polka*, *Sľovenka* (varianta *-enk(a)*) (od základů primárních); *Američanka*, *Sľováčka* (od základů plných).

41 Slovo**tvorná synonyma** jsou ojedinělá (*súsetka* // *súseďa*). Územní rozložení přechylovacího formantu *-k(a)* a jeho variant (*-ank(a)*, *-jank(a)*, *-čank(a)*) registrujeme na mapě č. 8.

Mapa č. 8 *přechýlené podoby obyvatelských jmen* (s. 45) Přechylovací sufix *-k(a)* (MČ 1) se vyskytuje na celém území **východní Moravy** s výjimkou dolských dialektů a Kelečska, kde se uplatnily varianty tohoto formantu, a to *-ank(a)* a *-jank(a)* (s výjimkou Kyjovska). Na Kyjovsku se objevuje též ojedinělá varianta *-čank(a)*.

Rovněž v **českých nářečích** se uplatňuje přechylovací sufix *-k(a)*. Tato pravidelnost je narušena v oblasti kontaktu k-ových a n-ových formantů, tj. zhruba na východní Moravě a v západním Slezsku, kde ženské jméno má odlišné sufixální pozadí než mužská podoba na *-‘ák/-ják/-čák*. V těchto případech jde o nářeční specifikum, a to o přechylování resuffixací pomocí variant *-ank(a)*, *-jank(a)* a *-čank(a)* (Z. Hlubinková, 2003, s. 35).

K. Fic (1984, s. 186) na mapě č. 4 podává územní diferenciaci tvoření obyvatelských jmen a jejich přechýlených podob ve středomoravských nářečích. Znázorňuje oblasti, v nichž bylo zachyceno přechýlení typu *Postřelmováčka* a *Postřelmovanka* (vedle *Postřelmováč*). Na mapě č. 5 (s. 187) ukazuje tvoření přechýlených jmen *vémňenkárka* a *vémňeňica*.

Sufix **-(ň)ic(a)**

42 Sufixem *-(ň)ic(a)* (vzor *růža*, alternace *k/č*) se odvozuje od pojmenování zvířat (*vlčica*, *hořubica*). Máme doloženy i odvozeniny od názvů

osob na *-ňík*. Tvoří se od jejich základu primárního, a to resufixací: *pracovnice, tanečnice, besednice, klebetnice, pomocnice* a *podvodnice*.

Sufix *-yň(a)*

43 Doložené formace utvořené sufixem *-yň(a)* (vzor *růža*, alternace *e/0*) jsou dvojího typu. Odvozují se buď z plného základu maskulin na *-(e)k* (*svjetkyňa*), nebo z primárního základu maskulin na *-ář* (*hospodyňa*) a *-c(a)* (*průvotkyňa, zástupkyňa, dúchotkyňa*). U posledních tří jmen vydělujeme variantu *-kyň(a)*. Vznikly resufixací. Analogicky bylo utvořeno i substantivum *přecetkyňa*.

Sufix *-n(a)*

44 Suffixem *-n(a)* (vzor *žena*, alternace *í/je*) je utvořena pouze formace *kňežna*. Názvy *královna* a *cisařovna/císařovna* jsou odvozeny variantou *-ovn(a)* (z plných základů prvotních maskulin).

Sufix *-ov(á)*

45 Suffixem *-ov(á)* (vzor *młodá*) se přechylují téměř všechna příjmení žen (viz § 47). Kromě toho se formant *-ov(á)* uplatňuje i při tvoření obecných jmen osob. Dříve se tak označovaly manželky. Máme doloženy pouze čtyři názvy: *švagrová, mistrová* (od plného základu maskulin), (*paňi*) *nadučitelová* a *říditelová* (od plného základu maskulin na *-tel*).

Konverzní formant *-(a) f*.

46 Konverzí vznikl název *súseďa* (vzor *žena*).

Dodatek: přechylování příjmení

Suffixy *-ov(á), -en(a), -k(a), -ic(a)*

47 Odvozovacím základem se u těchto derivátů stávají vlastní jména osob. Suffixem *-ov(á)* (vzor *młodá*) se ve východomoravských nářečích přechylují všechna příjmení žen s výjimkou příjmení s adjektivním zakončením. U adjektivních příjmení se uplatňuje tvar adjektiva ženského rodu (*Konvičný – Konvičná*). O dalších typech mužských příjmení (např. *Jakubů*) v naší práci nepojednáváme. Ženská příjmení na *-ov(á)* představují rovněž ve spisovném jazyce jádro tvoření ženských příjmení. Tento typ vznikl v dialektch právě pod vlivem novodobého jazyka, a proto na něj neuvádíme žádné doklady.

M. Kolaja (1934, s. 41) zachytil i tvoření od jmen na *-ská* (*Domanská – Domanščena*, pejorativní nádech). Někteří autoři popisují i příponu *-ova*, které se užívá v přívlastkovém

postavení (např. *Mařka Malíkova*). Nejčastěji se tak označují svobodná děvčata (i nedospělá), srov. např. S. Králík, 1984, s. 45. Touto jednoslovnou formou se podle provedeného výzkumu pro ČJA označují zejména ve Slezsku a na Moravě rovněž neprovdané dcery (viz *Dotazník pro výzkum českých nářečí*, 1964–1965, s. 196, otázka č. 2 565).

Kromě toho existují i jiné typy přechylování plynoucí ze struktury tradičního dialektu. Jsou to přechýlená jména manželek na *-en(a)*, *-k(a)* a *-ic(a)*. Žádný z těchto formantů se nepojí s příjmením adjektivního typu.

Sufix *-en(a)* (vzor *žena*) se připojuje k primárnímu základu mužských příjmení na *-č(e)k*: *Ptáček* (mužská příjmení zapisujeme ve spisovné podobě) – *Ptáčena*, *Vašíček* – *Vašičena*, *Havlíček* – *Havlíčena*, *Koleček* – *Kolečena*, *Tomeček* – *Tomečena*. Další ženská jména se opírají o plný základ příslušných mužských příjmení zakončených na *-(e)k*: *Kocůrek* – *Kocůrčena*, *Hofírek* – *Hofířčena*, *Daňek* – *Daňčena*. Od jiných typů mužských příjmení jsou utvořeny tyto ženské podoby: *Rigl* – *Riglenu*; *Froleš* – *Frolšena*, *Dobeš* – *Dopšena*; *Slavík* – *Slavičena*; *Dvořák* – *Dvořáčena* (od základů plných, u některých jmen s alternací *e/0*). Při odvozování ze jmen na *-(e)k* se mění *k* v *č*. S touto alternací, popř. s alternacemi jiného druhu, se setkáváme při odvozování z mužských jmen na *-(a)*. Tvoří se rovněž od plných základů příslušných mužských příjmení: *Večerka* – *Večerčena*, *Mikulenka* – *Mikulenčena*, *Ošívka* – *Ošífčena*, *Pavelka* – *Pavetčena*, *Sovka* – *Sofčena*; *Burda* – *Burdena*; *Halašta* – *Halaštena*; *Vávra* – *Vávřena* (alternace *e/0*; *d/ď*, *t/ť*, *r/ř*, *k/č*, *št/šť*).

Druhý nejužívanější sufix *-k(a)* (vzor *žena*) se pojí s plným základem mužského příjmení různého typu: *Jandák* – *Jandáčka*, *Novák* – *Nováčka*; *Janošík* – *Janošička*, *Smolík* – *Smolíčka* (u všech alternace *k/č*); *Zeman* – *Zemanka*; *Zbořil* – *Zbořilka*, *Krís* – *Kríska*; *Bartoň* – *Bartoňka*, *Lukáš* – *Łukáška*, *Bednář* – *Bednářka*; *Svoboda* – *Svobotka*, *Černota* – *Černotka*, *Náplava* – *Náplafka*, *Šíma* – *Šímka*.

Pro nejméně užívaný typ na *-ic(a)* (vzor *řůža*) se stala základem pouze mužská jména na *-ík*. Odvozování se děje resuffixací: *Chudík* – *Chudica*, *Vajdík* – *Vajdica*, *Hrdlík* – *Hrdlica*, *Smolík* – *Smolica*, *Fojtík* – *Fojtica*, *Ondrášík* – *Ondrášica*, *Janošík* – *Janošica*. Viz mapa č. 9 (popis mapy – § 48).

Starší nářeční monografie uvádějí údaje shodné s výsledky našeho výzkumu. M. Kolaja (1934, s. 41) tvrdí, že přechýlené podoby ženského příjmení se tvoří připojením sufixů *-ica*, *-ka* nebo *-ena*. První typ bývá pejorativní vždy, ostatní typy mohou mít pejorativní charakter jen v určité situaci. O formantu *-ena* tuto informaci zaznamenává také J. Skulina (1964, s. 82).

F. Svěrák (1957, s. 44) a S. Králík (1984, s. 45) na rozdíl od našeho výzkumu zachytili i formant *-enka* (např. *Pajdla* – *Pajdlenka*). S naším výzkumem se neshoduje zjištění J. Běliče (1972, s. 208). Ten popsal tvoření poněkud hanlivých ženských jmen, která se odvozují od mužských příjmení sufixem *-ula* (např. *Novák* – *Novákula*). K. Fic (1984, s. 99–100) se zmiňuje i o variantě *-ovka* (*Švanda* – *Švandovka*) a *-icka* (*Antoš* – *Antošicka*).

Přechýlená příjmení na *-ov(á)*, shodná se spisovným jazykem, se užívají především při oficiálním styku. V neoficiální sféře se uplatňují většinou neexpresivní podoby na *-en(a)*, *-k(a)* a *-ic(a)*. Tak vznikají paralelní derivace, např. *Daňková – Daňčena*.

Mluvnice češtiny 1 (1986, s. 306–307): Přípona *-ov(á)* se ve spisovném jazyce připojuje k plnému kmeni mužských substantivních příjmení. Ten se rovná podobě genitivu singuláru bez koncové samohlásky. Tímto formantem se v spisovném jazyce přechylují i některá příjmení se zakončením adjektivním. S. Králík (1984, s. 45) charakterizuje příponu *-ová* jako převzatou z jazyka spisovného. Starší generace tímto způsobem označovala ženy, které nenáležely k danému nářečnímu společenství, např. manželky učitelů, lékařů, obchodníků.

48 Jednotlivé slovotvorné typy ženských příjmení (*-k(a)*, *-en(a)*, *-ic(a)*) se diferencují i územně. Viz mapa č. 9.

Mapa č. 9 *přechýlená příjmení* (s. 51)

Sufix *-k(a)* je typický pro celá nářečí východomoravská. Bývá často v dubletě s formantem *-en(a)*. Ten nebyl zachycen na Kyjovsku a Zlínsku. Sufix *-ic(a)* se vyskytuje zhruba ve střední části zkoumaného území (též v okolí Veselí nad Moravou).

Na celém území českých dialektů je rozšířen sufix *-ka*. Zejména v Čechách bývá v dubletě s formantem *-ice*. Varianty *-ovka* se užívá na celém území národního jazyka s výjimkou východní Moravy a Slezska. Odvozeniny se sufixem *-ena* jsou typické pro dialekty východomoravské a slezské. Na většině Slezska bývají v dubletě se jmény na *-ula*. Pro přechodová nářečí česko-polská jsou charakteristické deriváty zakončené sufixem *-ino*. Odvozeniny s formantem *-anda* byly zapsány pouze v jedné obci na Chodsku. V několika severozápadočeských městech se vyskytla jména na *-ajda*. Zejména na okrajích území byl doložen typ *Novákova* (Z. Hlubinková, 2006b, s. 227–232).

Ve všech slovenských dialektech se užívá rovněž formantu *-ka* (popř. variant *-čka*, *-ička*, ...). Stejně tak je využito i přípon *-ová*, *-ova*. Zejména v středoslovenských nářečích se uplatňuje sufix *-ouka*, především pro středoslovenské a východoslovenské dialekty je typický formant *-uľa*. Ve východoslovenských nářečích je velmi častý i formant *-aňa* (ASJ III, 1978, s. 76–78, 1981, mapa č. 113).

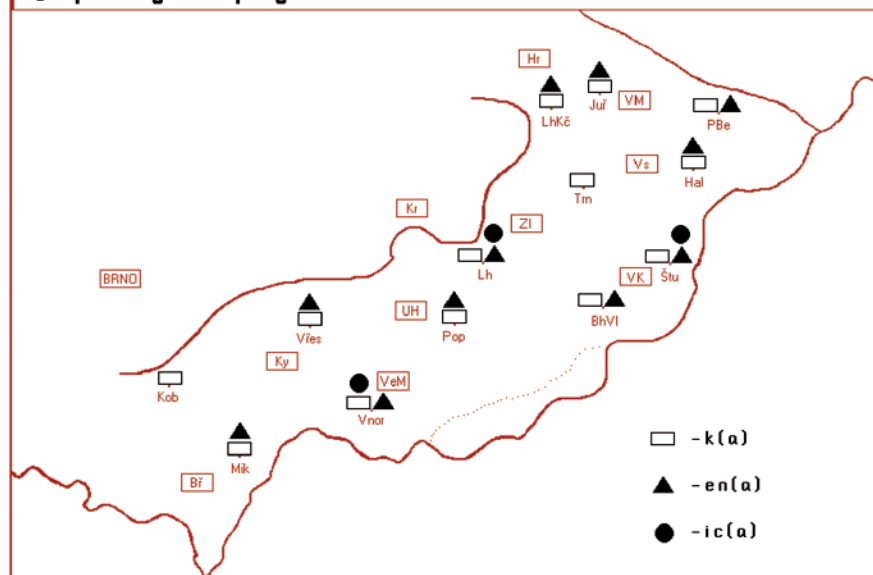
MUŽSKÉ PROTĚJŠKY ŽENSKÝCH JMEN

Sufixy *-(e)c*, *-ák*, *-er*

49 Nářeční substantivum *vdovec* vznikl z plného základu příslušného feminina sufixem *-(e)c* (vzor *muž*). Zvířecí jména byla zjištěna častěji: *opica – opičák* (sufix *-ák*, vzor *pán*, alternace *c/č*), *husa – húser* (sufix *-er*, vzor *pán*, alternace *u/ů*).

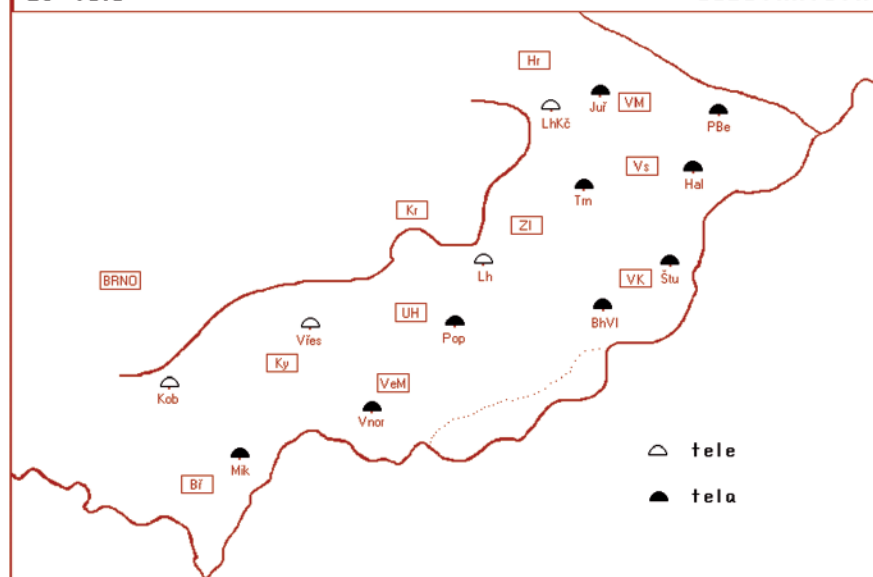
9 přechýlená příjmení

SUBSTANTIVA

10 tele

SUBSTANTIVA

PŘECHYLOVÁNÍ K NEUTRŮM

50 Do této skupiny zahrnujeme jména mláďat zvířecích, méně lidských (ojediněle i slova s významem jiným). K základovému substantivu, jehož významová struktura se nemění, ale pouze specifikuje, se přidává znak středního rodu znamenající nedospělost. K označování odrostlejších mláďat viz § 81, 84.

Slovotvorným základem pro odvozování názvů mláďat jsou substantiva (jména dospělých tvorů). Některá pojmenování se vztahují k rozdílným lexémům, např. *kráva* – *tela/tele*, *pes* – *ščeňa/ščeňe*.

Tvoření se účastní konverzní formant **-(a)/-(ja)/-(e)/-(je)** n., sufixální varianty **-ič(a)**, **-l(a)/-l(e)** a přípona **-átk(o)**.

M. Kolaja (1934, s. 45) uvádí jména dětí, která se odvozují od příjmení (např. *Brichta* – *Brichte*) s více méně pejorativním významem. J. Bělič (1972, s. 209) se zmiňuje o tom, že z 19. století je z Podkrkonoší dosvědčeno tvoření rodových jmen děvčat od otcova nebo matčina příjmení podle skloňovacího typu *kuře* (např. *Kopále* – dcerka *Kopalova*). Stejným způsobem se zde tvořila hypokoristická jména děvčat od základních podob nezdobných (např. *Anče*, *Maře*). Příjmení tohoto typu jsou ve zbytcích nejen v Podkrkonoší, ale i např. na Příbramsku v jihozápadních Čechách (*Bouša* – *Bouše*, *Konta* – *Kontě*). Podle typu *kuře/kuřa* se tvoří rodová jména dětí vůbec, zvláště nedospělých děvčat, také v severních východomoravských a východních slezských nářečích spolu s přechodovými nářečími česko-polskými.

Konverzní formant **-(a)/-(ja)/-(e)/-(je)** n.

51 Základním odvozovacím prostředkem je konverzní formant **-(a)/-(ja)/-(e)/-(je)** (vzor *kuřa/kuře*, alternace *a/á, i/í, u/ú, e/o; d/d', t/t', r/r', c/č, k/č*). Tuto morfologickou charakteristiku má několik substantiv prvotních, a to *diťa/dítě*, dále *tela/tele*, *ščeňa/ščeňe*, *klíšča* a *sála/sále/sela/sele*. Početnější jsou motivované názvy mláďat, jejichž základem jsou prvotní substantiva rodu mužského: *háďa*, *hoťubja/hoťubje* (varianta **-(ja)/-(je)**), *kuřa/kuře* (od *kur*), *koťa/koťe* (od *koť*), *ptáča*, *kamzíča*. Odvozeniny *húsa/húse* a *opíča* vznikly na základě prvotních substantiv rodu ženského. Slovo *cérča* je utvořeno od substantiva ženského rodu. Název *mrňa* je motivován slovesným základem (od *mrňet*). U slova *psíča* vydělujeme sufixální variantu **-ič(a)**. Další variantou je **-l(a)/-l(e)** v motivovaném názvu *kozla/kozle*. Viz mapa č. 10 (popis mapy – § 53).

Sufix **-átk(o)**

52 Jména utvořená příponou **-átk(o)** (vzor *mjesto*) od různých názvů zvířat považujeme za deminutiva (srov. § 75). Jinak je tomu u těch útvarů, u nichž podoba na **-(a)/-(e)** označuje dospělého jedince, např. *prasa/prase* – *prasátko*. Odvozenina na **-átk(o)** je v tomto případě názvem pro mláďe a současně i deminutivem. Často se však možná podoba na **-(a)/-(e)** z různých příčin netvoří. V tomto případě považujeme formace na **-átk(o)**

za názvy mláďat. Byla zjištěna pouze substantiva nemhuvníátko a bato-látko.

53 Územní rozložení konverzního formantu *-(a)/-(e)* u jména *tele* zobrazujeme na mapě č. 10.

Mapa č. 10 *tele* (s. 51)

V západních okrajových úsecích **východomoravských dialektů** se užívá výrazu *tele* (SSJČ), na zbývajícím území je v nepřehlasované podobě *tela*.

Názvy hromadné (kolektiva)

54 U názvů hromadných je základové substantivum modifikováno příznakem hromadnosti. Výsledná jména jsou vždy ve tvaru jednotného čísla a označují soubor počítatelných jednotlivin (základové substantivum pojmenovává jednu z nich). Jména hromadná se odvozují od substantiv, zřídka od základů dějových.

Při jejich tvoření se uplatily sufixy *-stv(o)/-tv(o)*, *-in(a)*, *-iv(o)*, *-ež* a konverzní formant *-(i)* n. (s variantami *-č(i)*, *-áč(i)*, *-ič(i)*) a sufix *-ov(i)*.

M. Kolaja (1934, s. 44) zaznamenal navíc kolektivum *dubání, vrbání*, J. Chloupek (1952, s. 87) názvy *žebrač, škrobač* („broucí“ – sufix *-ač*) a F. Svěrák (1966, s. 42) jméno hromadné *kolé // kolí* „kůly ve vinohradě“. K. Fic (1984, s. 88) dokládá i jméno *zvířena* (sufix *-ena*) a řadu deverbativ, která mají někdy rys kolektivní (např. *hlídka*).

Navíc jsme sem zařadili kapitolu, v níž pojednáváme o vlastních jménech označujících rodinu jako celek (viz § 60–61). Tvoří se formanty *-ov(i)*, *-(i)*, *-(é)* a *-(i)*.

Sufix *-stv(o)/-tv(o)*

55 Základová substantiva pojící se s příponou *-stv(o)/-tv(o)* (vzor *mjesto*, alternace *á/a, ú/o; k/c*) jsou většinou prvotní: žactvo (varianta *-tv(o)*), partyzánstvo (od jmen osob); dále koňstvo a fčelstvo (od jmen zvířat). Ze substantivizovaného adjektiva vzniklo slovo přectavenstvo.

Sufixy *-iv(o)*, *-in(a)*, *-ež*

56 U jmen látek na *-iv(o)* (vzor *mjesto*) se objevuje také význam hromadnosti. Patří sem následující názvy: *dójivo, krmivo, piťivo* a *jezivo*. Tyto formace lze také řadit ke jménům prostředků činnosti. Jsou odvozeny z verbálních kořenů, popř. ze základu dějového jména (např. *piťivo*).

Názvy porostů na *-in(a)* (např. *dubina*) jsou vzhledem k jejich převažujícímu místnímu významu začleněny do jmen míst (viz § 32). Sem jsou

zařazena pouze slova *rodina* (od substantiva prvotního) a *zeleňina* (od adjektiva prvotního). Skloňují se podle vzoru *žena* (alternace *d/d', n/n'*).

Příponou *-ež* (vzor *píseň*, alternace *a/á*) je od adjektiva prvotního utvořen název *mládež*.

Konverzní formant *-(i) n*.

57 Konvertované útvary na *-(i)* se skloňují podle vzoru *staveňi* (alternace *e/é, o/ó, u/ú; d/d', t/t', n/n', ň/n, k/č*). Formant *-(i)* (popř. jeho příponové varianty *-č(i), -áč(i), -ič(i)*) tvoří významově vyhraněnou skupinu pojmenování porostů. Názvy věcí se objevují ojediněle. Základová podstatná jména jsou prvotní, řidčeji odvozená. Formantem *-(i)* byly utvořeny následující názvy: *urbí, dúbí, jahodí, maliňi/maleňi, trňi, chábí, křibí i chrástí, křoví, prútí a pění*. Další pojmenování vznikla ze substantiv odvozených od adjektiv (*borůfčí*) a sloves (*bodláčí, pcháčí i picháčí, bodláčí*). U následujících nářečních jmen vyčleňujeme příponové varianty formantu *-(i)*, a to *-č(i)* (*dupčí, bórčí, kaménčí*), *-áč(i)* (*urbáčí, dubáčí, jahodáčí, maliňáčí/maleňáčí, ertepláčí, trňáčí*) a *-ič(i)* (*urbičí*).

Sufix *-ov(i)*

58 Sufix *-ov(i)* (vzor *staveňi*, alternace *e/o*) máme doložen pouze v názvech *šípoví, urboví a křoví*.

59 U posledních dvou typů jsou častá slovotvorná synonyma (např. *urbí // urbáčí // urbičí // urboví, dúbí // dupčí // dubáčí*).

Dodatek: Označování rodiny jako celku

Formanty *-ov(i), -(i), -(é), -(í)*

60 Při nářečním výzkumu se zjišťovala pouze ta označení rodiny jako celku, která se odvozují od úředních podob příjmení. Na zkoumaném území se pro tyto účely užívá typů sklonných (deklinace jmenná, popř. složená). Jsou to pojmenování, jež se na rozdíl od ustrnulých typů v některých nářečích Čech skloňují.

U substantivních příjmení plní tuto funkci jejich nominativ plurálu zakončený konverzními formanty *-(i)* nebo *-(é)*. Formant *-(i)* způsobuje hláskové alternace. Pojí se s následujícími typy příjmení zjištěnými ve zkoumaných obcích: *Novák* (mužská příjmení uvádíme ve spisovné podobě) – *Nováci, Horák* – *Horáci, Tomeček* – *Tomečci, Ptáček* – *Ptáčci, Kotásek* – *Kotásci, Firášek* – *Firášci, Bernátek* – *Bernátci, Vaněk* – *Vaňci, Tvarůžek* – *Tvarůšci, Bezděk* – *Bezdeci, Mrštík* – *Mrštíci, Fojtík* – *Fojtíci; Otáhal* –

Otáhali, Skýpala – Skýpali, Juříčka – Juřícci, Studnička – Studničci, Břečka – Břecci, Svoboda – Svobodí; Polách – Poláši a Orel – Orli (alternace *d/dʹ, ch/š, k/c*).

Konverzní formant *-(ě)* (morfologická charakteristika je součástí formantu) se připojuje k příjmením rovněž různého typu: *Gajdůšek – Gajdůšké, Uhrášik – Uhrášiké; Halašta – Halašté, Hlavica – Hlavicé, Batka – Batké, Pavka – Pafké; Palát – Paláté, Mach – Maché, Hurban – Hurbané, Balun – Baľuné, Kočiš – Kočišé, Uhrovič – Uhrovičé, Král – Králé* (alternace *e/o*).

Otázkou označování rodin jako celku se zabývají pouze některé nářeční monografie zkoumané oblasti. Výsledky našeho výzkumu starší zjištění potvrzují, popř. zpřesňují. J. Skulina (1964, s. 97) uvádí, že rodinná jména ve východní části severního pomezí východomoravských dialektů končí na *-é*. A. Vašek (1967, s. 29, 60, 93–94) pokládá za základní koncovku na Valašsku *-ě, -é* (u substantivních typů *-ě*, na jihu *-é*; tak vznikají jména rodin od všech příjmení kromě zakončených na *-k* (*-ek, -ík*) *-ka* a *-ec*), tvary na *-i/-y* jsou zcela převládající jen místy na severozápadním Valašsku. J. Bělič (1954, s. 140) zachytil navíc typ jmen rodin na *-ofci* (např. *Sečkofci*), a to na východnějším Kyjovsku, v přilehlých obcích na Hradištsku a i jinde. A. Vašek (1967, s. 29) uvádí pro Nedašov a Nedašovu Lhotu vedle řidšího *-i* (*-y*) základní formant *-oj* (od jmen na *-k* (*-ek, -ík*) *-ka* a *-ec*).

Pro označování rodiny se na východní Moravě u substantivních příjmení užívá také nominativu plurálu zpodstatnělého adjektiva posesivního na *-ou(i)*. Uplatňuje se opět u různých typů příjmení. Uvádíme pouze několik názvů: *Kocůrek – Kocůrkovi, Klásek – Kláskovi; Straka – Strakovi, Valenta – Valentovi, Hlavica – Hlavicovi; Rýznér – Rýzněrovi* (alternace *e/o*). Tato podoba proniká ze spisovného jazyka. Viz mapa č. 11 (popis mapy – § 61).

A. Vašek (1967, s. 29) náš závěr potvrzuje. Upozorňuje, že zakončení jmen rodin na *-ou/i* se ujímá zvolna pod tlakem spisovného jazyka i hovorové češtiny na celém Valašsku.

U adjektivních příjmení (substantivizovaná adjektiva) se užívá tvaru nominativu plurálu: *Nový – Noví, Bílý – Bílí, Mokrý – Mokří, Šurý – Šuří, Strakatý – Strakatí a Konečný – Koneční* (alternace *t/ť, n/ň, r/ř*).

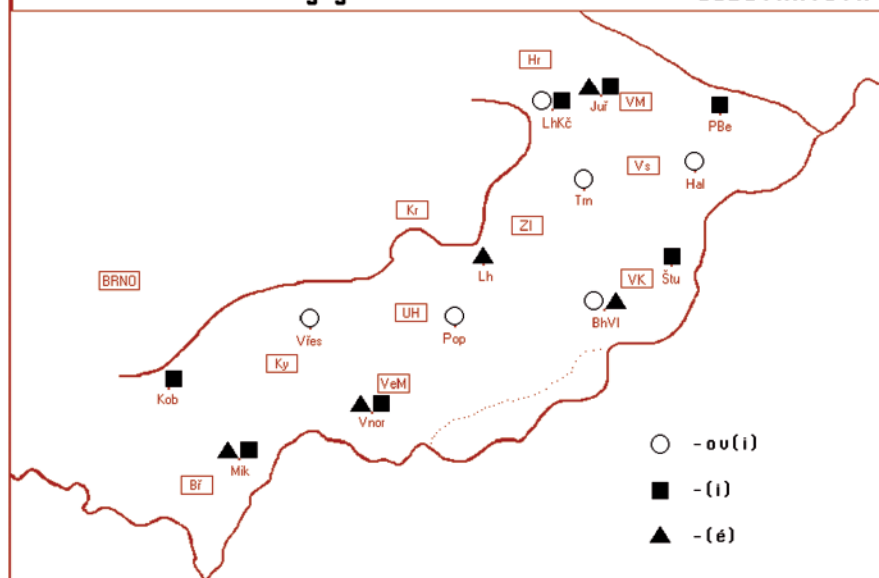
61 Formanty *-(i)*, *-(ě)* a *-ou(i)* se diferencují též územně. Graficky je znázorňujeme na mapě č. 11.

Mapa č. 11 *označování rodiny jako celku* (s. 56)

Nářeční formace s formantem *-(i)* (MČ 2 nář.) byly zaznamenány zejména na jihu a severu východomoravských dialektů (ojediněle též na Kloboucku). Podoby zakončené na *-(ě)* se vyskytují především na jihovýchodě a ve středním úseku zkoumaného území (sporadicky na Meziříčsku). Na téměř celé východní Moravě (kromě jižních a severních částí) byla zjištěna jména příslušníků rodin na *-ou(i)* (MČ 2 též *-ovic* hovor.).

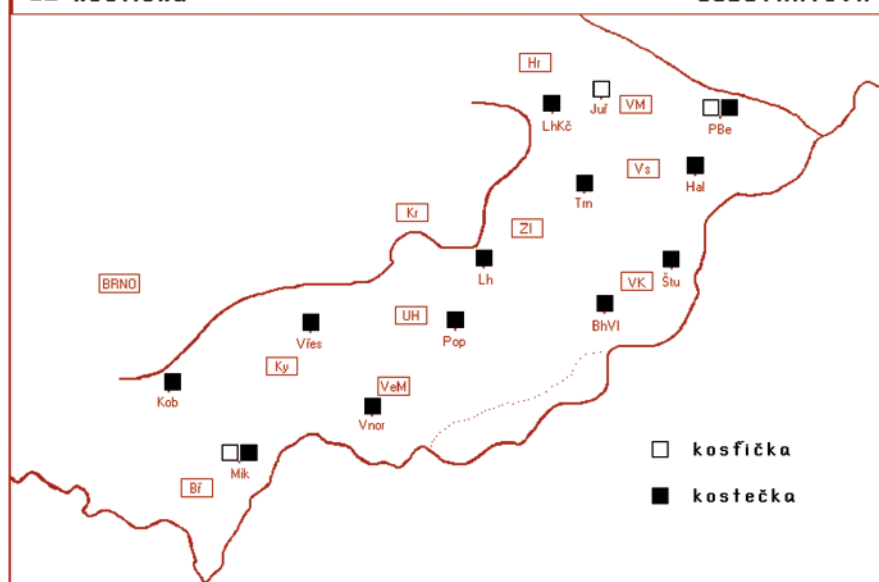
11 označování rodiny jako celku

SUBSTANTIIVA

12 kostička

SUBSTANTIIVA

Územní rozložení jednotlivých typů není v českých dialektech jednoduché. Na velké střední části území byla zachycena forma (*Novák*)*ovi* (ve variantě (*Novák*)*oví* mezi Tišnovem a Břeclaví a tvaru (*Novák*)*ových* zejména na Břeclavsku). Nesklonné formy jsou na západ odtud: (*Novák*)*ovic* zhruba mezi Roudnicí a Příbramí, (*Novák*)*ojc* v jihozápadočeských dialektech, (*Novák*)*ouc* především na Strakonicku aj. Tvar (*Novák*)*ů* převažuje na rozsáhlém území v jižních Čechách. Ve východomoravských a slezských dialektech se užívá podoby (*Novác*)*i*. Mezi Břeclaví a Kyjovem a na Zlínsku byla občas zachycena varianta (*Novák*)*é* (společně mapovaná forma *Králé* pokrývá celou východomoravskou oblast, tvar *Králove* byl zapsán mezi Kolínem a Hradcem Králové, dále na Těšínsku a Jablunkovsku). Z Kyjovska je sporadicky doložena forma (*Novák*)*ovci*. Ostatní typy jsou sporadické (ČJA 4, 2002, s. 328, 330, mapa č. 222).

Srovnáním mapy z ČJA a naší mapy zjišťujeme, že jsme na naší mapě nezaznamenali pouze některé ojedinělé typy, a to variantu na *-oví*, tvar na *-ových* (obě na Břeclavsku) a formu *-ovci* (na Kyjovsku).

Ve slovenských nářečích je jazyková situace složitá. Jména rodin se tvoří nejčastěji v západo- a středoslovenských dialektech příponou *-ovci* (*Srna* – *Srnouci*), ve východoslovenských nářečích jsou to formy na *-ovo* (*Sirko* – *Sirkovo*), popř. *-ove*. Zejména na západě se uplatňuje též formant *-oví* (*Žák* – *Žákoví*), na středním Slovensku i *-ovje*, na východě místy i sufix *-aci*. V západoslovenských nářečích se využívá i derivátů na *-ex*, *-é*, *-e*, *-eje* a formy plurálu mužského příjmení, např. *Fuňák* – *Fuňáci* (ASJ III, 1978, s. 80–81, 1981, mapa č. 115).

Názvy jednotlivin

Sufixy *-in(a)*, *-ín*

62 Jména jednotlivin, tzn. názvy samostatných substancí tvořících soubor, představují záležitost okrajovou. Odvozují se ze jmen s významem hromadným příponami *-in(a)* a *-ín*. Názvy utvořené sufixem *-in(a)* (vzor *žena*, alternace *ý/y*) jsou v našem nářečním materiálu pouze dva, a to *zelina* a *bylina*. Na základě lidského kolektiva vzniklo slovo *čeledín* (k prvotnímu *čeled*, vzor *pán*).

Jména zdrobnělá (deminutiva)

63 U jmen zdrobnělých je význam základových slov modifikován kvantitativně a emocionálně (převážně kladně), popř. pouze jedním z obou

rysů. Deminutiva 1. stupně odvozujeme od slov nezdobněných. Ta jsou podmínkou jejich existence. Odvozeniny mají zpravidla stejný rod jako slova základová, a proto je dělíme na maskulina, feminina a neutra.

V této slovotvorné kategorii se uplatňuje pouze sufixace. Jména zdobnělá se tvoří sufixy primárními a sekundárními (ojetině terciárními) rozlišenými podle rodu. Z hlediska formy lišíme deminutiva primární, sekundární, popř. terciární. Z hlediska významu rozlišujeme deminutiva 1. stupně a deminutiva 2. stupně, popř. 3. stupně. Vznikají řady s postupně zesíleným deminutivním příznakem. Mnohá slova mají jen zdobněliny 1. nebo 2. stupně. Významově stupně se ne vždy shodují se stupněm sufixu (např. slovo *chléb* nemá vůbec zdobnělinu s primárním sufixem, *chlebiček* je deminutivum, které sekundárním sufixem vyjadřuje deminuci prvního stupně).

V dialektu se zcela výjimečně užívá zvláštních formantů. Většinou dochází k vícenásobné derivaci, při níž se deminutivní příznak zesiluje, např. *strom(eč)-(e)k*, *les(ič)-(e)k*. Ze synchronního hlediska vydělujeme celý formant, který je od původu složený.

U deminutiv může dojít i ke ztrátě původního významu zdobnění nebo významu expresivního. Formace na *-(e)c* (*stolec* ,stolička') a *-ic(a)* (*metlica*) dnes již deminutivní význam nemají.

Většina autorů nářečních monografií zaznamenává i deminutiva na *-ec*, *-ica* (/yca), *-ce/-ca* a *-co*, srov. např. J. Chloupek, 1952, s. 83–84, S. Králík, 1984, s. 52–54.

Maskulina se odvozují sufixy *-(e)k*, *-ík*, *-eč(e)k*, *-ič(e)k*, *-in(e)k/-ín(e)k*, *-iš(e)k/-ýš(e)k*, *-úš(e)k* a *-íneč(e)k*. U feminin vyčleňujeme přípony *-k(a)*, *-ičk(a)*, *-ečk(a)*, *-enk(a)/-jenk(a)*, *-ink(a)*, *-étk(a)* a *-inečk(a)*. Neutra se tvoří formanty *-k(o)*, *-átk(o)*, *-ečk(o)/-éčk(o)*, *-ičk(o)/-ičk(o)*, *-íšk(o)/-ýšk(o)* a *-enk(o)*.

J. Chloupek (1952, s. 83–84) uvádí další deminutivní formant, a to *-ák* (*dedák*). Přípona *-eček* zní na Hrozenkovsku *-ček* (*chlapček*). S. Králík (1984, s. 52) uvádí též variantu *-iček* (např. *koňiček*). Při našem nářečním výzkumu nebyla zachycena deminutiva na *-útk(a)* (např. *kanútk(a)*), *-ulka* (např. *mamulka*), srov. M. Kolaja, 1934, s. 42, F. Svěrák, 1957, s. 45. J. Chloupek (1952, s. 83) zaznamenal též variantu *-énka* (např. *mamňénka*). K. Fic (1984, s. 95) uvádí ojedinělé formanty *-uška* (*mamuška*) a *-unka* (*cerunka*).

A. Kašík (1908, s. 51) zachytil i deminutiva tvořená příponami, jimiž se odvozují názvy mládat (*noha* – *noža*, *nožata*). Zaznamenává také příponu *-ča* (např. *synča*) s významem deminutivním, hypokoristickým (srov. též J. Skulina, 1964, s. 84). M. Kolaja (1934, s. 42) uvádí zdobnělinu *chudato* (*-jato*). A. Vašek (1967, s. 43) se zmiňuje o citově zabarvených deminutivech tvořených příponou *-a*, *-ča* (např. *chlap'a*, *chahúpča*). Jsou rozšířena na Meziříčsku, Rožnovsku a Vsetínsku.

MASKULINA

Sufix *-(e)k*

64 Primárním sufixem *-(e)k* (vzor *pán*, *hrad* nebo *les*) jsou utvořena následující deminutiva: *hoňúbek*, *stromek*, *domek*, *betlémek*, *shúpek*, *snopek*,

mostek, průtek, kútek, drátek, hádek, schodek, zvonek, mlýnek, obrázek, kúsek, klásek, praporek, dvorek, papírek, dárek, ftáček/ptáček, býček, pléšek, hrášek, rožek a klíček/klíček. Přípona *-(e)k* se připojuje k základům zakončeným na V + K. Pojí se s palatalizačními alternacemi souhlásek (*h/ž, ch/š, k/č*) a s alternacemi kvantity (*a/á, e/é, u/ú*): *chudáček, ukazováček, poujetrňáček, větrník* (od jmen na *-ák*), dále *tragáček, plecháček, koťáček, okáček, okaté dítě* (od jmen na *-áč*). Sem řadíme i další formace: *kamének/kamínek, ohének/ohýnek, bubínek, okřínek, mělká mísa, žufánek, naběračka, cezánek, cedník, stojánek*, dále *mazílek, chlubítek, okálek, okaté dítě, potůček, řetázek, taléřek/talířek* a *medvídek* (alternace *i/í, e/é, e/ý, je/í, o/á*). Některá základová substantiva považujeme za nemotivovaná. Všechny tyto útvary jsou vlastně deminutivy 1. stupně, avšak vlivem zdvojnásobení 2. stupně se často řadí mezi útvary s deminutivním stupněm zesíleným.

Sufix *-ík*

65 Druhým primárním sufixem je *-ík* (vzor *pán, hrad* nebo *les*): *pytlík, stolík, kostelík, lesík, nosík, psík, ohňík, koňík, košík, vozík, nožík, bičík, vjetřík* a *prstík*. Také tento formant se pojí s hláskovými alternacemi (*ú/o, e/0; t/ť, r/ř*). Základová samohláska bývá často krátká. Přípona *-ík* se spojuje se substantivními základy zejména na *-l, -s, -ň* a se základy zakončenými K + K.

Sufix *-eč(e)k*

66 Sekundární přípona *-eč(e)k* (vzor *pán* nebo *hrad*, alternace *t/ť, c/č, k/č*) se připojuje k těm základům, u nichž se deminutiva 1. stupně tvoří sufixem *-(e)k*, např. *domeček, stromeček, krámeček, hádeček, lísteček, zvoneček, záhoneček, komíneček, páseček, stoleček, dáreček*. Z této skupiny se vymyká zdvojnásobení *prsteček*, jejíž primární deminutivum končí na *-ík*. Stejně jsou zakončeny i primární odvozeniny od maskulin na *-(e)c* a *-(e)k*: *hřebeček, taneček, kopeček, vjeneček, koneček; drobeček, šáteček* a *vdoleček*.

Sufix *-íček(e)k*

67 Příponou *-íček(e)k* (vzor *pán, hrad* nebo *les*, alternace *ú/o, e/0; d/ď, k/č*) se tvoří sekundární deminutiva tam, kde je deminutivum 1. stupně odvozeno sufixem *-ík*, např. *chlebíček, mazlíček, kostelíček, ohňíček, lesíček, psíček, košíček, vozíček* a *nožíček*. Výjimkou je *hadíček* (1. stupeň končí na *-(e)k*). Stejnou formu mají také deriváty od substantiv zakončených na *-ík* a *-íc*: *chodíček, malíček, kamzíček a krajíček*. Tyto útvary (stejně jako odvozeniny od jmen na *-(e)c* a *-(e)k*) jsou primárními deminutivy, ale

chápu se pod vlivem skutečných sekundárních deminutiv jako útvary s vyšším stupněm deminutivnosti.

Suffixy *-ín(e)k*, *-íš(e)k*, *-úš(e)k*

68 Zcela ojedinělé je sekundární deminutivum *taťínek/taťínek* (přípona *-ín(e)k/-ín(e)k*, vzor *pán*). Sporadická jsou i další nářeční slova, a to *malíšek* ‚malík‘, *konýšek* ‚konec‘ (sufix *-íš(e)k/-ýš(e)k*) a *hrnúšek* ‚hrnek‘ (sufix *-úš(e)k*). Poslední tři substantiva se skloňují podle vzoru *hrad*. Tyto formanty vyjadřují zesílený stupeň deminutivnosti.

Sufix *-íneč(e)k*

69 Deminutiva 3. stupně jsou ojedinělá, např. *taťíneček* (sufix *-íneč(e)k*, vzor *pán*). Vyjadřují velkou míru expresivity.

FEMININA

Sufix *-k(a)*, *-ičk(a)*, *-ečk(a)*

70 Připojením sufixu *-k(a)* (vzor *žena*, alternace *a/á*, *u/ú*, *o/ý*, *0/é*; *t/ť*, *h/ž*, *ch/š*, *k/č*) vznikají následující zdvořilky 1. stupně: *ropka*, *rypka*, *tyčka*, *hromátka*, *zahrátka*, *štamprlka*, *ceduška/cedulka*, *polévečka*, *křížatka*, *miska*, *košuška/košulka*, *chvilka/chvilka*, *jamka*, *bránka*, *chačupka*, *šopka* (od *šopa* ‚dřevěná kůlna‘), *šňůrka*, *ďůrka/ďírka*, *škvírka*, *haděrka/hadýrka*, *tetka*, *krafka*, *noška*, *ručka*, *muška*, *kostka* ‚kost‘, *sukýnka*, *bedýnka*, *kuchyňka* a *hůtka*. Příponou *-k(a)* je provázena samohláskovými, méně souhláskovými alternacemi. Pojí se především se substantivními základy na V + K. Sufix je produktivní.

Sufix *-ičk(a)* vyčleňujeme u dalších zdvořilek 1. stupně (alternace *i/je*, *e/0*; *t/ť*): *tíhlička*, *pantlička/pentlička*, *metlička*, *konvička*, *dušička*, *kozička*, *izbička*, *bofička*, *vjetvička* a *pjesňička*. Odvozovací základy většinou končí na K + K. Stejnou formu mají také deminutiva odvozená od feminin na *-ic(a)* a *-k(a)* (alternace *c/č*, *k/č*): *palička*, *ulička*, *svjetnička*, *seknička*, *jačovička*; *deščička* a *bečička*. Funkci sufixu primárního plní i formant *-ečk(a)*: *tašečka*, *špetečka* (od jmen na *-k(a)*), dále *izbečka*. Viz mapa č. 13 (popis mapy – § 78).

Suffixy *-ičk(a)*, *-ečk(a)*

71 Nepříliš častá jsou v nářečích skutečná deminutiva 2. stupně. Tvoří se složenými příponami *-ičk(a)* (alternace *h/ž*, *k/č*) a *-ečk(a)* (alternace *u/ú*), které vystupují často také ve funkci sufixů primárních. Sem patří odvozeniny *kostíčka*, *kravička*, *nožička*, *ručička*, *chvilíčka/chvilíčka*, *ma-mička*, dále *kostečka*, *chačupečka*, *ďůrečka/ďřečka*, *šňůrečka*, *chvílečka/chvílečka* a *haděrečka*. Viz mapy č. 12 a 14 (popisy map – § 78).

Sufixy *-enk(a)*, *-ink(a)*, *-étk(a)*

72 Deminutiva na *-enk(a)*/*-jenk(a)* s vyšším stupněm zdrobnění či citového zaujetí jsou ojedinělá (alternace *t/ť*, *h/ž*, *k/č*): *kozenka*, *teťenka*, *chvílenka/chvilenka*, *ručenka*, *noženka*, *mamjenka*. Sufix *-ink(a)* (alternace *h/ž*) je rovněž sporadický. Byl zachycen pouze ve slovech *nožinka* a *maminka* (formálně se s ním shodují i zdrobněliny *pješinka* a *mašinka*). Přípona *-étk(a)* se vyskytuje pouze ve slově *izbětka*. Všechny formace se skloňují podle vzoru *žena*. Viz mapy č. 13–15 (popisy map – § 78).

Srov. J. Bělič, 1972, s. 210: Proti jiným zdrobnělinám (zčásti 2. stupně) na *-ičk-a*, *-ičk-o*/*-ičk-o* jsou hlavně ve středo- a východomoravských nářečích v různém rozsahu zdrobněliny tvořené příponami *-enk-a*, *-enk-o*.

Sufix *-inečk(a)*

73 Deminutiva 3. stupně jsou také ojedinělá: *maminečka* (sufix *-inečk(a)*, vzor *žena*).

NEUTRA

Sufix *-k(o)*

74 Základním sufixem je *-k(o)* (vzor *mjesto*). Pojí se s alternacemi souhlásek palatalizačního typu (*k/č*) a s dloužením kmenové samohlásky (*e/é*, *y/ý*, *i/í*, *e/ě*). Tímto sufixem se odvozují deminutiva 1. stupně, a to *očko*, *zrnko*, *pérko/pírko*, *sítka*, *korýtko*, *seménko/semínko* a *kolénko*. Další zdrobněliny se tvoří od základů zakončených na *K + K*. Dochází u nich k úpravě základů vkladnými vokály (alternace *o/é*, *o/ý*): *okénko/okýnko*, *plátenko/plátýnko*, *stébélko*, *struhadélko/struhadýtko* a *bidélko*. Viz mapa č. 16 (popis mapy – § 78).

Sufix *-átk(o)*

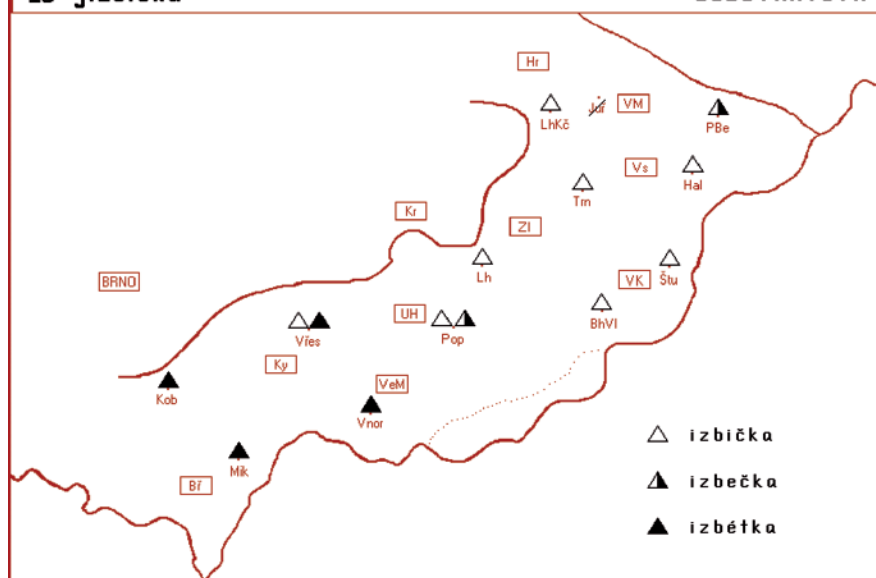
75 Větší skupinu tvoří deminutiva odvozená od substantiv nt-kmenových sufixem *-átk(o)* (= kmenotvorný formant *-át-* + *-k(o)* se zdloženou samohláskou, vzor *mjesto*): *mrňátko*, *děťátko/děťátko*, *sálátko/selátko*, *telátko*, *ščeňátko*, *háďátko*, *hoťubjátko/hoťubátko*, *kuřátko*, *kamzičátko/kamzíčátko*, *húsátko* a *opíčátko/opičátko*. Tato deminutiva mohou význam malých rozměrů ztratit a pak plní funkci názvů mláďat (srov. § 52).

Sufixy *-ečk(o)*, *-íčk(o)*

76 U dalších primárních zdrobnělin vydělujeme sufixy *-ečk(o)*/*-ěčk(o)* a *-íčk(o)*/*-ičk(o)* (vzor *mjesto*, alternace *e/é*, *e/í*, *o/é*; *d/d'*, *r/r'*, *k/č*): *kolečko*, *místečko*, *mjestěčko/mňestečko*, *hňízdečko*, *srdečko/srděčko*; *políčko*, *srdíčko* a *kázáníčko*. Stejně utvořená deminutiva se zesíleným deminutivním významem jsou méně častá: *péřečko/pířečko*, *okénečko*, *pivečko*; *peříčko* a *očičko*. Viz mapa č. 17 (popis mapy – § 78).

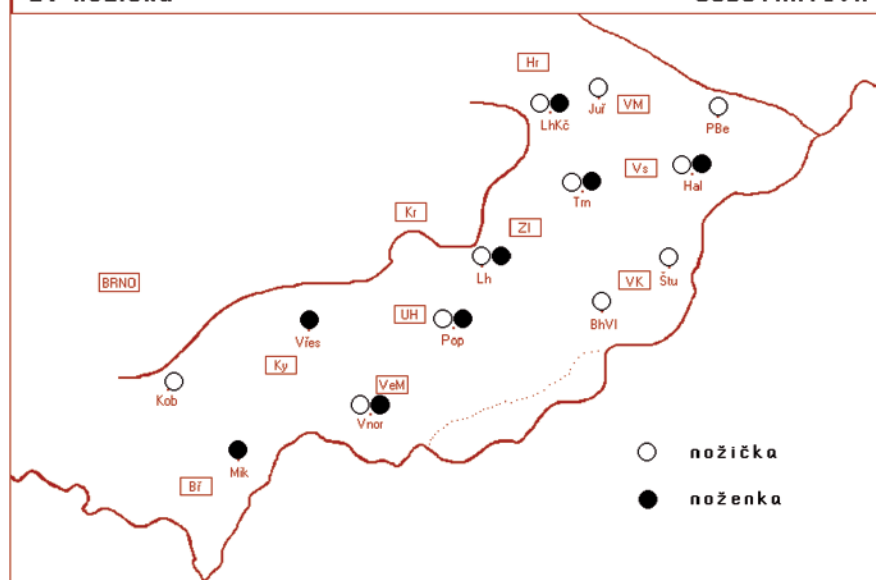
13 jizbička

SUBSTANTIIVA

14 nožička

SUBSTANTIIVA

Suffixy *-išk(o)*, *-enk(o)*

77 Ojediněle máme doloženy formace se suffixy *-išk(o)*/*-ýšk(o)* a *-enk(o)* (vzor *mjesto*, alternace *k/č*): *jablíško*, *okýško* ‚okénko‘; *očenko*. Oba suffixy se připojují ke zkrácenému základu. Vyjadřují zesílený deminutivní význam. Viz mapa č. 16 (popis mapy – § 78).

78 Slovotvorná synonyma jsou méně častá, např. *ohének/ohýnek* // *ohňík*, *srdečko/srdéčko* // *srďčko*. Mezi tautonyma řadíme výrazy *koštíčka* a *kostečka*, *izbička*, *izbečka* a *izbětka*, *nožička* a *noženka*, *maminka*, *mamička* a *mamjenka*, *okénko/okýnko* a *okýško*, dále *očičko* a *očenko*. Graficky je znázorňujeme na mapách č. 12–17.

Mapa č. 12 *kostíčka* (s. 56)

Výraz *kostečka* (SSJČ řidč. expr.) pokrývající téměř celou **východní Moravu** je na Břeclavsku a v nejsevernějších částech Valašska doplněn derivátem *koštíčka* (SSJČ *kostíčka*).

Mapa č. 13 *jizbička* (s. 62)

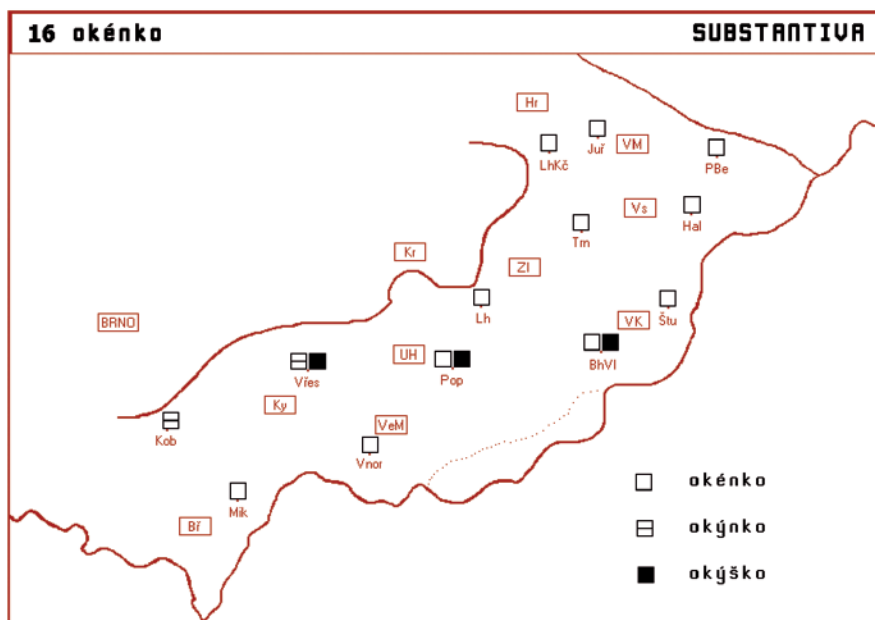
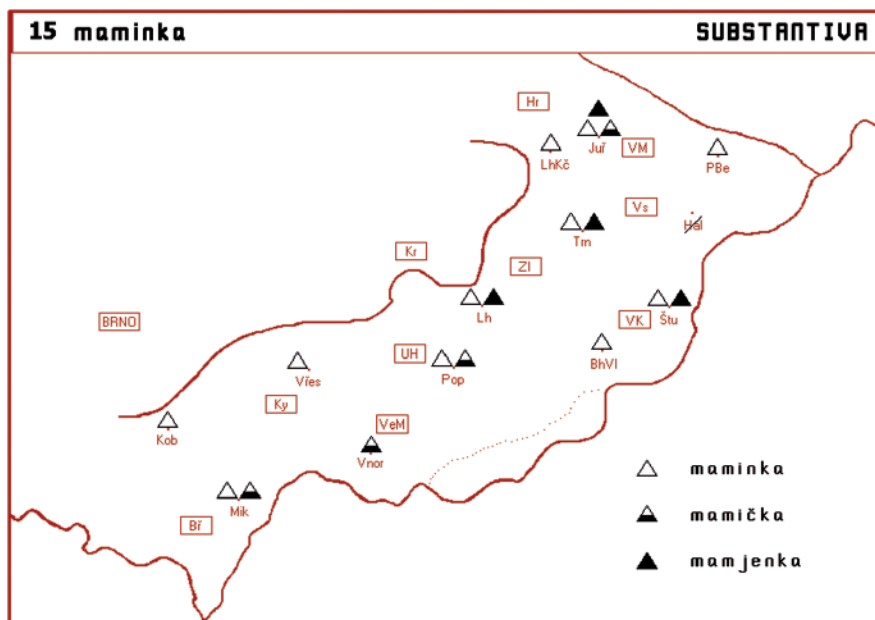
Název *izbička* (SSJČ *jizbička*) se vyskytuje na většině území **východomoravských dialektů** (jeho jižní hranici tvoří města Kyjov a Uherské Hradiště). Na zbývajícím území se objevuje odvozenina *izbětka*. Derivát *izbečka* (SSJČ *jizbečka* nář.) byl zaznamenán pouze na Uherskohradištsku a na severovýchodě Valašska.

Mapa č. 14 *nožička* (s. 62)

Na celé **východní Moravě** kromě Kyjovska a Břeclavska se objevuje výraz *nožička* (SSJČ). Ten bývá většinou v dubletě s derivátem *noženka* (SSJČ expr.), a to zejména v západních částech Valašska a Slovácka. Ve **slovenských dialektech** jsou na západě a ve středu území vedle odvozeniny *nožička* místy též formy *noženka* a *nožinka*. Především pro východoslovenské dialekty jsou typické deriváty *noška*, popř. *nožečka* (ASJ III, 1978, s. 92, 1981, mapa č. 144).

Mapa č. 15 *maminka* (s. 64)

Ve většině **východomoravských dialektů** byla zapsána formace *ma-minka* (SSJČ expr.). Valašsko (bez Vsetínska) má též odvozeninu *mamjenka* (SSJČ *maměnka* nář.) a Slovácko *mamička* (SSJČ expr.). Na Vsetínsku se užívá jen slova *mama* (SSJČ nář.). Toto slovo nebylo mapováno. Jazyková situace je v **českých dialektech** následující: Základní protiklad tvoří novější obecně rozšířené pojmenování *maminka* proti staršímu označení *máma* (*mama*) a regionalismům *matička*, *mamička*,

mamulka a *maměnka*. Označení *máma* se vyskytuje na okrajích Čech a při bývalé zemské hranici česko-moravské, na střední Moravě, na Valašsku a ve Slezsku je v obměně *mama*. Na Slovácku se vyskytuje slovo *mamička* a na Valašsku *maměnka*. Areál výrazu *matička* je na Opavsku a Hlučínsku. Obměna *mamulka* je typická pro přechodová nářečí česko-polská a severní okraj východomoravských nářečí. Forma *mami* vytváří souvislou oblast na Plzeňsku a Manětínsku, na širším Domažlicku je charakteristická pro mladou generaci (ČJA 1, 1992, s. 72, 74–76, mapa č. 5 B).

Nejčastěji užívanou odvozeninou je ve **slovenských dialektech** *mamička*. V západoslovenských (na jihu i *mamenka*) a středoslovenských nářečích se vyskytují i formy *maminka*, popř. *mamulka* a *mamuška*. Na východě Slovenska byl místy zapsán výraz *mamočka*, na jihu středoslovenských nářečí i forma *mamika*. Další deriváty se vyskytují ojediněle (ASJ III, 1978, s. 101, 1981, mapa č. 169).

Mapa č. 16 *okénko* (s. 64)

Ve většině **východomoravských dialektů** se vyskytuje odvozenina *okénko* (SSJČ). Dolská nářečí se odlišují hláskovou variantou *okýnko* (SSJČ). Na Uherskohradištsku a Kyjovsku se objevuje derivát *okýško*. Tento derivát je vždy v dubletě s výrazy *okénko* a *okýnko*.

Mapa č. 17 *očičko* (s. 66)

Výrazu *očičko* (SSJČ expr.) se užívá na celé **východní Moravě**. Častý je rovněž výskyt derivátu *očenko*. Nebyl zapsán pouze na severovýchodním a jižním Valašsku a na Kyjovsku. Tyto odvozeniny tvoří v uvedených zkoumaných bodech dublety.

Jména zveličelá (augmentativa)

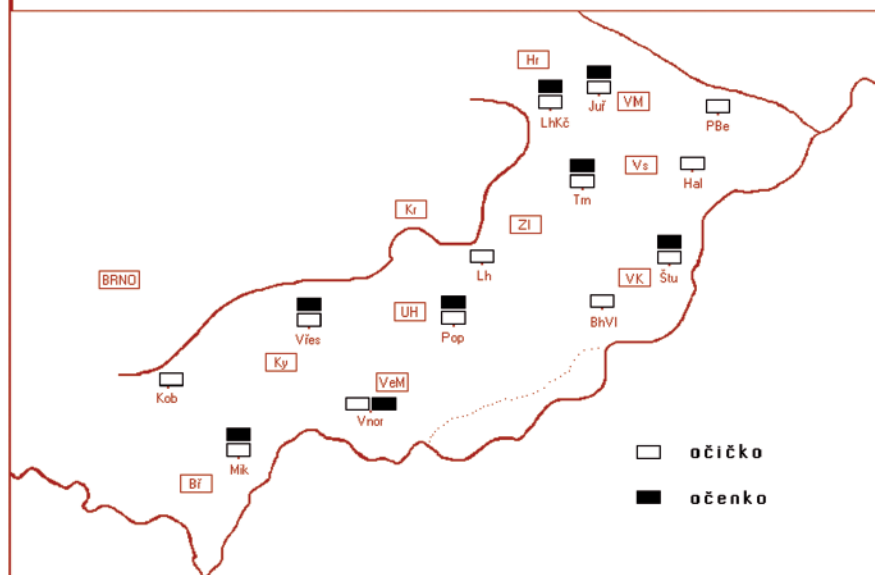
79 U augmentativ dochází k modifikaci významu základového slova o rys zveličení. Tento kvantitativní rys spojuje augmentativa s deminutivy, u nichž je tento rys právě opačný. Zatímco lze tvořit jména zdrobnělá citově nezabarvená, tvoření názvů zveličelých je provázeno vždy příznakem expresivním, a to pejorativním nebo familiárním. S deminutivy je dále spojuje i nutnost existence základového slova s významem neutrálním. Máme doložena především jména zveličelá rodu středního.

Odvozují se sufixy *-isk(o)* (s variantami *-sk(o)/-ck(o)*); *-eň(a)*, *-izň(a)/-izn(a)* a *-ic(a)*; *-ák* a *-oš*.

Připojujeme i kapitolu o označování odrostlejších mláďat (viz § 81, 84). Tvoří se slovotvornou variantou *-ck(o)*.

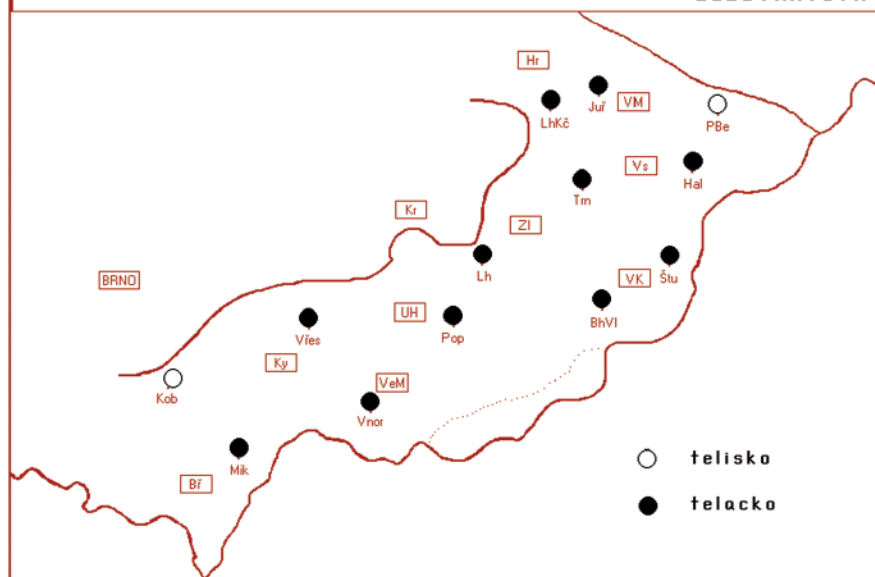
17 očičko

SUBSTANTIIVA

18 telisko

SUBSTANTIIVA

M. Kolaja (1934, s. 42–43) navíc uvádí tvoření jmen zveličující příponou *-cor*, *-coch*, *-čoch* (*bancor*, *bancoch* ‚velké břicho, velký uzel trávy ...‘, *rančoch*) a *-aja* (přijmení *Satajka* – *Sataja*). Podle něho některá substantiva nabývají tohoto významu i pouhým odsunutím zdrobňovací přípony (např. *oharek* – *ohar*). K. Fic (1984, s. 97) zaznamenává rovněž hypokoristika s augmentativním významem, např. *Fanóš* (sufix *-óš*), *Jaróch* (*-óch*), *Julča* (*-ča*), *Mařena* (*-ena*), *Handula* (*-ula*), *Bohuna* (*-una*) a *Maruša* (*-uša*). Většina autorů považuje za augmentativa i řadu názvů zařazených v naší práci do slootovorné kategorie jmen nositelů vlastností (např. *nohál*, *zrzáň*, *švidroň*, *tlustoch*, *čahún* aj.).

Sufix *-isk(o)*

80 Sufix *-isk(o)* (vzor *mjesto*, alternace *á/a*, *e/o*; *n/ň*, *r/ř*, *h/ž*, *ch/š*, *k/č*), jehož využití je především ve slootovorné kategorii míst, se stal hlavním prostředkem i při tvoření augmentativ. Sufix je produktivní. Jeho expresivnost je ještě podpořena změnou rodu vzhledem k základovému substantivu (maskulinum nebo femininum se mění v neutrum). U některých augmentativ na *-isk(o)* převažuje rys kvantitativní (např. *chlapisko*). Totéž se týká názvů mládat na *-ck(o)* (např. *kuřacko*). Viz dále.

Nejvíce odvozenin bylo utvořeno od prvotních substantiv rodu mužského: *klučisko*, *lumpisko*, *chlapisko*, *ogařisko*; *psisko*, *potkáňisko*; *stromisko*, *klasisko*; *cepisko*, *nosisko*, *břušisko*, *ujetřisko* a *kostelisko*. Základem dalších formací se stala maskulina odvozená příponou *-ák*: *chytračisko*, *sedlačisko*; *frňačisko*. Z prvotních substantiv rodu ženského vznikla následující augmentativa: *babisko*, *cérčisko*; *kozisko*, *husicisko*; *ručisko*, *nožisko*, *hadřisko* a *košťisko*. Od prvotních jmen středního rodu jsou odvozena slova *telisko* a *očisko*. Výraz *děfčisko* má za základ odvozené neutrum. Slootovornou variantu *-sk(o)* máme doloženu pouze ve třech případech: *ropsko*, *bapsko* a *krafsko*. Dalšími nářečními doklady jsou vlastní jména, a to *Juřisko*, *Jaňisko* a *Ančisko*. Augmentativum *Ňemčisko* je utvořeno od maskulina na *-(e)c* (příslušník národa). Viz mapa č. 18 (popis mapy – § 84).

Dodatek: Označování odrostlejších mládat

81 K augmentativům se přimyká i skupina jmen, jimiž se zvláštním způsobem označují odrostlejší mládata. Tvoří se od základu nepřímých pádů nářeční variantou *-ck(o)* (splnutí skupiny *ts v c*). Byly zjištěny následující formace: *kuřacko*, *prasacko*, *telacko*, *koťacko*, *kozlacko* a *ščeňacko*. Viz mapa č. 18 (popis mapy – § 84).

J. Bělič (1972, s. 209) tvrdí, že ve větším územním rozsahu, tj. i v jižnějších východomoravských nářečích, existují ve východních oblastech zvláštní označení odrostlejších mládat, tvořená od slovního základu typu *kuřat* zveličující příponou *-sk-o* (např. z okolí Valašského Meziříčí *kuřacko*); zhruba ve středomoravských nářečích se v též významu zčásti užívá odvozenin s augmentativní příponou *-isko*, připojovanou

k nerozšířenému slovnímu základu (např. kolem Slavkova u Brna *kuřisko*). Srov. též K. Fic, 1984, s. 96–97. Jména na *-ck(o)* uvádějí ve svých nářečních monografiích z východní Moravy všichni autoři kromě A. Vaška (1967). Při nářečním výzkumu jsme tento typ nezaznamenali pouze na jižním Kyjovsku a v povodí Bečvy (viz § 84). J. Chloupek (1952, s. 84) zdůrazňuje, že některá jména na *-cko* svůj citový ráz hrubosti a velikosti ztratila (např. *telacko*).

Sufixy *-eň(a)*, *-izň(a)*, *-ic(a)*

82 Slovo tvorným základem pro názvy *lebeňa* (přípona *-eň(a)*) a *babizňa/babizna* (sufix *-izň(a)/-izn(a)*) se stala prvotní feminina. Od vlastních jmen osob vznikla sufixem *-ic(a)* (alternace *n/ň*) jména *Jiříňica* a *Milušica*. Všechna jména mají morfologickou charakteristiku podle vzorů *žena* nebo *růža*.

Sufixy *-ák*, *-oš*

83 Příponou *-ák* (vzor *pán*) se odvozují názvy zveličelé od prvotních maskulin (*dedák*; *nosák*). Od vlastního jména, označujícího příslušníka národa, vzniklo augmentativum *Rusák*. Slovo *dedoš* (sufix *-oš*, vzor *muž*) je utvořeno od podstatného jména prvotního.

84 Sporadickými slovo tvornými synonymy jsou výrazy *dedoš* a *dedák*. K tautonymům patří výrazy *telisko* a *telacko*. Graficky je znázorňujeme na mapě č. 18.

Mapa č. 18 *telisko* (s. 66)

Výskyt výrazu *telacko* (SSJČ nár.) na celé východní Moravě doplňuje na jihozápadě a severovýchodě území odvozenina *telisko* (SSJČ nár. expr.).

Názvy specifikací

85 K názvům specifikačním patří odvozeniny, které na základě podobnosti nebo synekdochy, popř. jiné motivace, označují speciální substance. Tyto výrazy mají často terminologickou povahu.

Sufixy *-isk(o)*, *-in(a)*

86 Specifikačním formantem *-isk(o)* (vzor *mjesto*) jsou utvořena celkem tři substantiva, a to *kosisko*, *hrabisko* a *bičisko*. V tomto případě je sufixu *-isk(o)* využito k účelům terminologickým. Uvedené formace představují významovou skupinu názvů násad a rukojetí. U názvu *zemina* vydělujeme specifikační sufix *-in(a)* (vzor *žena*).

Sufixy *-(e)k*, *-eč(e)k*, *-íč(e)k*, *-k(a)*

87 Do této skupiny řadíme i „deminutivní“ sufixy *-(e)k*, *-eč(e)k*, *-íč(e)k* a *-k(a)* u devatenácti názvů květín (*zvonek*, *řebíček*, *řepíček*, *kopytříček*,

řebříček/žebříček, kropáček, jahodníček, střevíček, dúpky, kohútky, zobáčky, zvoneček, pantoflíček, jatelinka, maceška, přaslička, nohavičky, slepičky, iskerky). Tyto formanty jsou svou funkcí specifikační. Viz též § 187.

SUBSTANTIVA Z ADJEKTIV

Názvy nositelů vlastností

88 Názvy nositelů vlastností pojmenovávají osoby, zvířata, rostliny nebo konkrétní věci na základě jejich vlastnosti. Jejich odvozovací základ tvoří výhradně adjektiva, a to buď kvalitativní, nebo relační. U relačních adjektiv je však ještě nutno brát do úvahy jejich vztah k slootovornému základu, tedy k substantivům, slovesům atd. Názvy nositelů vlastností odvozené od adjektiv relačních jsou tedy motivovány nejen adjektivem, ale i jeho základovým slovem.

Do skupiny jmen nositelů vlastností zařazujeme názvy živých bytostí (osoby, zvířata) a neživých věcí. V rámci rostlin rozlišujeme druhy hub, jablek, hrušek a třešní. Jednotlivé druhy květin zvlášť neoznačujeme, ale podrobně je probíráme v oddíle nazvaném Některé sémanticko-slootovorné skupiny jmen (viz § 187). Tam řadíme i všechny další významové skupiny z této kapitoly (viz § 173, 176, 177, 179–187).

Styčné body jsou mezi slootovornou kategorií nositelů vlastností a mezi názvy substančního vztahu a např. názvy výsledků děje, činitel-skými jmény apod.

Při tvoření jmen nositelů vlastností se uplatňuje celá řada slootovorných prostředků. Zařazují názvy ke všem mluvnickým rodům. Mluvnický rod odvozeného útvaru určuje rod substantiva, které je v motivujícím spojení substantivum + adjektivum (postup univerbizace). Maskulina – sufixy: *-ák* (s variantami *-ják*, *-ňák*), *-(e)c/-in(e)c*, *-áč*, *-ík/-ňík*, *-oň*, *-(e)k* (s variantami *-t(e)k*, *-ás(e)k*), *-áň*, *-ál*, *-och*, *-úch*, *-uš(e)k*, *-oš*, *-ýš*, *-án* a *-ar*. U obourodých substantiv máme doloženy sufixy *-ot(a)*, *-er(a)/-jer(a)* a konverzní formant *-(a)* m. Feminina – sufixy: *-ic(a)*, *-k(a)* (s variantami *-úvk(a)*, *-ačk(a)*, *-enk(a)*, *-énk(a)*), *-in(a)* (s variantami *-ovin(a)*, *-čín(a)*), *-ul(a)*, *-aň(a)*, *-uš(a)/-ušk(a)*, *-en(a)*; *-ov(á)* a *-sk(á)/-ovsk(á)*. Neutra – sufixy: *-č(a)/-č(e)*; *-sk(é)*, *-ov(é)*, *-n(é)*; konverzní formant *-(a)* n.

Autoři nářečních monografií zachytili i další formanty, a to *-izeň* (např. *jalovizeň*), A. Kašík, 1908, s. 55; *-ko* (např. *bílko*), *-ec* (*blechatec*), J. Chloupek, 1952, s. 86; *-úr* (např. *svatúr*), F. Svěrák, 1957, s. 46; *-ička* (*jaderňička*), *-anka* (*kobzotanka*), *-inka* (např. *okruhlinka*), J. Skulina, 1964, s. 86; *-ela* (*trúbela*), F. Svěrák, 1966, s. 41; *-oun* (*stahoun/stahún*, 'velký chlapec' – afektivní), *-enka* (např. *kmítenka*), *-ička* (např. *borovička*), S. Králík, 1984, s. 48–49; *-oš* (např. *hňedoš*), *-ón* (např. *hluchón*), *-ár* (např. *chudár/chudár* – též F. Svěrák,

1957, s. 47, 1966, s. 41), -ór (např. *divór*), -as (např. *krutás*), -iš (hlópiš), -ant (např. *veziblant* ‚vyzábělý člověk‘); konverzní typ *mrzót*; obourodá jména na -ka (např. *zelinka* ‚bledý člověk‘), -inka (*chudinka*), -otina (např. *scíplotina*); -inka (*psinka*), -(a) (*úlehla*); -átko (např. *nedelňátko*) a konverzní typ *mláde*, K. Fic, 1984, s. 34–35, 42–43.

MASKULINA

Sufix -ák

89 Jména na -ák (vzor *pán*, *les* nebo *hrad*, alternace *á/a*, *ú/u*; *d/ď*, *t/ť*, *n/ň*, *ť/l*, *r/ř*, *c/č*, *k/č*, *sk/šč*, *šk/šč*) se odvozují od adjektiv prvotních univerbizačních: *chudák*, *hlupák*, *dobrák*, *chytrák* (osoby), *hnědák/hnědák*, *sivák* ‚druh králíka‘ (zvířata), *pravák*, *sinák*, *červeňák* ‚druhy hub‘, *modřáky* plt., *širák*, *křivák* (věci). Další útvary vznikly z přídavných jmen odvozených. Zde se často uplatňuje resuffixace, tj. vypuštění a náhrada adjektivní přípony. Největší skupinu tvoří odvozeniny od adjektiv desubstantivních, která končí na -n(y): *darebák* (od základu primárního), *zákeřňák* (osoby), *mléčňák* ‚druh houby‘, *stříbrňák* ‚druh králíka‘, *kameňák* ‚druh hrnce‘ (od základu primárního), *zelňák*, *syřňák* ‚druhy koláčů‘, *vjetrňák* // *povjetrňák* (věci). Uplatňuje se u nich převážně základ plný. Od přídavných jmen na -(j)en(y) se tvoří názvy věcí, a to *plátáky* plt. ‚druh kalhot‘, *stamák*, *skleňák* (od primárního základu), *pláteňáky* plt. ‚druh kalhot‘, *stamjeňák/stamneňák* (od plného základu). Pojmenování *ročák* ‚roční býček‘ a *mezák*, *hranečák* se odvozují od primárního základu adjektiv na -n(í). Početné jsou také resuffixační odvozeniny od desubstantivních adjektiv na -ou(y). Nejčastěji jsou zastoupena jména věcí: *křadák*, *deščák*, *bedňák*, *gumák* ‚názvy vozů‘, *hafačák*, *hruščák*, *japčák*, *mačák* ‚makový koláč‘, dále *štruksáky* plt. ‚druh mužských kalhot‘, *kachláky* plt., *vaták* (od primárního základu), *makovják* (varianta -ják), *smetaňák*, *žebřiňák*, *košiňák* ‚druh vozu‘ (od základů redukováných). K této skupině se přimykají pojmenování hub, a to *podbřezák*, *jaťofčák* a *osičák*. Tvoření od jiných typů přídavných jmen je ojedinělé: *grošák* (od adjektiva na -at(y)); *krčičňák/krťičňák* (varianta -ňák), *zaječák* (od posesivních adjektiv na -(í)), *rajščák* (od plného základu adjektiva na -sk(y)). Další jména zvířat nebo rostlin se odvozují ze základu primárního. Expresivní pojmenování osob *hnilák* // *zhnilák* a *zdechák* jsou utvořena od deverbálních adjektiv zakončených formantem -t(y). Názvy osob *horňák*, *dolňák* a *vrchňák* vznikly z plných základů deadverbiálních adjektiv.

Typ je velmi produktivní. Formant -ák slouží k tvoření názvů osob, zvířat, rostlin, věcí a speciálních významových skupin (např. názvy druhů koláčů).

Sufix -(e)c

90 Sufixem -(e)c (vzor *muž* nebo *stroj*, alternace *á/a*; *ť/l*) se tvoří od adjektiv prvotních pojmenování osob (*ťakomec*, *hrubec*) a rostlin (*ryzec*,

jatovec). Další skupinu představují názvy odvozené od adjektiv desubstantivních, a to *hladovec*, *smradlavec* (od adjektiv na *-av(y)*), *okatec* a *nosatec* (od adjektiv na *-at(y)*). K této skupině se přimykají i názvy mající význam trusu. Derivují se od přídavných jmen přivlastňovacích na *-(í)* pomocí slovtvorné varianty *-in(e)c* (*slepičinec*, *kobylinec*, *husinec*, *kuřinec*). Sem patří i stejným způsobem utvořená substantiva *kreťinec/krtěinec* a *krčičinec/krtičinec*. Všechny formace se odvozují od základů plných. Početná jsou rovněž substantiva, která vznikla z deverbálních adjektiv. Jednotlivé útvary se tvoří od přídavných jmen zakončených formantem *-av(y)* (*podlézavec*, *huhňavec*, *šmatlavec*, *švirgavec*, *gtgavec* ‚píjan‘); *-iv(y)* (*zlobivec*, *lsťivec*, *neznášenlivec*, *chamťivec*, *myslivec*, *důvjeřivec*, *zapomnětlivec*, *závistivec/závistlivec*); *-t(y)* (*neurvalec*, *vychytralec*, *opilec*, *ožhralec/ožralec*, *znalec*, *vyslůžilec*); *-t(y)* (*pokrytec*, *nadutec*); *-n(y)* (*nezvedenec*, *nepodařenec*, *ošklebenec/ošklébenec* // *vyšklebenec*, *roz-mazlenec*, *zašklňůrenec*, *obřešćanec*, *nedožranec* // *nenažranec* // *roze-žranec*, *nedopranec* ‚nenasyta‘, *opišćanec* ‚dítě, které stále piští‘, *ořvanec*, *neohrabanec*, *uchrchlanec*, *ufňukanec*; *čmaranec/čmáranec*, *kysanec* ‚nečistota v oku‘, *trhanec*. U všech jmen se uplatnil plný základ. Naprostou převahu mají názvy osob. Citové zabarvení u řady formací obsahuje již jejich základové přídavné jméno. Odvozují se od základů adjektiv na V + K, převahu mají útvary původu deverbálního.

Sufix *-áč*

91 Ojedinělé je odvozování sufixem *-áč* (vzor *muž* nebo *stroj*) od primárního základu přídavných jmen prvotních (*naháč*, *strakáč* ‚druh králíka‘). Převahu mají jména, která vznikla z adjektiv desubstantivních. Ta bývají zakončena na *-at(y)* (*břucháč*, *hrbáč*, *okáč*, *pupkáč*, *ramenáč*, *bachráč*, *nosáč*, *hlaváč*). Tyto formace označující osoby mívají často expresivní zabarvení. Pojmenování rostlin bývají řidší (*chlupáč* ‚angrešt‘, *pruháč* a *hranáč* ‚druhy jablek‘, *křemenáč*). Odvozují se od přídavných jmen zakončených formanty *-at(y)* nebo *-it(y)*. Názvy věcí se tvoří od adjektiv na *-ou(y)* (*plecháč*, *košináč* ‚druh vozu‘, *ořecháč* a *trnkáč* ‚druhy koláčů‘). U všech útvarů bylo využito primárního základu. Vznikly převážně resuffixací.

Sufix *-ík*

92 Prvotní adjektiva na *-ík* (vzor *pán*, *hrad* nebo *les*, alternace *n/ň*, *t/l*, *r/ř*) bývají zřídka základem jmen nositelů vlastností (*stařík*, *rouňík* ‚vrs-tevník‘; *uraňík*; *malík*). Většina formací se derivuje od plného základu desubstantivních adjektiv zakončených formantem *-n(y)* (*máselník* ‚druh houby‘; *ujetrník*, *skleňík*); *-ň(í)* (*mezník* a *hranečník* ‚hraniční kámen‘); *-ou(y)* (*chlebovník*, *makovník* ‚druh koláče‘; *provazník* ‚rostlina‘

– od primárního základu). Poslední tři jména se vydělují variantou *-ňík*. Substantivum *usedlík* se tvoří od deverbálního adjektiva na *-t(y)*.

Sufix *-oň*

93 Expresivním formantem *-oň* (vzor *muž*, alternace *t/l*) se odvozuji především názvy osob. Od přídavných jmen prvotních jsou utvořeny formace *hruboň*, *slepoň*, *chytrůň*, *tlustoň* a *hluchoň*. O desubstantivní adjektiva na *-at(y)* se opírají jména *bachroň* a *břuchoň* (od primárního základu). Z dějových adjektiv různého zakončení vznikly formace *mlsoň*, *švirgoň* ‚šilhavý člověk‘ (od primárních základů) a *stekloň* (od základu plného).

Sufix *-(e)k*

94 Deriváty na *-(e)k* (vzor *pán*, *hrad* nebo *les*, alternace *u/ů*) od prvotních přídavných jmen jsou ojedinělé: *stárek*; *ryzek/rýzek* ‚druh houby‘; *bítek* // *bíttek* (varianta *-t(e)k*), *žútek*. Z desubstantivního adjektiva na *-ň(i)* vznikla resufixací formace *roček* ‚roční býček‘. Varianta *-ás(e)k* (alternace *í/e*; *t/t*, *l/l*) je obsažena ve jménech motýlů *bjelásek* a *žlutásek*.

Sufix *-áň*

95 Jména osob na *-áň* (vzor *muž*, alternace *t/l*) mají expresivní zabarvení. Základová přídavná jména jsou prvotní (*dluháň*, *velikáň*), odvozená od substantiv (*okáň*, *gramláň* ‚neohrabaný člověk‘ – od základů primárních), od sloves (*švirgáň* ‚šilhavý člověk‘ – od základu primárního, *zdechláň* ‚líný člověk‘ – od základu plného).

Sufix *-ál*

96 Základem expresivních názvů osob utvořených sufixem *-ál* (vzor *muž*) jsou desubstantivní adjektiva zakončená formantem *-at(y)*: *nohál*, *břuchál*, *nosál*, *okál*, *bachrál* (od primárních základů).

Sufix *-och*

97 Expresivní pojmenování osob na *-och* (vzor *pán*, alternace *í/e*; *t/t*) se tvoří od nemotivovaných přídavných jmen (*slaboch*, *lenoch*, *kluštoch/thus-toch*). Formace *hňítoch* // *zhňítoch* ‚líný člověk‘ vznikly z adjektiv deverbálních.

Suffixy *-úch*, *-úš(e)k*, *-oš*, *-ýš*, *-án*, *-ar*

98 Formant *-úch* se uplatňuje u odvozeniny *mrzúch* (od adjektiva deverbálního). Jediné citově zabarvené substantivum *svatúšek/svatúšek* patří k nositelům vlastností deminutivního charakteru. Spojujeme ho s prvotním přídavným jménem *svatý*, a proto zdrobnělou variantu formantu *-úš*

v tomto případě chápeme jako samostatnou. Prvotní adjektiva se stala základem všech následujících útvarů: *strakoš* ‚druh králíka‘ (sufix -oš), *slepýš* (sufix -ýš), *dhúhán* (sufix -án), *suchar* ‚suchý strom‘ (sufix -ar). Viz mapa č. 19 (popis mapy – § 112). Uvedená substantiva se skloňují podle vzoru *pán*. Výjimku tvoří jména na -oš a -ýš (vzor *muž*) a -ar (vzor *hrad*).

Suffixy -ot(a), -er(a)

99 Expresivním sufixem -ot(a) se odvozují názvy *mňekota* (z prvotního adjektiva) a *fšivota* (z desubstantivního adjektiva). Expresivum *chudera/chuďera* (varianta -jer(a), vzor *žena*, alternace d/d) je utvořeno od prvotního přídavného jména. Tato jména chápeme jako obourodá.

Konverzní formant -(a) m.

100 Konverzí vznikla substantiva *zhňila* ‚líný člověk‘ a *poňura* ‚potměšilý člověk‘. U dalších zhusta obourodých pojmenování běží o zpětnou derivaci (dochází k odtržení morfologické charakteristiky společně s původním sufixem adjektiva a k následnému připojení morfologické charakteristiky rodu mužského) (vzor *přeceda*, alternace a/á, á/a, ú/u, 0/e): *nemotora*, *nezbeda* (od adjektiv prvotních). Název *nemrava* je odvozen od adjektiva desubstantivního. Formace *nešika*, *naduta*, *náfuka*, *nezdara*, *dareba*, *prořiva*, *nemotora*, *nezbeda* a *posera* se odvozují různými postupy od adjektiv deverbálních.

FEMININA

Sufix -ic(a)

101 Názvy zakončené na -ic(a) (vzor *růža*, alternace í/je; t/ť, n/ň, ě/l, ch/š) se tvoří od přídavných jmen prvotních. Označují osoby (*rovňica*), zvířata (*jaťovica*), rostliny (*bjelica*, *čerňica*, *sušica*, *kyselica*, *drobňica* ‚druhy třesní‘) a věci (*hušťica* ‚druh polévky‘, *žluťica* ‚žlutá hlína‘; *mrtvica*).

Následující substantiva vznikla z desubstantivních adjektiv na -ov(ý): *ledovica*, *slínovica*, *cajkovice* plt., *cvilichovice* plt. ‚druhy mužských kalhot‘. Sem patří i názvy rostlin (*borovica*, *makovica*, *meduňica*), názvy pálenek (*trnkovica*, *střešňovica*, *japkovica*, *višňovica*, *meruňkovica*, *broskovica*, *špendlíkovica*, *kmínovica*, *hruškovica*, *slibovica/slivovica*) a polévek (*mlékovica*, *dropkovica*, *hrachovica*, *česnekovica*, *zemákovica/zemjácovica/zemňákovica*, *erteplovica*). Ojedinelá je formace *ohňica* (od adjektiva na -iv(ý)).

Další formace se tvoří od přídavných jmen na -n(ý). Jsou to pojmenování rostlin (*máselňica* ‚druh hrušky‘, *stunečňica*) a věci (*hnojňica* ‚deska u vozu‘, *prašňica*, *silňica*, *vaječňica* ‚druh jídla‘, *zelňica*, *mléčňica*, *režňice* plt. a *súkeňice* plt. ‚druhy mužských kalhot‘). Adjektiva na -jen(ý) jsou

základem pro podstatná jména *dřevjeňica* a *pláťeňice* plt. s významem ‚druh mužskýc kalhot‘. Formace *srdečňica* ‚druh třešně‘, *bočňica* a *početňica* se odvozují od adjektiv na -ň(í). Všechna jména s výjimkou výrazů *meduňica* a *ohňica* se tvoří z plných základů.

Substantiva odvozená od adjektiv deverbálních jsou málo početná: *dojňica*; *míchaňica* (od adjektiv na -n(ý)), *pražeňica* a *škračeňica* ‚druh jídla‘, *škrobeňica* (od adjektiv na -en(ý)), *křupavica* ‚druh třešně‘, *třasta-vice* plt. ‚konopné kalhoty‘ (od adjektiv na -av(ý)). Všechna jména se tvoří od plných základů příslušných přídavných jmen. Formace *předňica* a *spodňica* vznikly z adjektiv odvozených od adverbii.

Formant -ic(a) se uplatňuje především při tvoření názvů neživých nositelů vlastností a v terminologii (viz § 181–183, 185, 187). Viz též mapy č. 20–22 (popisy map – § 112).

J. Bělič (1972, s. 209–210) uvádí, že ve skupině slov označujících menší předměty a zvířata proti častým západním podobám s příponou -ic-e/-ic-a, rozšířeným zhruba v českých nářečích v užším smyslu, jsou ve východnějších nářečích často podoby s příponou -k-a, jako např. *jalovice* × *jalůfka/jatůfka/jahufka*.

Sufix -k(a)

102 Od přídavných jmen prvotních se tvoří formantem -k(a) (vzor *žena*, alternace *e/é*, *i/í*, *u/ú*, *á/a*, *í/je*, *o/ú*; *t/ť*, *n/ň*, *ť/l*, *ch/š*, *k/č*) názvy osob (*starka/stárka*), zvířat (*sléпка*, *hňetka*, *jaťůfka*, *červénka* ‚druh slepice‘), rostlin (*suška*, *jarka*, *kyseľka*, *šťavel’*, *syrůfka* ‚druh houby‘ – alternace *o/ú*) a věcí (*bjelka* ‚pečivo‘). Nejvíce formací se odvozuje od plného základu desubstantivních adjektiv na -ov(ý): *másťofka* ‚druh hrušky‘, *srcofka* ‚druh třešně‘, *cukrofka* a *višňofka*. U dalších jmen rostlin a věcí dochází k alternaci sufixální samohlásky *o/ú* (alternativně lze vyčlenit i formant -úvk(a)): *hrachůfka* ‚druh jablka‘, *prachůfka*, *májůfka* i *podborůfka* ‚druhy hub‘; *deščůfka*, *lavorůfka* ‚druh pálenky‘, *hnojůfka*. U dalších formací se uplatnil základ primární: *tabačka* ‚druh hrušky‘; *asfaltka*, *kmínka* a *česnečka*. Z adjektiva na -n(ý) vznikl název *tlačénka/tlačenka* (od základu plného). Od primárního základu desubstantivních adjektiv na -sk(ý) jsou odvozena tato pojmenování: *cigánka*, *slovenka*, *míšenka* ‚druhy jablek‘, *uherka*, *štemberka*, *váctafka*, *bartolomějka* ‚druhy hrušek‘. Další jména nositelů vlastností se tvoří od složených adjektiv na -sk(ý): *svjetľojánka* // *svatojánka*; -ň(í): *osmitřítka*; -(ý): *křivonoska*. K odvozeninám z adjektiv desubstantivních patří i skupina názvů polévek. Odvozují se slovotvornou variantou -ačk(a): *hustačka* (od prvotního adjektiva), *zelňačka* (od plného základu adjektiva na -n(ý)), *bramboračka*, *erteplačka*, *česnekačka*, *kmínovačka* (od primárních základů adjektiv na -ov(ý)). Desubstantivní adjektivum se stalo základem názvu *prašífka/prašifka* (od základu plného). Další slovotvorná

varianta *-enk(a)/-énk(a)* je ve slovech *žlútenka* a *žluténka* ‚druh hrušky‘. Základem se stalo přídavné jméno prvotní.

Formant je velmi produktivní. Slouží především k pojmenovávání rostlin a věcí. Je využit i v terminologii (viz § 175, 182, 183, 185–187). Viz též mapy č. 19–23 (popisy map – § 112).

Sufix *-in(a)*

103 Od prvotních adjektiv jsou formantem *-in(a)* (vzor *žena*, alternace *á/a*; *n/ň*, *r/ř*, *ř/r*, *c/č*, *l/l*, *k/č*, *sk/šč*) utvořena jména rostlin (*jařina*, *ozimina*) a věcí (*slačina*, *modřina*). Sem patří i pojmenování míst *ulchčina* a *mokřina*. Další podstatná jména se tvoří od desubstantivních adjektiv na *-sk(y)*: *tesařina*, *češčina*; *-ck(y)*: *pytlačina*, *tajdačina*, *sedlačina*; *-ovsk(y)*: *čertovina*, *lotrovina*, *grázlovina* (od základů redukovanych); *-ou(y)*: *jařelina* (od základu primárního); *-iv(y)*: *plesnivina* (od základu plného). Názvy druhů mas (*husina*, *kačeňina*, *rybina*, *zajačina*, *mašičina*, *kuřina* ‚králíčí maso‘) vznikly z druhově přivlastňovacích adjektiv na *-(i)*. K nim řadíme i formaci *hadina* ‚hadí kůže‘. U všech těchto pojmenování může být i alternativní motivace substantivní. Slovo tvorná varianta *-ovin(a)* se uplatňuje u substantiva *vořovina* a varianta *-čin(a)* v názvu *tesarčina* (od přídavných jmen na *-sk(y)*). Odvozeniny od deverbálních adjektiv nejsou časté: *zdechlina*, *opuchlina* (od adjektiv na *-l(y)*); *okopařina*, *zavařeňina*, *škvařeňina* (od adjektiv na *-n(y)*). U všech jmen je využito plného základu. U některých z nich proniká také význam výsledku děje.

Převahu tvoří názvy rostlin a neživých substancí, časté jsou např. názvy produktů. Viz mapa č. 23 (popis mapy – § 112).

Sufix *-ul(a)*

104 Substantiva na *-ul(a)* (vzor *ruža*) se odvozují od přídavných jmen prvotních: *bledula* ‚osoba i rostlina‘, *šedula*, *křehula* ‚druhy hrušek‘, *sivula*, *černula*. Z primárního základu adjektiv na *-at(y)* vzniklo osobní jméno *okula* a jméno krávy *strakula*.

Sufix *-aň(a)*

105 K substantivům na *-aň(a)* (vzor *ruža*) patří *tvrdaňa*, *žlutaňa* ‚druhy hrušek‘ (od přídavných jmen prvotních) a expresivní názvy osob *vlasaňa*, *okaňa*, *čapaňa* ‚žena s čapátýma nohama‘, *bachraňa* (od desubstantivních adjektiv na *-at(y)*).

Sufix *-uš(a)*

106 Sufix *-uš(a)* (vzor *ruža*, alternace *l/l*) se uplatnil pouze v názvech krav *sivuša*, *černuša*, *strakuša* (od prvotních adjektiv); *bachruša* (od desub-

stantivního adjektiva na *-at(y)*). Jména krav (*sivuša, černuša, strakuša*) se tvořením shodují s apelativy, ale funkčně se blíží propriím (viz dále). Variantou *-uš(a)* se tvoří formace *planuška* (od prvotního přídavného jména) a *svjetluška* (od desubstantivního adjektiva na *-l(y)*).

Sufix *-en(a)*

107 Tímto formantem (vzor *žena*, alternace *í/je; t/l, k/č*) se tvoří názvy krav, a to *stračena, bjelena* a *lysena*.

V nářečních monografiích byly zapsány též další názvy krav, a to *ryběna, stopěna, kropěna, strojena, babuša* (A. Kašik, 1908, s. 54–55, J. Skulina, 1964, s. 86, též *malena*), *Lipjena, Lisena, Dubjena, Plavjena, Bistrula, Březula, Vranka, Riska* (J. Chloupek, 1952, s. 86), *kujetula/kfjetula* (F. Svěrák, 1957, s. 47, S. Králík, 1984, s. 48), *chocholuša, kropenuša* (F. Svěrák, 1966, s. 41).

Suffixy *-ov(á), -sk(á)*

108 Další sémanticko-slovotvornou skupinu představují jména tanců, která vznikla na základě desubstantivních adjektiv na *-ov(y)*: *štamprlová, rozmarýnková, zástěrková, pomerančová, stoličková, hubičková, metlová, legátková, kytičková, šátečková, kyjová*; na *-sk(y)*: *kovářská; -ovsk(y)*: *šefcovská*. Jsou ženského rodu a opírají se o gramatický rod slova *nota*. Tato substantivizovaná adjektiva se pojí s tvaroslovnou charakteristikou podle tvrdého adjektivního vzoru *mladá*.

NEUTRA

Sufix *-č(a)*

109 Jména na *-č(a)/-č(e)* (vzor *kuřa/kuře*) jsou ojedinělá: *octárča, octavenča* (od deverbálních sloves); *rajča/rajče* (od primárního základu desubstantivního adjektiva resufixací). Jde o pojmenování nedospělých jedinců a plodů.

Suffixy *-sk(é), -ov(é), -n(é)*

110 Do této skupiny patří názvy druhů jablek a hrušek. Jsou zakončeny formantem *-sk(é)*: *vinohracké, panenské, míšeňské, císařské, křížofské* ‚druhy jablek‘, *adamofské, medofské* ‚druhy hrušek‘; *-ov(é)*: *zvonkové, ščepové* ‚druhy jablek‘, *medové* ‚druh hrušky‘; *-n(é)*: *viné* ‚druh jablka‘. Substantivizovaná adjektiva se skloňují podle tvrdého adjektivního vzoru *mladé*.

Konverzní formant *-(a) n*.

111 Konverzním formantem *-(a)* (vzor *kuřa*, alternace *sk/šč*) je utvořeno pouze substantivum *rajšča* (od plného základu desubstantivního adjektiva).

112 Slovotvorných synonym je značný počet, např. *krčičňák/krťičňák* // *krčičíneć/krťičíneć* // *kreťíneć/krťíneć*, *zhňílák* // *hňílák* // *zhňíloch* // *hňíloch*, *ujetrňák* // *povjetrňák* // *ujetrňík*, *zdechĺák* // *zdechĺáň*, *chytrák* // *chytróň*. Tautonyma jsou u jmen nositelů vlastností častá: *suchar* × *suška* × *sušica*, *borovica* × *bor*, *jaťovica* × *jaťúfka*, *česnečka* × *česnekačka* × *česnekovica*, *jarka* × *jařina*. Registrujeme je na mapách č. 19–23.

Mapa č. 19 *suchý strom* (s. 77)

Název *suška* (SSJČ též *souška* ob.) byl zaznamenán v severních oblastech a na Zlínsku. Na zbývajícím území východní Moravy se užívá odvozeniny *suchar* (SSJČ též *suchár* řidč.). Ojedinelý útvar *sušica* máme doložen pouze z Kloboucka (zde v dubletě s formací *suchar*).

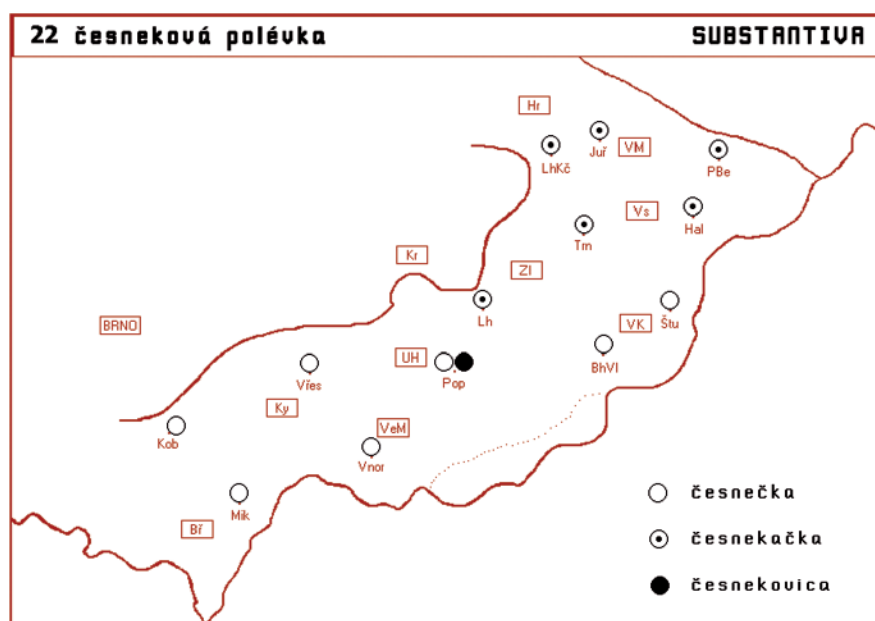
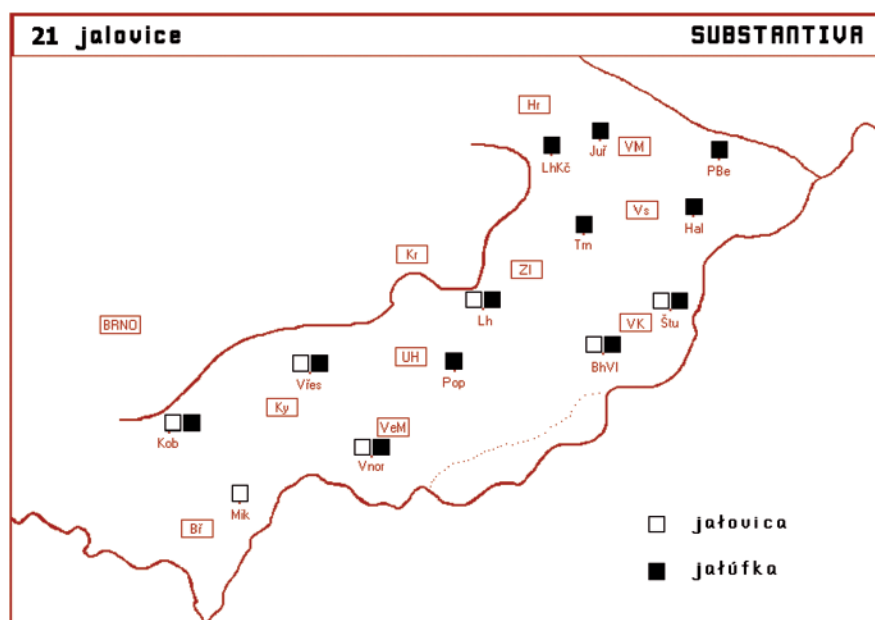
V českých nářečích má substantivum *suchár* větší rozsah, zaujímá převážnou část Moravy. Derivát *souška* charakterizuje nejen východní Valašsko, ale i většinu jihozápado- a středočeských dialektů. Ve Slezsku je v podobě *suška*. Další odvozeniny mají menší územní rozložení: *souš* f. na západním okraji Čech a v severovýchodočeských nářečích, v jejich východní části a v Podkrkonoší rodová varianta *souš* m., *soušek* zejména na Vysokomýtsku, *souše* f. především v pásu od Domažlic po Roudnicko, *sušice* v Polabí, na Mladoboleslavsku, v okolí Lipníka nad Bečvou a Vsetína, *sušina* na Táborsku, Benešovsku a jinde, sousloví *suchý strom* nesouvisle na jihovýchodě Moravy (ČJA 2, 1997, s. 202, 204, mapa č. 79).

Srovnáním naší mapy a mapy z ČJA zjišťujeme, že jsme při nářečním výzkumu již nezachytili pojmenování *sušice* (okolí Lipníka nad Bečvou a Vsetína) a spojení *suchý strom* (jihovýchod Moravy).

Mapa č. 20 *borovice* (s. 77)

Ve všech východomoravských nářečích je rozšířen název *bor* (SSJČ nář.). Ten je doplněn zejména v západních okrajových úsecích a na Břeclavsku a Meziříčsku odvozeninou *borovica* (SSJČ *borovice*).

V českých dialektech má označení *bor* větší územní rozšíření. Vyskytuje se na téměř celé Moravě (bez jihozápadních oblastí). Derivát *borovice* vytváří velký areál ve středo- a severovýchodočeských nářečích, na jihozápadní Moravě, na Prostějovsku a na západních a severních okrajích východomoravských dialektů. Na styku obou areálů se základem *bor-* jsou též obměny *borka*, *borek*. Jihočeské dialekty a Slezsko charakterizuje výraz *sosna*, západní Čechy názvy od základu *chvoj-* (ČJA 2, 1997, s. 182–183, mapa č. 70).

Mapa č. 21 *jalovice* (s. 79)

Substantivum *jalůfka* (SSJČ *jalůvka*) je rozšířeno na celém zkoumaném území **východní Moravy**. Zhruba na jižní polovině tohoto regionu je v dubletě s odvozeninou *jalovica* (SSJČ *jalovice*).

Derivát *jalůvka* je rozšířen v **českých nářečích** na východě území až po hranici vedoucí od Zábřehu přes Boskovice, Prostějov, Kroměříž až ke Kyjovu. Na západ od této hranice se vyskytuje obměna *jalovice* (též v hláskových variantách *jalojice*, *jalojce*). Ta bývá často zejména v severovýchodočeských a středomoravských dialektech v dubletě s odvozeninou *jalůvka*. V severovýchodních Čechách bylo rozptýleně zapsáno pojmenování *jalovka*.

Zejména ve Slezsku, na Holešovsku byl zjištěn lexém *telička* (ČJA 3, 1999, s. 392, mapa č. 169).

Srovnání naší mapy a mapy z ČJA ukazuje, že odvozeninu *jalovice* máme našim nářečním výzkumem doloženu i ze střední části nářečí východomoravských.

V **západo- a středoslovenských dialektech** se objevuje výraz *jalovica* (místy i *jalovička*). Na východě Slovenska převládá odvozenina *jalufka* (ASJ III, 1978, s. 49, 1981, mapa č. 49).

Mapa č. 22 *česneková polévka* (s. 79)

Největší územní rozsah má odvozenina *česnečka* (SSJČ ob.). Zaujímá jižní polovinu **východomoravských dialektů** a Kloboucko. Pro Valašsko a Kelečsko je typický derivát *česnekačka*. Pouze na Uherskobrodsku byl zapsán výraz *česnekovica* (SSJČ *česnekovice* nář.).

Mapa č. 23 *jarní obilí* (s. 81)

Na většině **východní Moravy** (s výjimkou Kyjovska, Kelečska, Meziříčska a Vsetínska) se vyskytuje pojmenování *jařina* (SSJČ). Na Valašsku a na jihu zkoumaného území se objevuje formace *jarka* (SSJČ).

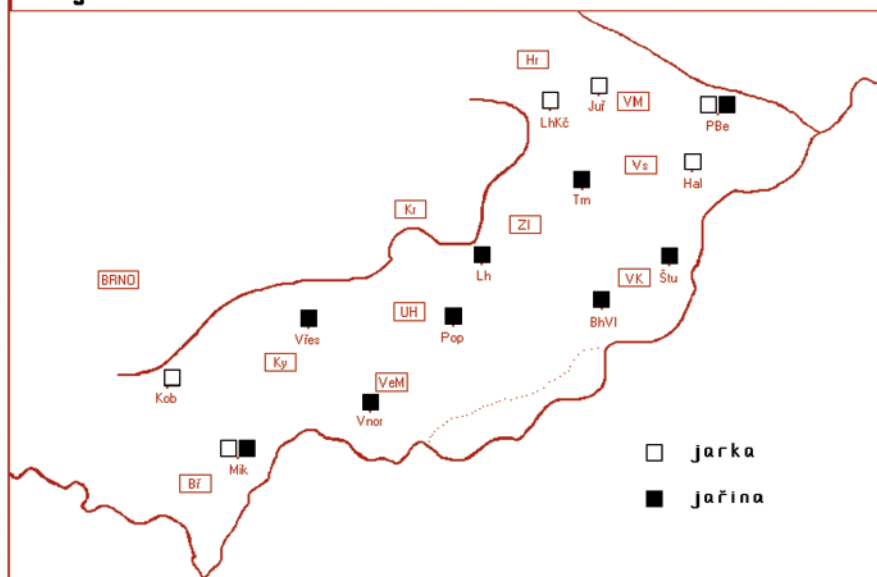
Jako takřka celouzemní funguje v **českých nářečích** název *jařina*. Na Moravě a ve Slezsku je to označení jediné. Pestřejší situace je v Čechách. Proti nedubletnímu výrazu *jařina* stojí na jižní polovině Čech, v Podkrkonoší, na Náchodsku a Kladsku femininum *jař* (též v hláskové variantě *jeř*). Odvozenina *jaří* byla zachycena na severozápadě severovýchodočeských dialektů, *jaro* je např. na Královéhradecku (ČJA 3, 1999, s. 154, mapa č. 53).

Srovnáním naší mapy a mapy z ČJA zjišťujeme, že odvozeninu *jarka* nářeční výzkum pro ČJA vůbec nezaznamenal.

K. Fic (1984, s. 190, 192–193) uvádí ve své práci o středomoravských dialektech mapy se stejným zadáním: č. 8 *suchý strom* (*sušina* × *sušica* × *suška* × *suchár*), č. 10 *jalovice* (*jalůvka*

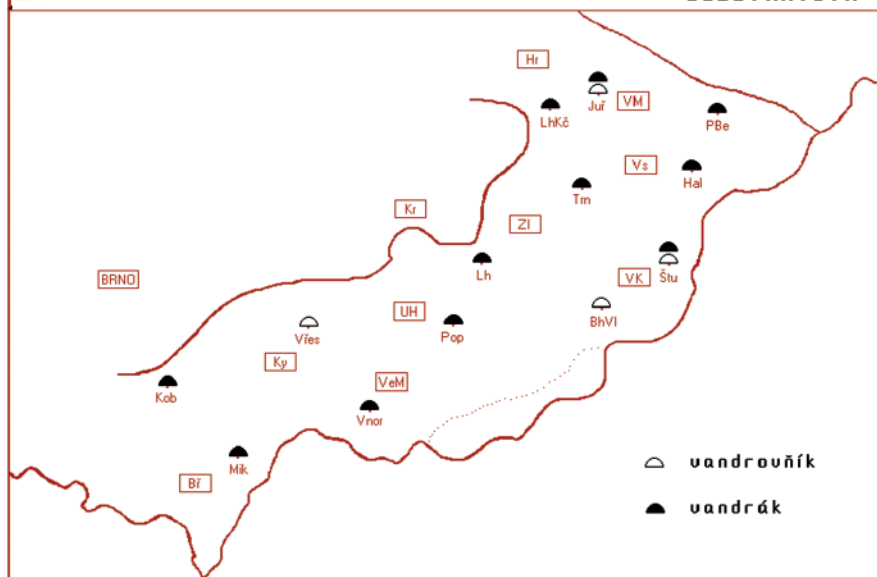
23 jarní obilí

SUBSTANTIIVA

24 vandrovník

SUBSTANTIIVA

× jalovica), borovice (borovica × bor), č. 11 bramborová polévka (-ou)ica – jablůškovica, (h)erteplovica × -ačka – bramboračka, erteplačka).

Názvy vlastností

113 Substantiva patřící do této slootovorné kategorie pojmenovávají vlastnosti samy o sobě. Jsou to názvy abstraktní a v základním významu nemají množné číslo. Jména vlastností se odvozují pouze od adjektiv, a to především od kvalitativních, méně od relačních. Tyto názvy se mohou přenášet na nositele vlastností a získávají tak významy konkrétní (např. *mláďi*, mladí lidé, mládež). Odtud plynou styčné body se slovo-
tvornou kategorií nositelů vlastností (srov. § 88–112).

Jména vlastností se tvoří sufixy *-ost'*, *-ot(a)*, *-stvu(o)/-ctv(o)*, *-ob(a)*, *-k(a)*, *-stvu(i)/-ctv(i)* a konverzními formanty *-(o) n.*, *-(i) n.*, *-(o) f.*, *-(a) f.*

K. Fic (1984, s. 48) zapsal též formant *-ajzňa* (*křivajzňa*) a *-ina/-ovina* (např. *steklina*, *vzteť*, *čertovina*). Výrazy utvořené formantem *-in(a)* řadíme v naší práci do oddílu Názvy nositelů vlastností.

Sufix *-ost'*

114 Přípona *-ost'* (vzor *košť*, alternace *a/á*, *á/a*) se připojuje k základovým adjektivům prvotním i odvozeným tvrdého morfologického typu. Z prvotních adjektiv vznikly názvy *úskošť*, *zlošť*, *hlúpošť*, *starošť*, *svátost'*, *radošť* (od *rád*), *lútošť/lítošť* a *blbošť*. Nejpočetněji jsou zastoupeny odvozeniny z de-
substantivních adjektiv na *-n(y)*: *slavnost'*, *přísnost'*, *povinnost'/povinošť* (skupiny dvou stejných souhlásek mezi samohláskami uvnitř slova se zachovaly ve výslovnosti, a to jako skutečně dvě souhlásky (s dvoji detenzí) nebo častěji jako jedna souhláska dlouhá – s déle trvající tenzí, pouze ve východomoravské enklávě kolem Valašských Klobouk, sahající zčásti až na jižní Vsetínsko a východní Zlínsko a Uherskohradištsko, kromě toho též místy na jihozápad odtud v jižnějším Pomoraví, srov. J. Bělič, 1972, s. 55), *zmyslnost'*, *nespravedlnost'*; *-en(y)*: *spokojenost'*; *-ň(i)*: *národnost'* (jediný název odvozený od adjektiva měkkého morfologického typu). Od deverbálního adjektiva na *-tliv(y)* bylo utvořeno slovo *zapomjetlivost'/zapomňetlivost'*. Na základě deadjektivního adjektiva zakončeného na *-ičk(y)* vzniklo jméno *maličkošť*. Složené přídavné jméno s druhým členem adjektivním se uplatnilo u odvozeniny *barvoslepošť*. Tvoření se neúčastní přídavná jména přivlastňovací na *-úv*, *-in*, *-(i)* a některá jiná relační adjektiva. Základní význam adjektiva a substantiva se většinou shoduje (*hlúpý* – *hlúpošť*), méně často je tomu jinak (*starý* – *starošť*). Typ je produktivní.

Sufix *-ot(a)*

115 Názvy s příponou *-ot(a)* (vzor *žena*) se odvozují zejména od tvrdých adjektiv. Prvotní adjektiva jsou základem odvození nejčastěji: *slabota*,

istota, *hlúpota* a *lakota* (od základu primárního). Od desubstantivních adjektiv byla utvořena jména *masnota* (od adjektiva na *-n(y)*) a *psota*. Druhý název vznikl z konvertovaného typu měkkého adjektiva na *-(í)*, z něhož se sémantickým posunem stalo adjektivum kvalitativní. Slovo *tesknota* se odvozuje z deverbálního adjektiva na *-n(y)*. Pod vlivem těchto deadjektivních názvů vlastností na *-ot(a)* vznikla i substantiva se zájmeným základem, a to *samota* a *ňicota*.

Sufix *-stv(o)/-ctv(o)*

116 Názyvy vlastností na *-stv(o)/-ctv(o)* (vzor *mjesto*, alternace *o/e*) se odvozují resufixací z desubstantivních adjektiv na *-sk(y)/-ck(y)*: *cigánstvo*, *potvorstvo*, *svinstvo*, *ťajdáctvo*, *neřáctvo*. U slova *pestvo* ‚darebáctví, legrace‘ je základem kvalitativní adjektivum *psí* ‚špatný, nenáležitý‘. Tento formant slouží k odvozování od názvů negativně hodnocených.

Sufix *-ob(a)*

117 Skupina slov utvořená formantem *-ob(a)* (vzor *žena*) je nepočtená. Základová adjektiva jsou tvrdá. Podle slovotvorné struktury dělíme základová přídavná jména na prvotní (*chudoba*, *úskoba*, *úzkost*, *mdloba*) a na odvozená (*tesknoba* – od deverbálního adjektiva na *-n(y)*). Z této skupiny se vymyká výraz *tíhoba* ‚těžkost, tlak na prsou‘, který je vytvořen nepravidelně (od substantiva *tíha* sufixem *-ob(a)*). Tímto sufixem se odvozují nové názvy od adjektiv pojmenovávajících nějakou nepříznivou vlastnost.

Sufix *-k(a)*

118 Jména na *-k(a)* (vzor *žena*, alternace *a/á*, *e/é*, *i/í*, *y/ý*, *u/ú*; *r/ř*, *s/š*) mají význam rozměru. Všechna se tvoří od primárního základu prvotních adjektiv: *šířka*, *htýpka/htúpka*, *dálka*, *výška*. Výjimkou je substantivum *délka* odvozené ze základu *del-*, který je v komparativu *delší*.

Sufix *-stv(í)/-ctv(í)*

119 Odvozovacím základem jmen zakončených na *-stv(í)/-ctv(í)* (vzor *staveňí*) bývají obvykle adjektiva utvořená ze substantiv: *náboženství* (od adjektiva na *-sk(y)*), *chytráctví*, *ťajdáctví*, *darebáctví* (od adjektiv na *-ck(y)*). Vznikly resufixací. Slovo *bohactví* je odvozeno od plného základu desubstantivního adjektiva.

Konverzní formanty *-(o) n.*, *-(í) n.*, *-(o) f.*, *-(a) f.*

120 Konverze se uplatnila při tvoření názvů vlastností formantem *-(o)* (vzor *mjesto*). Původem jsou útvary na *-(o)* substantivizovanými adjekti-

vy ve jmenném tvaru neutra. Dnes už základová adjektiva jmenné tvary netvoří, a proto je považujeme za konvertované. Základem mohou být přídavná jména prvotní (*horko, mokro, teplo, ticho*), odvozená ze substantiv (*chladno, oblačno, sparno*), popř. ze sloves (*dusno*). Základová adjektiva u posledních čtyř pojmenování končí na -n(ý). Formace na -(o) pojmenovávají většinou meteorologické jevy.

Druhou skupinu konvertovaných formací představují názvy vytvořené formantem -(í) (vzor *staveň*, alternace *a/á; d/ď, t/l, r/ř*). Motivující přídavná jména jsou prvotní (*mláď, stáří, veselí, zdraví*).

Název *červeň* je utvořen od adjektiva desubstantivního na -en(ý) koncovkou nulovou (vzor *píseň*, alternace *n/ň*).

M. Kolaja (1934, s. 55) a J. Bělič (1954, s. 128) se zmiňují o tom, že slova *červeň* a *modř* se v nářečích neužívají (pouze *červená barva, modřidlo*).

Konvertovaný útvar s morfologickou charakteristikou -(a) (vzor *žena*) je pouze jediný, a to *neplecha* (z nedoloženého prvotního adjektiva).

Motivující přídavná jména všech výše uvedených odvozenin jsou tvrdá.

Zajímavé jsou závěry F. Buffy (1987, s. 144–147). Ve své studii dokazuje, že slovtvorné kategorie abstrakt nemají v nářečním lexiku takové postavení jako ve spisovném jazyce. Jsou však nejen bohatě zastoupené, ale i poměrně často užívané. Všechny slovtvorné typy objevující se ve spisovné slovenštině jsou i ve slovenských dialektech, avšak liší se v uplatnění. To je v dialektech poněkud omezenější, což souvisí se specifiky poměrně jednoduššího života na venkově (to platilo zejména v minulosti).

121 Slovtvorná synonyma jsou málo častá, např. *tesknota // tesknoba*.

SUBSTANTIVA ZE SLOVES

Jména činitelská

122 Jména činitelská označují osoby, které jsou charakterizovány činností, dějem. Po stránce významové i formální mají ke jménům činitelů nejbližší jména konatelská. Jména činitelská se odvozují především od sloves, méně od dějových jmen. Některá substantiva se vztahují k oběma zároveň. Níže uvedené formanty se připojují k infinitivnímu kmeni příslušných sloves. Při jejich tvoření se uplatnila zejména sufixace, v menší míře konverze. Máme doložena i kompozita.

Maskulina se tvoří sufixy -ák, -č, -ník, -at(a), -oň, -(e)c/-dl(e)c, -tel/-itel, -ař/-ář, -t, -c(e), -an, -č(í), -úch, -(e)k, -och, -ún, -út, -eň, -k(a) a konverzními formanty -(a) m. a -(o) m.; též formantem -n(ý). Feminina se odvozují sufixy -n(a) (s variantami -en(a), -len(a)), -ň(a) a -ul(a). U neuter máme doložen pouze sufix -t(o).

Někteří autoři nářečních monografií uvádějí ještě další formanty, a to -oš (např. *plkoš*), -uša (např. *plkuša*), -tka (*trpětká/trpítká*), M. Kolaja, 1934, s. 44, 46; -ala (*ožrala*), F. Svěrák, 1957, s. 48, J. Chloupek, 1952, s. 88 (též -la); -un (*tahun*), J. Skulina, 1964, s. 87.

Sufix -ák

123 Jména na -ák (vzor *pán*, alternace *á/a*, *ú/u*; *ť/l*) patří k typu produktivnímu. Pojmenovávají osoby podle nápadné činnosti, často záporně hodnocené, proto je u většiny substantiv zabarvení expresivní. Obvykle bývá pejorativně zabarveno již základové sloveso. Substantiva na -ák se odvozují od převážně primárního základu sloves prvotních: *tuták*, *chrchlák*, *šmatlák*/šmatlák, *ňuhňák*, *mumlák*, *scípák*, *skuhrák*, *vřeščák*, *piščák*; *šklebák*; *pasák*. Převahu má odvozování od sloves 5. třídy. U formace *piják* bylo využito kmene přítavního. Desubstantivní slovesa se stala základem odvozenin *kuřák* (od slovesa 4. třídy) a *vandrák* (od slovesa 6. třídy). Viz mapa č. 24 (popis mapy – § 138).

Sufix -č

124 Formant -č (vzor *muž*, alternace *a/á*, *á/a*, *ú/u*) patří k nejproduktivnějším sufixům u jmen činitelů. Podle slovotvorné struktury bývají základová slovesa prvotní: *chvástač*, *rubáč*, *oráč*, *sekáč*, *žráč* (od sloves 5. třídy); *palič*; *dřič*; nebo odvozená: *holič* (od deadjektivního slovesa 4. třídy); *zvoňič* (od desubstantivního slovesa 4. třídy). Další substantiva se tvoří od sekundárních imperfektiv prefigovaných: *pochlebovač*, *dohazovač* (od sloves 6. třídy); *povalač* (od slovesa 5. třídy). Většina útvarů pojmenovává osoby, které konají fyzickou činnost nebo zastávají nějakou funkci. Některé formace mají expresivní zabarvení. Označují osoby podle činnosti nepříznivě hodnocené, např. *palič*, *žráč*.

Sufix -ník

125 Názvy tvořené sufixem -ník (vzor *pán*, alternace *ť/l*) se tvoří převážně od prostých sloves nedokonavých. Přímou slovesem jsou motivována jména *delník* a *řezník* (od primárního základu prvotních sloves 5. třídy). U substantiva *pochlebník* je možná i alternativní motivace adjektivní. Substantivum *panovník* vzniklo z desubstantivního slovesa 6. třídy. U další skupiny jmen se uplatnila motivace slovesem i motivace substantivem verbálním. Od desubstantivních sloves, jejichž základ končí na -ou, se derivují následující názvy: *špásovník*, *pracovník*, *vandrovník*, *opchodník* a *překupník*. Útvary *podvodník* a *pomocník* lze vztahovat také k příslušným dějovým adjektivům. Sufix je méně produktivní. Viz mapa č. 24 (popis mapy – § 138).

Suffix -at(a)

126 Formant -at(a) (vzor *přeceda*, alternace á/a) se připojuje k základům prvotních sloves 5. třídy: *plácala*, *tlácala*, *žvasta*/*žvásta*, *keca*, *ňuhňala*, *kuckala*, *fňukala*. Všechny názvy jsou expresivně zabarveny; pojmenovávají osoby, které jsou negativně hodnoceny podle vykonávané činnosti. Typ je produktivní. Viz mapa č. 25 (popis mapy – § 138).

Suffix -oň

127 Formant -oň (vzor *muž*, alternace á/a; t/t, l/l) se pojí s primárním základem sloves nedokonavých. Od sloves prvotních jsou utvořeny tyto názvy: *škrtoň*, *lakomec*, *mazloň*, *skrbloň*/*žgrbloň* (od sloves 4. třídy), *mazoň*, *šmatloň*, *kulhavý člověk*, *chrchloň* (od sloves 5. třídy). Z desubstantivního slovesa 4. třídy vznikl útvar *chvaloň*. Všechna tato substantiva označují negativně hodnocené osoby, a proto mají výrazně expresivní ráz.

Suffix -(e)c

128 Formant -(e)c (vzor *muž*, alternace á/a, ú/u; t/t, r/ř) se připojuje k primárnímu základu desubstantivních sloves 4. třídy (*neujerec*, *kosec*, *mlátec*). U této skupiny jmen je možná i alternativní motivace dějovým jménem. Útvar *kupec* se odvozuje od primárního základu slovesa 6. třídy. Formace *kadlec* se vyděluje variantou -dl(e)c (od prvotního slovesa 5. třídy). Jména na -(e)c označují především činitele dějů fyzických.

Suffix -tel

129 Základová slovesa, od nichž se jména na -tel (vzor *muž*, alternace í/i, ú/u) odvozují, jsou prvotní. Patří k nim tyto formace: *řídítel*, *učitel* (od sloves 4. třídy); *chovatel* (zde alternativní motivace dějovým jménem), *stavitel* a *pokušitel* (u obou substantiv varianta -itel připojená k primárnímu základu, od sloves 5. třídy). Názvy pojmenovávají výhradně osoby konající duševní činnost. Typ je neproduktivní.

Sufixy -ař/-ář, -t, -c(e), -an, -č(i), -úch, -(e)k, -och, -ún, -út, -eň, -k(a)

130 Sufixem -ář/-ář (vzor *muž*) se tvoří následující formace: *pekař* (k *pek-l*, od slovesa 1. třídy); *kuchař*, *kovář* (od sloves 5. třídy).

U názvů zakončených sufixem -t (vzor *pán*) dělíme základová slovesa na prvotní (*chvástat*, *žvástat*, *žvaňit*) a na odvozená (*bumbať*). Jména označují osoby podle charakteristické činnosti záporně hodnocené. Mají expresivní zabarvení.

Do skupiny substantiv na -c(e) (vzor *súce*) patří *súce* (od slovesa 4. třídy), *průvotce* (od slovesa 5. třídy) a *zástupce* (od slovesa 6. třídy). Z desubstantivního slovesa 6. třídy vzniklo pojmenování *ochránce*. Sufix

se pojí se základy primárními. Alternativně lze tyto doklady vztahovat též k substantivům verbálním. Všechna jména pojmenovávají výhradně osoby podle jejich povolání a funkce. Kromě formace *súce* jsou všechna přejata ze spisovného jazyka.

Sufix *-an* (vzor *pán*) se objevuje u názvů *pijan* (od přítomného kmenu prvotního slovesa 1. třídy) a *skokan* (od slovesa 4. třídy). U formace *skokan* je rovněž možná alternativní motivace dějovým substantivem.

Formant *-č(i)* se spojuje s koncovkami měkkých substantiv rodu mužského (popř. ženského) adjektivního typu (vzor *jarňi*). Jméno *prúvotčí* se vztahuje k dějovému substantivu. Sufixem *-úch* (vzor *pán*) jsou odvozena pojmenování *padúch* (od slovesa 5. třídy) a *smradúch* (od slovesa 4. třídy). K dalším ojedinělým formantům patří *-(e)k*: *svjedenek* (původně k *věděti*); *-och*: *smradoch* (od slovesa 4. třídy); *-ún*: *tahún*; *-út*: *žrút* (u všech vzor *pán*); *-eň* (vzor *muž*): *potlukeň* (od sloves 5. třídy). Podstatná jména *mľufka* (od slovesa 4. třídy) a *fľučka* (od slovesa 5. třídy) jsou utvořena formantem *-k(a)* (vzor *přeceda*), avšak lze je užít i v ženském rodě (pak vzor *žena*), přestože se k němu přechýlená podoba netvoří. Viz mapa č. 25 (popis mapy – § 138).

Všechny výše uvedené formace se tvoří od primárního základu sloves prvotních. Většina názvů je zabarvena expresivně. Označují osoby, které konají opakující se zápornou nebo charakteristickou činnost.

Konverzní formant *-(a) m.*

131 Konvertované útvary s koncovkou *-(a)* (vzor *přeceda*, alternace *é/e*, *í/i*, *ý/y*, *ú/u*; *d/d*, *t/t*, *ř/r*) bývají většinou expresivní, často bývá expresivní už základové sloveso. Z hlediska slovotvorného jsou základová slovesa prvotní: *škňuša* ‚kdo se šklebí‘, *škrťa* ‚kdo je lakomý‘, *nehaňba* ‚nestyda‘, *nepodara*, *baľamuľa* (od sloves 4. třídy); *brepta*, *ochlasta*, *planta* ‚kdo nesmyslně mluví‘, *ňuhňa*, *neposlucha*, *přeceda* (od sloves 5. třídy); *pobuda* (od základu *-bud-*), *popleta* (od slovesa 1. třídy); *nestyda* (od slovesa 3. třídy); *obliza* (od slovesa 6. třídy). Další formace se tvoří od sloves de-substantivních (*výmasta* ‚kdo je mazaný‘, *nežeňa* ‚kdo se nechce ženit‘) a deadjektivních (*nenasyta*). U všech výše uvedených formací se uplatnil základ primární.

Konverzní formant *-(o) m.*

132 Ke konvertovaným jménům s nulovou koncovkou (vzor *pán*, alternace *d/d*, *t/t*, *ř/r*) řadíme tato substantiva: *súsed* (od slovesa 3. třídy), *nezmar* a *baľamut* (od primárních základů sloves 4. třídy).

Sufix *-n(y)*

133 U substantivizovaných adjektiv *hľásný*, *súdný* ‚soudce‘ a *hajný*, odvo-

zených od deverbálních adjektiv, došlo k zeslabení jejich motivace adjektivem. Alternativně je možno u nich vyčlenit sufix *-n(y)* (vzor *mładý*, alternace *á/a*). Pak se tvoří od primárního kmene prvotních sloves 4. třídy.

Suffix *-n(a)*

134 Základem následujících ženských činitelů na *-n(a)* (vzor *žena*, alternace *á/a*; *k/č*) jsou prvotní slovesa 5. třídy: *drbna*, *fňugna/fňukna*, *plkna*, *klepna*, *kvočna* a *tápalena* ‚užvaněná žena‘ (varianta *-len(a)*). Slovo tvornou obměnou *-en(a)* je utvořeno substantivum *chvalena* (od slovesa 4. třídy). U všech feminin (s výjimkou útvaru *tápalena*) se uplatnil základ primární. Rovněž jsou expresivně zabarvena; depreciativní příznak mají už některá základová slovesa. Viz též § 136. Viz mapa č. 25 (popis mapy – § 138).

Suffix *-ň(a)*

135 Sufixem *-ň(a)* (vzor *růža*, alternace *ý/y*) jsou odvozeny expresivní názvy ženského rodu, a to *fňukaňa*, *plantaňa* ‚žena mluvící nesmysly‘, *kyvaňa* ‚žena s kývavou chůzí‘, *chechtaňa* a *švidraňa* (od plných základů prvotních sloves 5. třídy). Viz též § 136. Viz mapa č. 25 (popis mapy – § 138).

Suffix *-ul(a)*

136 Další expresivně zabarvená feminina se tvoří formantem *-ul(a)* (vzor *růža*): *mazula*, *bjeħula*, *řehula* (od *řech-tat sa*), *chichula* (od *chich-otat sa*). Základem pro odvození se staly primární základy prvotních sloves 5. třídy.

Názvy na *-ul(a)* (též na *-ň(a)* a některé s formantem *-n(a)*) označují činitele podle výrazného sklonu k negativně hodnocené činnosti.

Suffix *-dł(o)*

137 Formantem *-dł(o)* (vzor *mješto*) jsou utvořena expresiva středního rodu pojmenovávající osoby, a to *šklebidło*, *strašidło* (od sloves 4. třídy) a *fňukadło* (od slovesa 5. třídy). Základová slovesa jsou prvotní. Viz mapa č. 25 (popis mapy – § 138).

138 Slovo tvorná synonyma se u činitelských jmen vyskytují často, např. *bałamuťa* // *bałamut*, *żvastała/żvástala* // *żvástał*, *mazula* // *mazoň*, *piják* // *pijan*, *chrchlák* // *chrchłoň*. Tautonyma *vandrák* a *vandrovník* jsou zobrazena na mapě č. 24. K dalším tautonymům patří formace *fňugna/fňukna*, *fňučka*, *fňukaňa*, *fňukała* a *fňukadło*. Věnujeme jim mapu č. 25.

Mapa č. 24 *vandrouník* (s. 81)

Substantivum *vandrák* (SSJČ ob. hanl.) máme doloženo ze všech východomoravských dialektů. Na Meziříčsku, Kloboucku a Kyjovsku se objevuje rovněž jako dubletní odvozenina *vandrouník* (SSJČ *vandrouník*).

Ve slovenských dialekttech je jazyková situace následující: V západoslovenských nářečích s přesahem na střední Slovensko se užívá odvozeniny *vandrák*. Pro středoslovenská nářečí je typická forma *vandrouník*, na východě Slovenska je ve variantě *vandrouňik*. Ostatní deriváty jsou ojedinělé (ASJ III, 1978, s. 34, 1981, mapa č. 9).

Mapa č. 25 *fňukna* (s. 90)

Největší územní rozsah má na východní Moravě substantivum *fňukna* (SSJČ zhrub.). Je rozšířeno v celé jižní polovině východomoravských dialektů a na Kloboucku. Hlásková varianta *fňugna* je na Uherskohradištsku a Kyjovsku. Na Valašsku se vyskytuje odvozenina *fňukaťa*, severovýchod této oblasti (Kelečsko a Kloboucko) se vyděluje formací *fňučka*. Ojedinělé útvary *fňukaňa* a *fňukadľo* byly zjištěny pouze na Meziříčsku.

Názvy prostředků činnosti

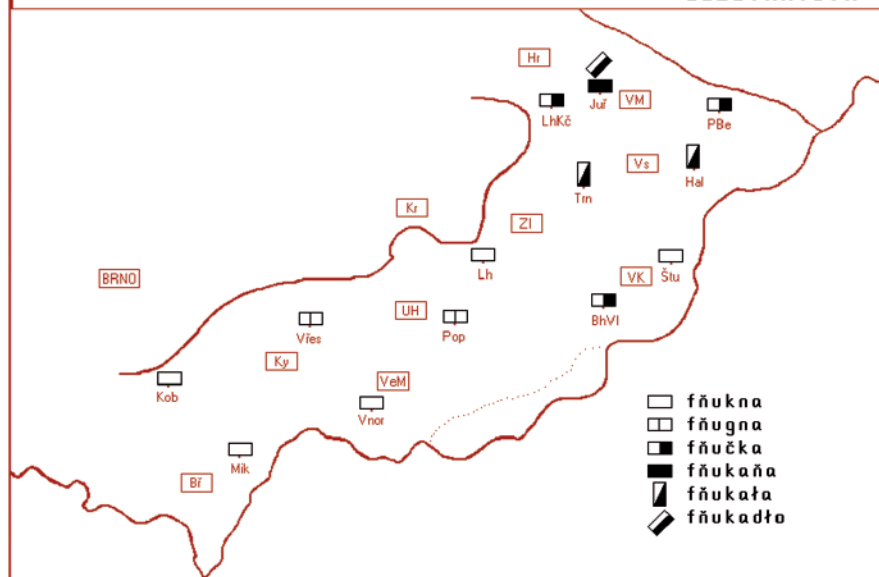
139 Názvy prostředků činnosti pojmenovávají konkrétní neživotné substance, pomocí nichž někdo vykonává činnost určenou slovesným základem. Patří sem pojmenování strojů, nástrojů, přístrojů, zařízení, nářadí, pomůcek, jejich součástí apod. Tato kategorie má styčné body s kategorií nositelů vlastností, názvy dějovými, názvy výsledků děje. Některá nářeční slova lze současně pokládat i za útvary deminutivní. Jména prostředků činnosti se odvozují ze sloves (z kmene infinitivního), ojediněle z adjektiv. Při tvoření se uplatňuje pouze sufixace.

Tvoří se sufixy *-čk(a)*, *-ák*, *-dľ(o)*, *-k(a)* (s variantami *-tk(a)*, *-ušk(a)*, *-vk(a)*), *-č/-áč*, *-tk(o)/-átk(o)*, *-el(e)c*, *-t(o)*, *-tk(o)*, *-an*, *-ár/-ar*, *-l* a *-t(a)*.

Autoři nářečních monografií uvádějí i některé jiné formanty: *-ř* (např. *košťř*), *-ř* (*trachtř* // *trichtř*), *-tko* (např. *osátko*), *-ut* (*-út*) (*mrskut* ‚pomlázka‘, *mrskút* žertovně ‚cep‘), *-da* (*žbrunda*), M. Kolaja, 1934, s. 44–45; *-ál* (*kopál*), J. Chloupek, 1952, s. 88; *-ňík* (*hamovňík* ‚řetěz na brzdění‘), F. Svěrák, 1966, s. 43; *-ař* (*stohař* ‚pás posunující slámu od mlátičky na stoh‘), *-ina* (*kobyl'ina*), J. Skulina, 1964, s. 88; *-an* (*povijan*), *-anka* (*čýtanka*), *-eň* (*hřebeň*), *-ica/-yca* (např. *masňica*), *-ivo/-yvo* (např. *stelivo*), S. Králík, 1984, s. 49–50; *-ek* (např. *pásek*), *-áček* (*risováček*), *-ík* (*budík*), *-ňík* (např. *cedňík*), *-ica* (např. *mňeřica*), *-no* (např. *přadeno*), *-eň* (*líheň*), *-era/-ira* (*sekera/sekira*), K. Fic, 1984, s. 69–71. Formant *-enka* dokládá více autorů, např. S. Králík, 1984, s. 50.

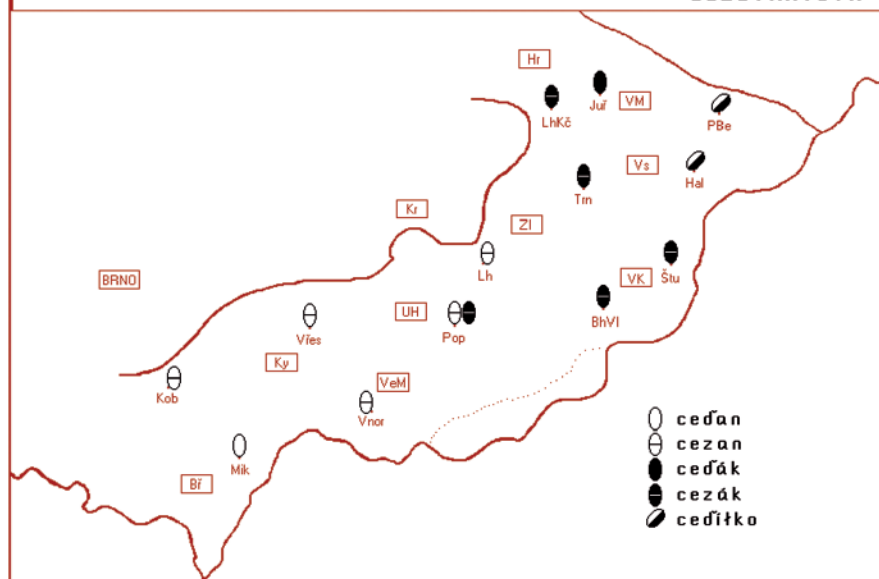
25 fňukna

SUBSTANTIIVA

26 cedník na nudle

SUBSTANTIIVA

Sufix -čk(a)

140 Sufixem -čk(a) (vzor *žena*, alternace *á/a*, *í/í*) se tvoří názvy prostředků nejen od sloves, ale i alternativně od účelových adjektiv na -c(i). Pak je chápeme jako jména utvořená univerbizací. Základová slovesa bývají nedokonavá. Nejčastější odvozeniny jsou od sloves 5. třídy: *kvedlačka*, *šplíchačka*, *stříkačka* na *vinohrad*’, *obracačka*, *napájačka*, *stříkačka/stříkačka*, *hrkačka*, *chrastítka*’, *řezačka*, *pračka*; dále od sloves 1. třídy: *sečka*, *plečka*, *hračka*. Ostatní slovesné třídy máme doloženy jen ojediněle: 4. třída (*mlátíčka*, *sušička*), 6. třída (*zhrabovačka*, *hoblovačka*), 3. třída (*napáječka*) a 2. třída (*žáčka*). Převahu má odvozování od sloves prostých, odvozování se účastní i slovesa prefigovaná. Útvary se sufixem -čk(a) pojmenovávají většinou prostředky, které mají povahu složitějších zařízení. Typ je produktivní. Viz mapa č. 27 (popis mapy – § 147).

Sufix -ák

141 Jména prostředků na -ák (vzor *hrad* nebo *les*, alternace *á/a*, *ý/y*; *d/z*) se tvoří od primárního základu prostých sloves nedokonavých. Následující formace jsou odvozeny od sloves 5. třídy: *česák*, *hřebelec*’, *kuták* i *štůrák/štarák*, *pohrabáč*’, *švrlák*, *kvedlačka*’, *obracák*, *rypák*; 4. třídy: *sadák*, *sázecí kolík*’, *sušák*, *cedák/cezák*, *cedník* na *nudle*’; 3. třídy: *frňák*, *vješák*; 6. třídy: *šrubováč*, *šprudlák*, *kvedlačka*’. Název *biják*, *část cepu*’ vznikl z přítomného kmene slovesa 1. třídy. Tato pojmenování vesměs označují prostředky jednodušší. Viz mapy č. 26 a 27 (popisy map – § 147).

Sufix -dl(o)

142 Sufix -dl(o) (vzor *mjesto*, alternace *a/á*, *é/e*, *ú/u*) je typickým představitelem slovotvorné kategorie jmen prostředků činnosti. Nejvíce odvozenin je od prostých sloves 4. třídy: *žlutídl*, *ředídl*, *stavidl*, *cedídl*, *cedítko* na *čaj*’; 5. třídy: *strúhadl*/*struhadl*, *kolébadl*, *prádl*, *letadl*. Další slovesné třídy jsou zastoupeny ojediněle: *mydl*, *bidl*, *ídl* (od sloves 1. třídy); *rospúšcedl* (od slovesa 3. třídy); *splachovadl* (od slovesa 6. třídy). Patří k produktivním typům této slovotvorné kategorie.

Sufix -k(a)

143 Formace jsou utvořeny sufixem -k(a) (vzor *žena*, alternace *a/á*, *í/je*; *t/t*) od prostých sloves 5. třídy: *štrkotka* // *hrkotka* // *hrkátk* (varianta -tk(a)) // *hrkuška* (varianta -ušk(a)) // *hrkáfk* (varianta -vk(a)). Všechny odvozeniny mají význam ,chrastítka’. K nim patří i útvary *rechotka*, *řehotačka*’ a *uterka*. Ze slovesa 4. třídy vzniklo substantivum *pojistka*. Všechny deriváty (kromě *hrkátk* a *hrkuška*) se odvozují od základu primárního.

Sufix -č

144 Staré názvy *bič* a *rýč* (sufix -č, vzor *stroj*, alternace *y/ý*) se tvoří od sloves 1. třídy. Nejvíce jmen vzniklo z primárních základů sloves 5. třídy variantou -áč (česáč, žíněný kartáč, *kutáč*, pohrabáč, šurláč, kvedlačka). K nim řadíme též odvozeniny s příponou -č, a to *obracač* a *vyorávac*. Ojediněným derivátem od slovesa 3. třídy je *obraceč*. Doložené názvy pojmenovávají nejen nástroje jednoduché, ale i složitější zařízení. Typ je produktivní. Viz mapy č. 27 a 28 (popisy map – § 147).

Sufix -tk(o)

145 K názvům utvořeným sufixem -tk(o) (vzor *mjesto*, alternace *d/z*) řadíme *hrkátka*, chrastítka, *struhátka/struhátko* (od sloves 5. třídy); *cedátko/cezátko* (varianta -átk(o) připojená k základu primárnímu), *cedítka* (od sloves 4. třídy); *ukazovátka* (od slovesa 6. třídy). U těchto jmen dochází důsledně ke dloužení posledního vokálu základu (alternace *a/á*, *i/í*, *ú/u*). Substantiva na -tk(o) označují prostředky malé, jednoduché. Formant -tk(o) je od původu zdvojnásobná podoba sufixu -dĕ(o). Odstín deminutivnosti je však do jisté míry u všech formací.

Sufixy -el(e)c, -t(o), -tk(o), -an, -ár/-ar, -l, -t(a)

146 Formantem -el(e)c (vzor *stoj*) jsou utvořena substantiva *hřebelec* a *krmelec*. U formací *ometlo* a *ohřeblo* je sufix -t(o) (vzor *mjesto*). Názvy *struhátko/struhaťko* a *cedítka* se tvoří formantem -tk(o) (vzor *mjesto*, alternace *i/í*, *ú/u*). Další sufixy máme doloženy sporadicky: *cedan/cezan*, cedník na nudle (sufix -an, alternace *d/z*), *fukar/fukár* (sufix -ar/-ár, alternace *ú/u*), *rýl* (sufix -l, alternace *y/ý*), *metla* (sufix -t(a)). Viz mapy č. 26 a 28 (popisy map – § 147).

147 Slovo tvorná synonyma jsou velmi častá, např. *cedídlo* // *cedítka* // *cedítko* // *cedátko/cezátko*, *kuták* // *kutáč*, dále *hrkačka* // *hrkotka* // *hrkáfka* // *hrkuška* // *hrkátko* // *hrkátka*. Tautonymy jsou útvary *cedan/cezan*, *cedák/cezák* a *cedítka*, *obracák*, *obracač*, *obraceč*, *obracák* a *obracačka*, dále *rýč* a *rýl*. Viz mapy č. 26–28.

Mapa č. 26 *cedník na nudle* (s. 90)

Jazyková situace je na východní Moravě následující: Pro dolská nářečí a většinu Slovácka je příznačná varianta *cezan* (odvozenina *cedan* je na Břeclavsku). Na zbývajícím území se objevuje obměna *cezák*. Derivát *cedák* (SSJČ nář.) byl zachycen na Mezirčísku. Pouze severovýchodní cíp Valašska se vyděluje formací *cedítko*.

Mapa č. 27 *obracečka* (s. 94)

Nejužívanější odvozenina *obracačka* je ve **východomoravských dialektech** rozšířena na severu a východě Valašska a na téměř celém Slovácku. Ze zbývajících oblastí máme doloženu formaci *obraceč*; forma *obraceč* (SSJČ) je soustředěna při západní hranici východomoravského území. Na Kloboucku a na severovýchodním Valašsku byl zapsán útvar *obracák* (SSJČ zeměd. slang.).

Mapa č. 28 *rýč* (s. 94)

Substantivum *rýl* se vyskytuje na téměř celé **východní Moravě** s výjimkou jižních a severních oblastí, kde je odvozenina *rýč* (SSJČ). Ta byla zapsána (často v dubletě s *rýl*) i na východním okraji.

K. Fic (1984, s. 194) na mapě č. 12 *cedník na nudle* zobrazuje územní diferenciaci jednotlivých slootovorných variant (*-ák* × *-ík* × *-an*) ve středomoravských nářečích. Rovněž na mapě č. 13 (s. 195) znázorňuje názvy prostředků a názvy výsledků děje (*sečkovica* × *sečka*, *řezačka* × *řezanka*).

Názvy výsledků děje

148 Tyto názvy pojmenovávají to, co vzniká v důsledku děje označeného základovým slovesem. Jsou to jednak hotové produkty, jednak prostředky k další činnosti. Do této kategorie patří především neživotná konkrétní substantiva. Slootovorná kategorie jmen výsledků děje se prolíná s kategorií dějových jmen, jmen prostředků činnosti a jmen nositelů vlastností.

Tyto formace se odvozují především od sloves dokonavých. Základem pro odvozování se stává jejich kmen infinitivní. Uplatňuje se především sufixace, méně konverze.

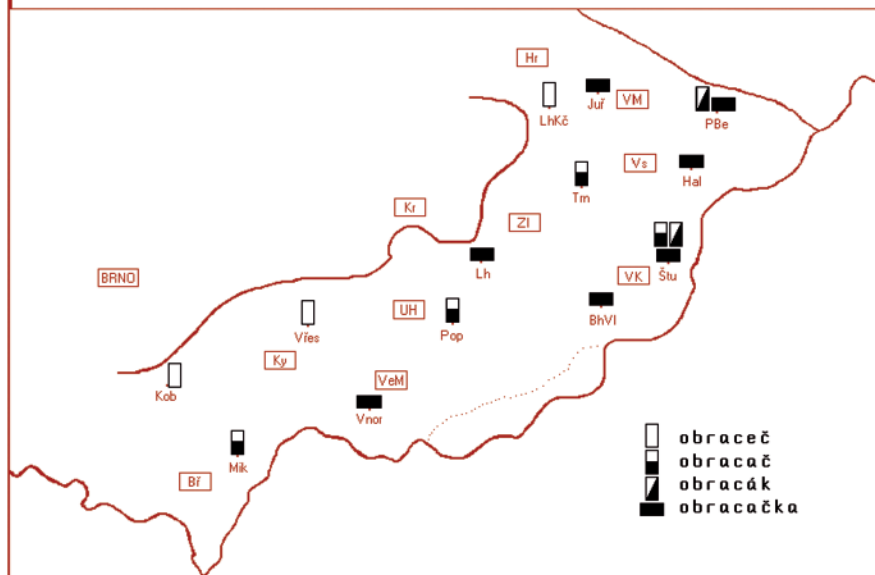
Máme doloženy sufixy *-(e)k* (s variantami *-n(e)k*, *-t(e)k*), *-k(a)*, *-in(a)* a konverzní formanty *-(0) m.*, *-(a) f.*

Sufix *-(e)k*

149 Sufixem *-(e)k* (vzor *hrad*, alternace *a/á*, *i/í*, *y/ý*, *á/a*, *ý/y*; *d/d*, *t/t*, *r/ř*) jsou utvořeny tyto názvy: *omladek* ‚výhonek na rostlině‘, *skrojek* ‚první odkrojená část z bochníku‘, *dokrojek* ‚poslední odkrojená část z bochníku‘, *otkrojek*, *škvarek* // *oškvarek*, *poplatek* (od sloves 4. třídy); *závdanek* (varianta *-n(e)k*), *rosparek*, *výdětek* (od sloves 5. třídy); *ostatek* (varianta *-t(e)k*), *nábytek* (od nepravidelného slovesa); *výklenek* (od slovesa 2. třídy); *přístavek* (od slovesa 3. třídy); *výsledek* (od slovesa 6. třídy). Slovesa typu *lámat* se stala základem tautonym *zhrapky*, *ohrapky*, *pohrapky* a *pohrabůvky* (vše plt.). Výsledné útvary označují často pozůstatky nějaké činnosti. Při odvozování se využívá zejména základu primárního pře-

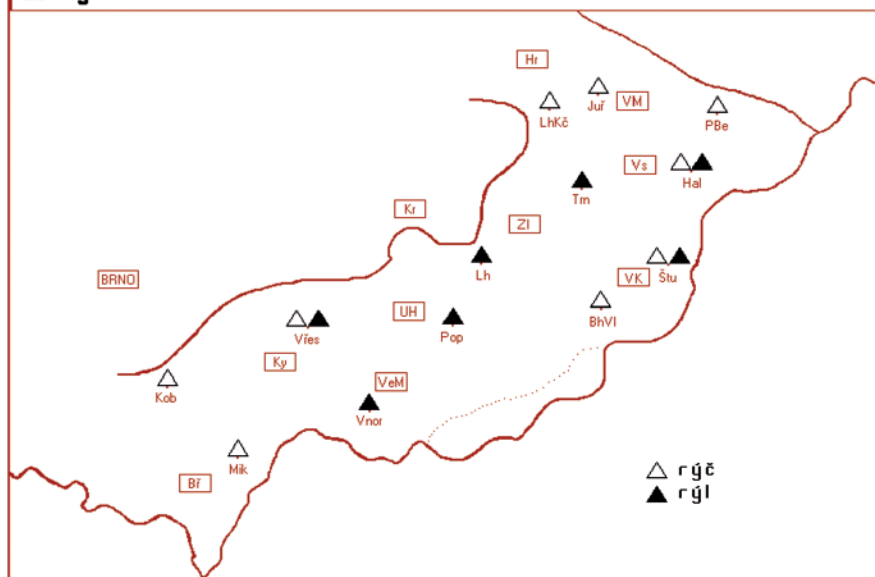
27 obracečka

SUBSTANTIIVA

28 rgč

SUBSTANTIIVA

vážně prefigovaných sloves téměř všech slovesných tříd. Tento formant je produktivní. Viz mapa č. 29 (popis mapy – § 153).

Sufix *-k(a)*

150 Jména na *-k(a)* (vzor *žena*, alternace *a/á, y/ý, í/i; t/t, ř/r, s/š*) se většinou odvozují od primárního kmene prefigovaných sloves 5. třídy (*podezdářka, odezďářka, vykopářka, dodářka, dodeďářka, podrounářka, široký barevný pruh na venkovní zdi při zemi, prořezářka, vyšářka/vyšářka, potšářka*) a 4. třídy (*škvarka, zásmaška, splátka, přihlaška*). Sufix je středně produktivní.

Sufix *-in(a)*

151 Sufixem *-in(a)* (vzor *žena*) jsou utvořeny formace *odrobina, drťiny* plt. (od sloves 4. třídy), *pohrabiny* plt., *řeziny* plt. ‚piliny‘, (od sloves 5. třídy) a *piliny* plt. (od slovesa 6. třídy). Názvy pojmenovávají stopy po nějaké činnosti. Při odvozování bylo využito základu primárního. Formant *-in(a)* se uplatňuje i při tvoření jmen dějových. Typ je málo produktivní. Viz mapa č. 29 (popis mapy – § 153).

Konverzní formanty *-(o) m., -(a) f.*

152 Nulovým konverzním formantem (vzor *hrad*, alternace *á/a, í/i; ž/h*) se tvoří tyto formace: *důh, převrat, potrat* (od sloves 4. třídy), *střih* (od slovesa 5. třídy). Od *a*-kmenového slovesa je odvozeno i pomnožné jméno *pohraby*. U substantiv *zahrada, výplata* a *výbava* (od sloves 4. třídy) se uplatnil konverzní formant *-(a)* (vzor *žena*, alternace *y/ý; d/d, t/t*). Viz mapa č. 29 (popis mapy – § 153).

153 Slovotvornými synonymy jsou formace *škvarek, oškvarek* a *škvarka*. Na mapě č. 29 graficky zobrazujeme tautonyma *pohrapky, zhrapky, ohrapky, pohrabůfky, pohrabiny* a *pohraby*.

Mapa č. 29 *pohrabky* (s. 97)

Jazyková situace je ve východomoravských dialektech značně složitá, časté jsou dublety, popř. triplety. Název *pohrapky* (SSJČ *pohrabky*) se vyskytuje na Valašsku s výjimkou východní části a na severu Slovácka. Východní oblasti (též Kyjovsko) mají odvozeninu *zhrapky* (SSJČ *shrabky* zeměd.). Bývá často v dubletě s formami *pohrapky* nebo *pohrabiny*. Další derivát *pohrabiny* (SSJČ řidč.) byl zaznamenán zejména na Valašsku (ojediněle též na Veselsku). Střední část Slovácka je charakterizována odvozeninou *pohrabůfky* (též na Zlínsku). Ojedinělá jsou jména *ohrapky* (SSJČ *ohrabky, ouhrabky* zast. ob.) na Zlínsku a *pohraby* v okolí Veselí nad Moravou.

Na jihu zkoumaného území, dále na Zlínsku a Kelečsku byl zjištěn odlišný název *mrva* (SSJČ). Tento název není na mapě vyznačen.

V českých nářečích jsou nejužívanějšími pojmenováními *shrabky* a *pohrabky*. Výraz *shrabky* se objevuje v jihozápadní části Čech a na jižní polovině Moravy. Obměna *shrabiny* byla zapsána podél severovýchodočeské a středočeské hranice a *záhrabky* v přechodových nářečích česko-polských. Forma *pohrabky* byla zachycena ve východních Čechách, v přílehlých českomoravských nářečích, na území mezi Prostějovem, Kroměříží, Uherským Brodem a Kyjovem, na větší části Valašska, na Mladoboleslavsku a v Podještědí. Oblast severočeských dialektů zaujímá výraz *pohrabiny*. Varianty *pohrabůvky* a *pohrabance* jsou typické pro Uherskohradištsko. Na širokém okraji severozápadních Čech byla zapsána *hrabanka*, na jihu je přílehlý areál obměny *hrabanky* (obě též na Klatovsku a Strakonicku a jinde). Na Zábřežsku a Litovelsku je oblast výskytu odvozeniny *hrabany*. Výraz *hrabance* byl zaznamenán v centrálních středomoravských dialektech, *hrabanisko* severně od Břeclavi, *hraboněna* a *hrabonina* v okolí Prahy a *hrabačky* severně od Plzně. Zbývající výrazy se tvoří od jiných základů (všechna výše uvedená pojmenování souvisí se slovesem *hrabat*): *splažky*, popř. *splažka* na jihu Čech, *mrva* ve slezských nářečích, na severu východomoravských a severovýchodě středomoravských nářečí, *hřebeně* na Opavsku, *drchanice* a *drchanka* na Klatovsku a Prachaticku (též *rušenka*) a *romlovačky*, *romlánky* v stříbrském ostrůvku (ČJA 3, 1999, s. 194–196, mapa č. 75).

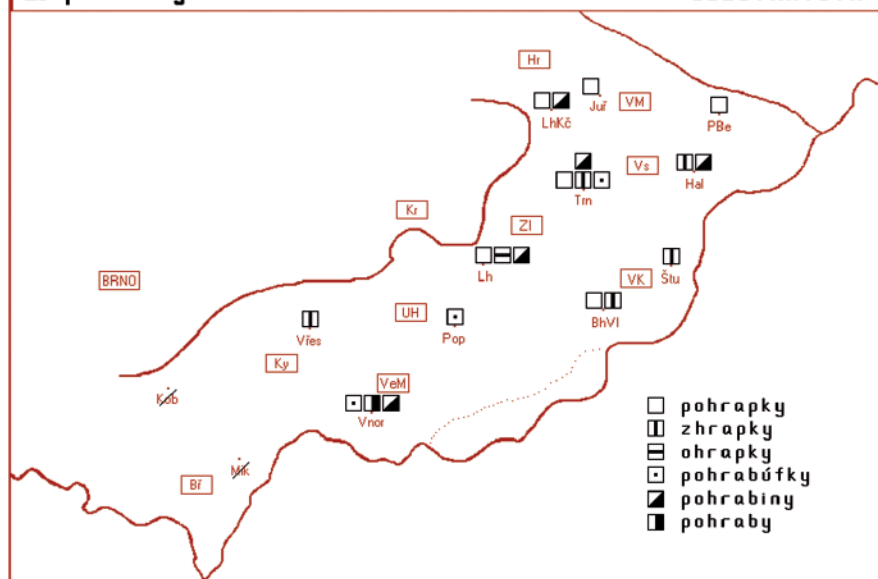
Srovnáním naší mapy a mapy z ČJA zjišťujeme, že náš nářeční výzkum zaznamenal navíc odvozeniny *ohrabky* (Zlínsko) a *pohraby* (okolí Veselí nad Moravou). Výraz *mrva* byl zjištěn i na Zlínsku a Kelečsku. Tento výraz nebyl do mapování zařazen.

Ve slovenských nářečích je územní rozložení jednotlivých forem následující: Derivát *úhrapki* je typický pro západoslovenské dialekty. Přesahuje i dále do nářečí středoslovenských, kde dominuje forma *ohrapki*, méně často se zde objevují výrazy *zhrapki* a *pohrapki*. Pro východní oblasti Slovenska je charakteristická odvozenina *vihrapki*, časté jsou též *vihrabini*, méně časté *hrabaňini*. Další deriváty jsou sporadické (ASJ III, 1978, s. 43, 1981, mapa č. 38).

K. Fic (1984, s. 195) na mapě č. 13 znázorňuje názvy prostředků a názvy výsledků děje ve středomoravských dialektech (*sečkovica* × *sečka*, *řezačka* × *řezanka*). Mapu č. 14 (s. 196) věnuje pojmenování pro „zhrabané zbytky na strništi“ (*zhrapki* × *zhrabance* × *mrva*).

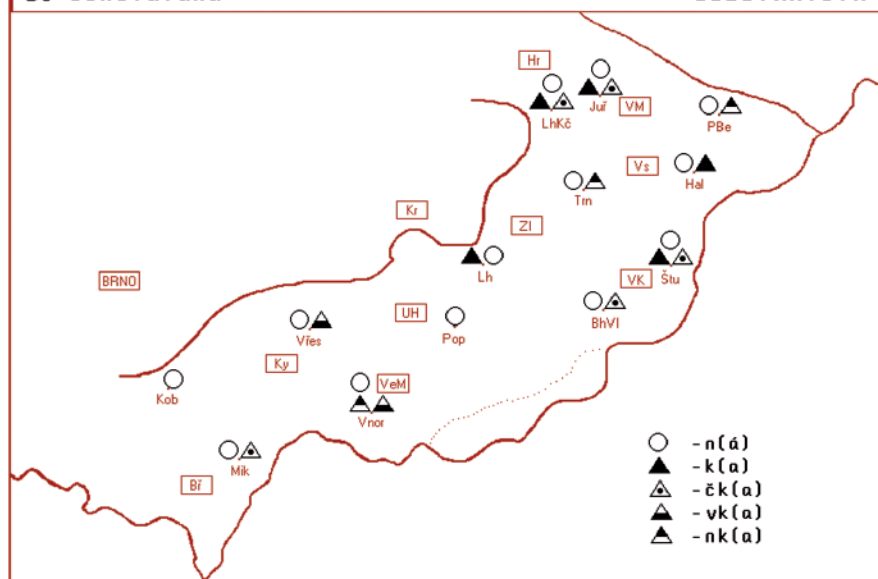
29 pohrabky

SUBSTANTIIVA

30 schovávaná

SUBSTANTIIVA

Názvy dějů

154 Tyto názvy vyjadřují dějový příznak jako samostatnou substanci. Vznikají transpozicí významu děje do substance. Základem pro jejich tvoření jsou výhradně slovesa. Vzniklá abstrakta mívají často druhotné významy konkrétní. V našem nářečním materiálu jsou proto i jména, kterých se užívá jako konkrét. Konkretizují se v názvy výsledků děje, prostředků činnosti apod. Viz též § 120 – poznámka o abstraktních názvech.

Při tvoření dějových jmen se uplatňuje především sufuxace; konverze je využito v menší míře. Odvozovacím základem se stal kmen infinitivní. Máme doložena substantiva všech tří rodů. Repertoár formantů je následující: *-(e/ě)ň(ĭ)/-ť(ĭ)*, *-k(a)* (s variantami *-čk(a)*, *-vk(a)*, *-nk(a)*), *-n(á)/-t(á)*, *-an(e)c*, *-ňic(a)*, *-ot*, *-ot(a)*, *-tv(a)*, *-in(a)/-ňin(a)*, *-ež*, *-ost*, *-b(a)*. Zastoupeny jsou i konverzní formanty *-(a)* f. a *-(0)* m. i f.

V práci o středomoravských dialektech K. Fice (1984, s. 76, 80) jsou zaznamenány další formanty, a to *-ť* (např. *smřť*), *-eň* (např. *bázeň*), *-el* (*kópel*), *-nda* (*štrachanda*) a *-o* (*dřilo*).

Sufix *-ň(ĭ)/-ť(ĭ)*

155 Dějová jména na *-(e/ě)ň(ĭ)/-ť(ĭ)* (vzor *staveň*, alternace *a/á*, *i/i*, *ú/u*, *í/e*, *í/0*; *c/č*, *st/šč*) se tvoří paradigmaticky. Formant *-ť(ĭ)* se pojí v našem případě se slovesy vzorů *kryt*, *tisknút* a *minút*. U ostatních typů sloves je sufix *-ň(ĭ)*. Odvozování se děje od sloves prostých i předponových. V našem materiálu převažují odvozeniny od sloves nedokonavých. Uvádíme přehled těchto substantiv: *sečeň*, *pečěň/pečeň* (od sloves vzoru *pécť*); *čteň*, *lezeň* (od sloves vzoru *nést*, u všech formanty *-ěň(ĭ)*, *-eň(ĭ)*); *pletí*, *piť*, *ryť*, *šití* (od sloves vzoru *kryt*); *dřeň* (od slovesa vzoru *umřít*, formant *-eň(ĭ)*); *zohnuť*, *zablýsknuť*, *utonuť* (od sloves vzorů *tisknút* a *minút*); *utrpeň*, *šlyšeň*, *boleň* (od sloves vzoru *trpjet*); *pohoščeň*, *krmeň*, *trápeň*, *hospodařeň*, *cvičeň*, *hnójeň*, *pojiščeň/pojiščeň*, *młuveň*, *súdeň*, *vařeň*, *topěň*, *sušeň*, *učěň*, *cigáňeň*, *dójeň*, *zapáleň*, *vozeň*, *žehleň*, *drobeň* (od sloves vzoru *prosit*, u všech formanty *-ěň(ĭ)*, *-eň(ĭ)*); *ptaň*, *vyšívaň*, *voláň*, *blafkáň*, *štěkáň*, *nadávaň*, *vdávaň*, *ščekáň*, *klekáň*, *zabijáň*; *draň*; *mazáň*, *thaň* (od sloves vzorů *volat*, *brat*, *mazat*); *studováň*, *zavařováň*, *otprošováň*, *špásováň* (od sloves vzoru *kupovat*).

Sufix *-k(a)*

156 Jména na *-k(a)* (vzor *žena*, alternace *a/á*, *i/í*, *y/ý*, *á/a*, *í/i*, *o/ú*; *s/š*) se odvozují od základu primárního. Nejčastěji máme doloženy formace utvořené od sloves 5. třídy: *hátka*, *skofka/schofka*, *posýpka*, *zátřepka*, *podmítka*, *zaháňka* ‚hra‘, *otprováska*, *procháska*, od sekundárních imperfektiv: *doďírka/doděrky* druhá varianta plt., *dožínky* plt., *skovářka/schovářka*,

okopáfka, přetrháfka, pohrabáfka, vyhledáfky plt. ‚hra‘; od sloves 4. třídy: *búrka, zástafka/zastáfka, příhušťka* ‚do polévky‘, *výstuška, ohlášky* zprav. v pl. Naprostou převahu má odvozování od sloves prefigovaných.

Základem názvů odvozených slovotvornou variantou *-čk(a)* jsou slovesa 5. třídy: *sračka, kopačka, drhlačka, čmáračka, zabíjačka, šlaháčka, oračka, lizačka/lízačka, chytačka*; sekundární imperfektiva: *okopávačka, skovávačka/schovávačka*; slovesa 6. třídy: *tancovačka, odrhovačka*; 1. třídy: *hračka*; 4. třídy: *hóňička*. Základová slovesa jsou pouze nedokonavá.

Substantiva *šťukafka, čkafka, bjehafka* (od sloves 5. třídy) a *přestáfka* (od slovesa 2. třídy) se tvoří variantou *-vk(a)*. Další varianta *-nk(a)* je u jmen *skováanka* ‚hra‘ (od slovesa 5. třídy) a *skováavanka* (od sekundárního imperfektiva 5. třídy). Malou skupinu tvoří útvary utvořené od základů sloves vyjadřujících pohyb (např. *hóňička*). Všechna názva her se užívá také v předložkovém akuzativu závislém na slovese *hrát* (např. *hrát na skováanku*). Viz mapa č. 30 (popis mapy – § 163).

Sufix *-n(á)/-t(á)*

157 Mezi názvy zakončenými formantem *-n(á)* (vzor *mładá*) se často vyskytují pojmenování her. Nejvíce formací se tvoří ze základu partici-
pia pasivního sloves 5. třídy: *dodraná, doškubaná, chytaná, skovaná, zatlúkaná, uháňaná, vybíjaná*; sekundárních imperfektiv: *zaklepávaná, zatukávaná, skovávaná/schovávaná*; sloves 3. třídy: *uvidená*; sloves 4. třídy: *hóňená, dovolená*. Většina útvarů se odvozuje od sloves prefigovaných. Názvy her máme často doloženy v předložkovém akuzativu závislém na slovese *hrát* (např. *hrát na hóňenú*). Viz mapa č. 30 (popis mapy – § 163).

Formantem *-t(á)* (vzor *mładá*, alternace *ú/u*) se odvozují dějová jména *dožatá* a *dodrhnutá*.

Sufix *-an(e)c*

158 Menší skupinu tvoří expresivní názvy různých ublížení, popř. poškození: *liskanec, rypanec, hrkanec, žďuchanec, húkanec, łepanec/lepanec, gecanec, buchaneč/búchaneč, drganec, kopanec, zobanec, gľvanec/gľvanec* ‚klovnutí‘. Tyto formace se prolínají se jmény výsledků děje (viz § 148–153). Odvozují se od primárního základu sloves 5. třídy a zároveň od příslušných sloves 2. třídy. Sem patří i útvar *čmaranec*. Sufix *-an(e)c* se pojí s koncovkami vzoru *stroj* (alternace *á/a, í/i, ý/y, ú/u*).

Sufix *-ňic(a)*

159 Sufix *-ňic(a)* (vzor *rúža*, alternace *á/a*) vyčleňujeme u expresivních názvů *čmaraňica/čmáraňica, škrabaňica, plískaňica, hádaňica* a *čvach-*

taňica. Tento formant připojujeme k základům nedokonavých sloves 5. třídy.

Sufixy *-ot*, *-ot(a)*, *-tu(a)*, *-in(a)*, *-ež*, *-ost*, *-b(a)*

160 Formant *-ot* (vzor *hrad*) vydělujeme u formací *ščekot*, *pískot* a *dupot* (od zvukomalebných sloves 5. třídy). Sufixem *-ot(a)* jsou odvozena substantiva *žebrota* a *dřímota* (od sloves 5. třídy). Názvy *bitva* a *pastva* končí na *-tu(a)*. Jména *lumpáčina* (od *lumpáčit*) a *čmaraňina* (alternace *á/a*) jsou utvořena formantem *-in(a)*/*-ňin(a)*. Substantiva na *-ot(a)*, *-tu(a)* a *-in(a)* se skloňují podle vzoru *žena*.

Další nářeční substantiva jsou sporadická: *krádež* (sufix *-ež* s alternací *a/á* se připojuje ke kmeni přítomnému), *žádost* (sufix *-ost*) a *haňba* (sufix *-b(a)*).

Konverzní formant *-(a) f*.

161 Základy pro konvertovaná jména (vzor *žena*, alternace *a/á*, *y/ý*, *u/ú*, *je/í*; *d/d*, *t/t*, *ř/r*, *ž/h*) jsou slovesa prefigovaná, méně prostá. Převahu mají formace od sloves 4. třídy: *rada*, *váha*, *víra*, *výplata*, *výbava*, *úleva*, *po-mhůva*, *náščeva*, *doprava*, *únava*, *zátoha*, *potpora*, *úmhuva* a *stráta*. Tvoření od jiných slovesných tříd je ojedinělé: *vtáda* (od slovesa 2. třídy).

Konverzní formanty *-(0) m.*, *-(0) f*.

162 Následující názvy se tvoří konverzí (vzor *hrad*, alternace *a/á*, *i/í*, *y/ý*, *á/a*, *0/e*; *t/t*, *l/t*, *č/k*): *płat*, *úcvik*, *pohřeb*, *přívát*, *příkrm*, *rozhlás*, *uýmlat* (od sloves 4. třídy), *řez*, *nářez* (od sloves 5. třídy).

K femininům tohoto typu (vzor *košť*, alternace *i/je*; *t/t*, *d/d*) řadíme útvary *pomoc*, *chuť*, *spovjed* a *otpovjed*.

163 Mezi slovotvorná synonyma řadíme tyto formace: *dodírka/doděrky* // *dodraná*, *hátka* // *hádaňica*, *čmáračka* // *čmaraňina* // *čmaranec* // *čmaraňica/čmáraňica*, *hóňená* // *hónička* a *výplata* // *płat*. Tautonyma *skofka/schofka*, *skováfka/schováfka*, *skováňka*, *skováňanka*, *skovávačka/schovávačka*, *skovávaná/schovávaná* a *skovaná* registrujeme na mapě č. 30.

Mapa č. 30 *schovávaná* (s. 97)

Mapa zachycuje jen jednotlivé formanty *-k(a)*, *-čk(a)*, *-nk(a)*, *-vk(a)* a *-n(á)*, jimiž se ve východomoravských dialektech tvoří názvy pro hru schovávaná. Formanty se pojí buď se základem slovesa *skovat/schovat* (výskyt tohoto slovesa na Valašsku, ojediněle na Kyjovsku a v okolí Veselí nad Moravou), nebo se základem jeho odvozeniny *skovávat/schovávat* (výskyt na celém zkoumaném území). Připojujeme stylistická

hodnocení odvozenin doložených ze SSJČ: *schovaná, schováuka, schováanka* vše říd.; *schovávaná, skovávaná obl., schovávačka, skovávačka obl.*

Sufix *-n(á)* se objevuje na celém teritoriu východomoravských dialektů. Formant *-k(a)* byl zaznamenán především na severním a východním Valašsku. Jeho varianta *-čk(a)* je častá zejména na severu a při východním okraji. Další varianta *-vk(a)* se nachází hlavně na Kyjovsku a v okolí Veselí nad Moravou. Obměna *-nk(a)* byla zapsána roztroušeně na Valašsku (též na Veselsku).

SUBSTANTIVA Z ADVERBIÍ A Z PŘEDLOŽKOVÝCH PÁDŮ

Názvy nositelů okolnostních příznaků

164 Názvy nositelů okolnostních příznaků jsou převážně názvy konkrétních substantí. Zahrnují i nepočtená abstrakta (názvy okolností). Při jejich tvoření dochází k transpozici okolnosti místa a času v samostatnou substantii. Odvozují se z adverbii a z předložkových pádů substantiv. Při derivaci z předložkového pádu se předložka stává prefixem a vzniklý útvar se dále pojí se sufixem, popř. konverzním formantem. V této kategorii se uplatňuje sufixace, způsob prefixálně-sufixální a prefixálně-konverzní. Jména okolností se tvoří konverzním formantem *-(í) n.* a sufixem *-(e)k*.

Konverzní formant *-(í) n.*

165 U útvarů s koncovkou *-(í)* (vzor *staveňí*, alternace *a/á, i/í, r/ř, c/č, t/l, h/ž, k/č*) mají převahu názvy okolností s významem místním (*záhrobí, zástolí* ‚místo za stolem‘, *záhoří, zároží* ‚místo za rohem‘, *zátylí, zákrčí* – alternace kvantity v předponě, *pohraňičí, pohoří, podlesí, podhrdlí, přetpeklí* ‚část pece‘, *přízemí* – alternace kvantity v předponě). K abstraktům patří jména *bezujetří* a *záujetří*. Všechna tato jména jsou fundována předložkovým výrazem. Odvozeniny řadíme k typu prefixálně-konverznímu.

Sufix *-(e)k*

166 Příponou *-(e)k* (vzor *les* nebo *hrad*, alternace *r/ř, s/š*) se zčásti tvoří abstraktní názvy okolností od adverbii místa a času: *spodek, předeek, zadek, venek; dnešek, zítřek/zítřek* a *letošek*. U formací *fčerajšek* a *letojšek* předpokládáme adjektivní mezistupeň.

Od dalších základů vznikají pojmenování, která někdy označují místa na lidském nebo zvířecím těle. Následující odvozeniny jsou utvořeny

z předložkových pádů substantiv. U typu se sufixem *-(e)k* (vzor *hrad* nebo *les*, alternace *a/á; ch/š*) je nejčastější předponou *pod-*: *podbradek*, *podhrdek* (odvozovacím základem je *hrd-* místo *hrdl-*), *podbřušek* a *potpatek*. Ojedinelé jsou prefixy *zá-* (*zátylek*) a *o-* (*opatek*, *podpatek*). Součástí slovo-
tvorného formantu *zá-* je i alternace kvantity v předponě. U substantiva *opatek* již nelze vydělit výchozí předložkový výraz. Všechna uvedená jména představují typ prefixálně-sufixální.

167 Slovo-
tvorná synonyma jsou ojedinelá (např. *zátylí* // *zátylek*).

SUBSTANTIVA Z ČÍSLOVEK

Názvy číslic a čísel, názvy skupin podle četnosti

Suffixy *-k(a)*, *-ic(a)*

168 K substantivům přiřazujeme pro úplnost i pojmenování čísel a číslic. Odvozují se sufixem *-k(a)* (vzor *žena*, alternace *e/i*) z číslovek základních, výjimečně druhových: *štyřka*, *dvacítká*, *šedesátka*; *trojka*, *štverka*.

Máme doloženy i tzv. skupinové číslovky na *-ic(a)* (vzor *růža*, alternace *r/ř*). Základem výrazů *dvojica*, *trojica* a *štveřica* se staly číslovky druhové.

ODVOZOVÁNÍ SUBSTANTIV PREFIXY A ZPŮSOBEM PREFIXÁLNĚ-SUFIXÁLNÍM

169 Při odvozování bylo využito předpon *ne-*, *nad-*, *před-* a formantů *pod++ák*, *pod++k(a)*, *pod++ňic(a)*, *zá++k(a)*, *bez++(e)c*.

V nářečních monografiích byly zachyceny navíc tyto formace: *podmandelňík*, *podhrdlena* (M. Kolaja, 1934, s. 46), *prababička* (J. Chloupek, 1952, s. 91), *krombožinec* (F. Svěrák, 1966, s. 45), *náledek*, *odvečerý* ‚počátek večera‘, *prohršlí*, *přejskřýnek* ‚truhlík na vnitřním boku skříně‘ (S. Králík, 1984, s. 56–57).

Při prefixaci předpona modifikuje význam jména. Zápornou předponu *ne-* máme doloženu pouze ve slově *nezmar* (vzor *pán*). Další útvary jsou utvořeny prefixy *nad-* a *před-*, které vznikly přehodnocením předložek původních (*nadučitel* – vzor *muž*; *natslužebňa* – vzor *růža*; *přetsíň* – vzor *píseň*).

Další skupinu představují formace odvozené způsobem prefixálně-sufixálním. Jsou motivovány předložkovým spojením. Předložka z tohoto spojení se mění v prefix. Vyčleňujeme formanty *pod++ák*: *potkopčák* (vzor *pán*, alternace *c/č*), *podbřezák* (vzor *les*)

pod++k(a) (alternativně též *-úvk(a)*): *podborůfka* (vzor *žena*)
pod++ňic(a): *podbřušnica* (vzor *růža*, alternace *ch/š*)
zá++k(a): *záhumenka* (vzor *žena* – alternace kvantity v předponě, alternace *o/e*)
bez++(e)c: *bezujerec* (vzor *muž*, alternace *í/je*)

ADAPTACE PŘEJATÝCH SUBSTANTIV

170 Podstatná jména, která se adaptují po stránce slovotvorné, tvoří v našem nářečním materiálu jen malou skupinu, neboť těžiště adaptace je především v hláskosloví a morfologii. V nářečích východní Moravy se nejčastěji slovotvorně adaptují slova německého původu. Většina výrazů slouží k označení věcí.

Adaptací rozumíme slovotvorný způsob přejímání cizích pojmenování. Nedochozí při ní ke změně slovního druhu a významu. Cílem adaptace je zařazení cizího slova do slovní zásoby dialektu. Vedle přizpůsobení hláskoslovného (náhrada cizích hlásek nejbližšími domácími fonémy) a morfologického (zařazení k nářečnímu deklinačnímu typu) existuje i adaptace slovotvorná. Do této kapitoly řadíme pouze ty výrazy, které nelze odvodit z jiných (cizích) slov. Při adaptaci se uplatnily přípony *-ín*, *-ík*, *-(e)k*, *-ák* a *-l(a)*.

Formantem *-ín* jsou utvořena slova *koplín* ‚kurník‘ (ze střhn. *kobel* ‚kotec‘) a *petrolín* (z lat. *petroleum*). Ojediněle se vyskytují i další slovotvorné prostředky, a to *-ík* (*šuplík*, z něm. *Schublade*), *-(e)k* (*špítek* ‚špejle‘, z něm. *Spille*), *-ák* (*šporák*, z něm. *Sparherd*). Všechny výše uvedené odvozeniny se skloňují podle vzorů *les* nebo *hrad*. Poslední adaptační sufix *-l(a)* (vzor *žena*) byl zaznamenán u názvu *egrešla* (z maď. *egres*).

TVOŘENÍ SUBSTANTIV SKLÁDÁNÍM

KOMPOZITA

171 U složených podstatných jmen se uplatnila vlastní kompozice, způsob kompozičně-konverzní nebo způsob kompozičně-derivační. Mezi složkami jednotlivých kompozit je vztah determinační (první člen blíže určuje druhý). První členy jsou s členy druhými spojeny pomocí spojovacích elementů (spojujících konektů). K nim patří *-o-*, *-e-*, *-i-* a *-o-*. Další formanty viz dále.

V tradičním dialektu jsou kompozita ojedinělá. Většina doložených útvarů byla do nářečí přejata ze spisovného jazyka. Jen menší skupinu

těchto složenin považujeme za nářeční slova. Uplatnila se u nich vlastní kompozice. Prvním členem těchto kompozit je verbální základ; s druhým členem substantivním se spojuje buď pomocí konektu *-i-* (*chvalidůra* i *chľubidúra* ‚vychloubačný člověk‘, *mľatíhuba*, alternace *á/a*), anebo bez něho (*ťudžhuba*, *oblizmisa*, *strašpytel*, alternace *í/i*, *ú/u*). Sem řadíme též výraz *neznahaňba*. Od výše uvedených kompozit se liší slovesnou povahou obou členů a první člen se výjimečně tvoří od přítomného kmeny příslušného slovesa. Nářečním substantivem je rovněž *strachoprđ* (alternace *ď/d*) s prvním členem substantivním a druhým verbálním. Tyto formace pojmenovávají osoby podle jejich negativní nebo charakteristické vlastnosti. Všechny výše uvedené složeniny se skloňují podle vzoru *přeceda*. Výjimku tvoří *strašpytel* (vzor *muž*) a *strachoprđ* (vzor *pán*).

V nářečních monografiích jsou zachycena ještě další nářeční kompozita, a to *smoligaťa*, *šuligaťa*, *kazínota*, *ochraňbarbora*, *masťigula*, *čaramůra*, *dřevohrizec* ‚tesař‘ (M. Kolaja, 1934, s. 46), *oščinoha*, *poserkľučka* (J. Chloupek, 1952, s. 91), *sopľiflinta* (F. Svěrák, 1957, s. 51), *dvosľévák*, *gulivár*, *matanoha* // *mjaťinoha*, *prostořečka*, *senokřup*, *mašiflinta* (F. Svěrák, 1966, s. 45), *třešćyhora* (S. Králík, 1984, s. 57). Další složeniny se vyskytují v několika nářečních monografiích: *utřidupský*, *mľatíľuža*, *odrachmel'*, *odrachmela*, *krčkoža*, *krčkoška*, *krčkoža*, *krutiřitka*, *mňatidedina*, *volotrk*, *prvotok*, *šušňiflinta*, *oheňpara* // *ohňipara*.

Ostatními doloženými kompozity se nářečí shoduje se spisovným jazykem. Jde o útvary, které nevznikly specifickým nářečním postupem, ale přejetím ze spisovného jazyka. Při jejich tvoření bylo využito způsobu kompozičně-konverzního. Jejich první člen je substantivní a druhý verbální: *zľodej*, *kamenotom*, *vodovod*, *cukrovár*, *koľobjeh*, *ľistopád*, *životopis*, *přirodopis*, *vinobraň* (konekt *-o-*, alternace *a/á*, *á/a*; *ř/r*) dále *kožetuh*, *zemňepis* (konekt *-e-*). Výraz *kožetuh* má morfologickou charakteristiku podle vzoru *pán*, *zľodej* podle vzoru *muž*, *vinobraň* podle *staveň* a ostatní složeniny při skloňování přibírají koncovky vzoru *hrad*. U dalších výrazů je první i druhý člen povahy substantivní. Spojující konekt *-o-* vyčleňujeme ve slově *zľuchoľod'* (vzor *kost'*) a nulový konekt ve formacích *skľebmistr* a *strážmistr* (vzor *pán*). Následující kompozita mají první člen numerální a druhý substantivní. Ve slově *desetľikoruna* (vzor *žena*) první člen tvoří číslovka základní ve tvaru genitivu. Prvním členem složenin *šťurtľán* (vzor *hrad*) a *půťnoc* (vzor *kost'*) je ustrnulé podstatné jméno číselné, a to *šťurt'* a *půť*. Spojující konekt v tomto případě chybí.

Způsob kompozičně-derivační se uplatnil u další skupiny slov složených. Byly zaznamenány sufixy *-(e)c*, *-(e)k* a *-k(a)*. Sem řadíme determinativa s prvním členem substantivním a druhým členem verbálním. Spojujícím konektem je *-o-* (*dřevorubec*, *muchomůrka*, *muchotlapka*), popř. *-i-* (*mňedíkovec*). U složeniny *hoľokrčka* (konekt *-o-*) je první člen představován adjektivem a druhý substantivem. Výrazy *šťyřľístek* a *sed-*

mikráška se od předcházejících liší tím, že mají v první části numerální základ. Ten je ve tvaru genitivu. Kompozita na *-(e)c* mají skloňování podle vzoru *muž*, na *-(e)k* podle vzoru *hrad* a na *-k(a)* podle vzoru *žena*.

K typu *Neoveščan* viz § 20.

JUXTAPOZITA

172 Juxtapozici chápeme jako slovotvorný způsob lišící se od kompozice tím, že jednotlivé komponenty juxtapozita nabývají charakteru jednoho slova bez jakékoliv morfologické změny.

Následující výrazy mají první i druhý člen substantivní povahy: *suje-tadít* (vzor *hrad*) a *zemněžluč* (vzor *košť*). U těchto výrazů je první člen ve formě genitivu jednotného čísla. K nim se přimykají i spřežky *pantá-ta* (vzor *přeceda*) a *paňimáma*. Výraz *herdegbaba* se liší pouze prvním členem. Ten je citoslovečného původu. Adjektivum přivlastňovací má na místě prvního členu spřežka *mateřídúška/mateřídúška/mateřidrúška*. Poslední tři výrazy se skloňují podle vzoru *žena*.

Autoři nářečních monografií uvádějí ještě spřežky *vřířitrn* 'strnad' (J. Chloupek, 1952, s. 91), *potmňelus* (F. Svěrák, 1957, s. 51) a *polubňavřit* (F. Svěrák, 1966, s. 45).

NĚKTERÉ SÉMANTICKO-SLOVOTVORNÉ SKUPINY JMEN

NÁZVY TANCŮ

Suffixy *-ou(á)*, *-sk(á)*

173 Jde o substantivizovaná adjektiva ženského rodu na *-ou(á)*: *štamprlová*, *rozmarýnková*, *zásťerková*, *pomerančová*, *stoličková*, *hubičková*, *metlová*, *legátková*, *kyličková*, *šátečková* a *kyjová*. Formantem *-sk(á)* je odvozen název *kovářská* a variantou *-ousk(á)* útvar *šefcofská*. Viz § 108.

NÁZVY RŮZNÝCH UBLÍŽENÍ A POŠKOZENÍ

Suffix *-an(e)c*

174 Suffixem *-an(e)c* se tvoří následující názvy: *liskanec*, *rypanec*, *hrkanec*, *žďuchanec*, *hůkanec*, *tepanec/lepanec*, *gecanec*, *buchanec/búchanec*, *drganec*, *kopanec*, *zobanec*, *glvanec/glvanec*. Viz § 158.

NÁZVY HER

Suffixy *-k(a)*, *-n(á)*

175 Formantem *-k(a)* se tvoří jména *skofka/schofka* // *skováfka/schováfka*, *zaháňka* a *vyhledáfky* plt. Slovotvorná varianta *-čk(a)* se uplatňuje u formací *skovávačka/schovávačka*, *chytačka*, *hoňička* a varianta *-nk(a)* u názvů *skováňka* // *skováňanka*. Máme doložena i zpodstatnělá při-

davná jména slovesná na -n(á). K nim patří výrazy *chytaná, zaťukávaná, zatlúkaná, zaklepávaná, skovaná // skovávaná/schovávaná, uháňaná, uvidená, vybíjaná, hůňená*. Viz § 156, 157. Viz též mapa č. 30 *schovávaná* (popis mapy – § 163).

NÁZVY KRAV

Sufixy -ul(a), -uš(a), -en(a)

176 Odvozují se formanty -ul(a) (*černula, sivula, strakula*), -uš(a) (*strakuša, sivuša, černuša*) a -en(a) (*stračena, bjelena, łysena*). Viz § 104, 106, 107.

NÁZVY DRUHŮ MASA

Sufix -in(a)

177 Příponou -in(a) se tvoří jména *husina, kačeňina, rybina, zajačina, mašičina a kutrňina*. Viz § 103.

NÁZVY NÁSAD A RUKOJETÍ

Sufix -isk(o)

178 U formací *kosisko, hrabisko a bičisko* vydělujeme specifikační sufix -isk(o). Viz § 86.

NÁZVY S VÝZNAMEM TRUSU ZVÍŘAT

Sufix -in(e)c

179 Do této skupiny patří formace *slepičinec, kobylinec, husinec a kuřinec*. Viz § 90.

NÁZVY VOZŮ

Sufix -ák

180 Byly zjištěny názvy vozů, a to *kładák, deščák, bedňák, gumák, žebříňák a košiňák*. Viz § 89.

NÁZVY MUŽSKÝCH KALHOT

Sufixy -ák, -ic(a)

181 Mezi pomnožné názvy mužských kalhot patří *modřáky, plátáky // pláťeňáky, štruksáky; cajkovice, režňice, súkeňice a pláťeňice*. Viz § 89, 101.

NÁZVY POLÉVEK

Sufixy -ic(a), -k(a)

182 Názvy polévek se odvozují sufixem -ic(a) (*hustica, fazulovica, mlékovica, dropkovica, hrachovica, česnekovica, zemákovica/zemjákovica/zemňákovica, erteplovica, zelňica a mléčňica*) a příponou -k(a) (*kmínka, česneč-*

ka), častěji její variantou *-ačk(a)* (*hustačka, zelňačka, bramboračka, erteplačka, česnekačka, kmínovačka*). Viz § 101, 102. Viz též mapa č. 22 česneková polévka (popis mapy – § 112).

NÁZVY PÁLENEK

Sufixy *-ic(a)*, *-k(a)*

183 Příponou *-ic(a)* vznikla jména *trnkovica, střešňovica, japkovica, višňovica, meruňkovica, broskvovica, špendlíkovica, kmínovica, hruškovica* a *slibovica/slivovica*. U substantiv *višňofka* a *lavorůfka* vyčleňujeme formant *-k(a)*. Viz § 101, 102.

NÁZVY KOLÁČŮ

Sufixy *-ák, -áč, -ňík*

184 Odvozují se příponami *-ák/-ják* (*zelňák, syrňák, hařeňák, japčák, hruščák, mačák; makovjác* – varianta *-jác*), *-áč* (*trnkáč, ořecháč*) a variantou *-ňík* (*makovňík*). Viz § 89, 91, 92.

NÁZVY JÍDEL

Sufixy *-(e)c, -ic(a), -k(a), -in(a), -ňík*

185 Tyto názvy jsou utvořeny příponami *-(e)c* (*trhanec*), *-ic(a)* (*praženi-ca, míchaňica, vaječňica, škračeňica*), *-k(a)* (*tlačénka/tlačenka*) a *-in(a)* (*škvařeňina*) a variantou *-ňík* (*chlebovňík*). Viz § 90, 101–103, 92.

NÁZVY HUB

Sufixy *-ák, -(e)c, -ík, -(e)k, -k(a)* a formanty *pod+-ák, pod+-k(a)*

186 Při odvozování názvů hub se uplatnily přípony *-ák* (*pravák, sinák, červeňák, jaľofčák, mléčňák, osičák*), *-(e)c* (*ryzec*), *-(e)k* (*ryzek/rýzek*), *-ík* (*máselňík*), *-k(a)* (*syrůfka, májůfka, prachůfka*). Viz § 89, 90, 92, 94, 102. Sem patří také jména *podbřezák* (*pod+-ák*) a *podborůfka* (*pod+-k(a)*). Viz § 169.

NÁZVY KVĚTIN

Sufixy *-(e)k, -ič(e)k, -eč(e)k, -ík, -k(a), -ic(a), -ul(a)*

187 Mezi názvy květin představují nejpočetnější skupinu desubstantiva utvořená formantem *-(e)k* (alternace *u/ú; c/č, k/č*): *zvonek, řebíček, hvozďík kartouzek, řepíček, kopytníček, řebříček/žebříček, kropáček, petrklíč jarní, jahodníček, heřmánek terčovitý* a *střevíček*. U substantiva *pantoflíček* vydělujeme příponu *-ič(e)k*, u jména *zvoneček* příponu *-eč(e)k*. Názvy *kohůtky, dúpky, chryzantéma* a *zobáčky, pyštek obyčejný* jsou pomnožné. Všechna tato podstatná jména se skloňují podle vzoru *hrad*. „Deminutivní“ sufixy *-(e)k, -ič(e)k, -eč(e)k* a *-k(a)* (viz níže) jsou u jmen květin svou funkcí specifikační (viz § 87).

Mezi deadjektiva řadíme jméno *provazník* ‚průtržník lysý‘ (varianta *-ník*), viz § 92. Názvy *plícňík*, *kopytník*, *vlaštovičňík* a *pliskyřník* se odvozují od substantiv. Formace *stříbrník* je utvořena od adjektiva sufixem *-ík* (alternace *n/ň*). Formant *-ík* se pojí s koncovkami vzoru *hrad*.

Další desubstantiva se tvoří formantem *-k(a)* (vzor *žena*, alternace *0/é; c/č, ch/š*): *jatelinka*, *maceška*, *přaslička*, pomnožné *nohavičky* ‚ostrožka stračka‘, *slepičky* ‚sasanka hajní‘ a *iskérky* ‚sedmikráska chudobka‘. Z adjektiva na *-n(y)* vznikl název *chudopka* (od základu primárního). Od plných základů adjektiv desubstantivních jsou utvořeny názvy *slámjenka/ /slámňenka* a *hluchafka* (základové adjektivum nedoloženo). Viz § 102.

Sufixem *-ic(a)* (vzor *růža*) jsou utvořena i další jména květin, a to *hořčica*, *šlunečnica*, *meduňica* ‚kostival lékařský‘ a *ohňica* (viz § 101). Deadjektivem na *-ul(a)* je *bledula* (viz § 104).

Ke jménům květin řadíme též složeniny *sedmikráska* a *štyrlístek* (viz § 171) a juxtapozita *zemňezhuč* a *mateřidúška/mateřídúška/mateřidrúška* (viz § 172).

188 SHRNUŤÍ: Některé sémanticko-slovotvorné skupiny jmen se osobitým způsobem tvoření vymykají z ostatních slovotvorných kategorií (názvy tanců, různých ublížení a poškození, her, krav, druhů masa, násad a rukojetí, názvy s významem trusu zvířat, názvy mužských kalhot a vozů). Pojmenování polévek, pálenek, koláčů, jídel, hub a některé názvy květin tvoří přechod ke jménům nositelů vlastností.

Názvy druhů jablek, hrušek, třešní (též slepic a králíků) se způsoby tvoření a využíváním sufixů neliší od ostatních jmen nositelů vlastností, a proto je v této kapitole zvlášť neuvádíme (viz § 89, 91, 98, 101, 102, 104, 105, 110).

SUBSTANTIVA – retrogradní seznam

herdegbaba	Chudřica	pomocňica	pražeňica
dareba	trojica	srdečňica	ohňica
haňba	dvojica	vaječňica	Jiřiňica
neznahaňba	Hrdlica	tanečňica	dojňica
nehaňba	bjelica	šlunečňica	hnojňica
chudoba	kyselica	mléčňica	střelňica
třhoba	Smolica	bočňica	máselňica
úskoba	škrabaňica	předňica	kazatelňica
mdloba	hádaňica	besedňica	křtítelňica
tesknoba	míchaňica	spodňica	zelňica
mľatřhuba	plískaňica	porodňica	silňica
tľudžhuba	čmaraňica	podvodňica	solňica
hoľubica	čmáraňica	škrobeňica	zvoňica
vľčica	čvachtaňica	škračeňica	čerňica
hořčica	drobňica	dřevjeňica	prašňica
Vajďica	nemocňica	páleňica	podbřušňica

klebetníca	nestyda	Nováčka	vnučka
početníca	háďa	Pražáčka	fňučka
međuňica	váha	izbečka	ručka
pracovňica	záloha	napáječka	tyčka
rovňica	neplecha	chvílečka	bjeħafka
štveřica	neposlucha	chvílečka	ħľuchafka
Ondrášica	hoľúbja	plečka	čkafka
Janošica	tabačka	maminečka	šťukafka
Milušica	obracačka	česnečka	vácľafka
sušica	Oľomúčačka	chaľúpečka	Nápľafka
Fojťica	šľahačka	herečka	krafka
ħušťica	střihačka	hadérečka	zástafka
žľuťica	šplíchačka	ďírečka	dodáľka
křupavica	napájačka	ďúrečka	odezdáľka
sľibovica	zabijačka	šňúrečka	přetrħáľka
ledovica	česnekačka	sečka	ħrkáľka
ħrachovica	střikačka	tašečka	dodeľáľka
makovica	střikačka	špetečka	podrovnáľka
zemjákovica	ħrkačka	kostečka	okopáľka
zemákovica	kvedľačka	polévečka	vykopáľka
zemňákovica	drħľačka	izbička	zastáľka
česnekovica	erteplačka	bečička	přestáľka
mľékovica	Fseťňačka	deščička	schováľka
špendľíkovica	zelňačka	ručička	skováľka
trnkovica	Brňačka	dojička	prořezáľka
meruňkovica	kopačka	palička	prašifka
japkovica	čmáračka	tíħľička	výšifka
dropkovica	ħračka	chvíľička	podezdľifka
ħruškovica	oračka	chvíľička	prašifka
erteřlovica	bramboračka	přasľička	potšifka
jaľovica	pračka	metľička	výšifka
slínovica	sračka	pantľička	srcofka
kmínovica	chytačka	pentľička	schofka
střešňovica	ħuštačka	ulička	skofka
višňovica	okopávačka	mamička	másľofka
borovica	schovávačka	krmička	višňofka
slivovica	skovávačka	sekníčka	cukřofka
brořkovica	zħrabovačka	solňička	mľufka
mřtvica	tancovačka	hónička	pħrhabúľka
ptáča	odřřovačka	pjesňička	deščúľka
opíča	ħobľovačka	řvjetňička	ħrachúľka
psíča	kmínovačka	dušička	prachúľka
kamzíča	dohazovačka	sušička	májúľka
rajča	řezačka	mľáťička	ħnojúľka
octavenča	ľizačka	boťička	jaľúľka
octárča	ľízačka	kostička	podborúľka
cérča	žačka	kravička	ľavorúľka
klíšča	Pražáčka	konvička	řyrúľka
rajšča	Oľomúčáčka	jaľovička	nešika
rada	Jandáčka	vjetvička	bartolomňejka
zahrada	rodáčka	kozička	trojka
vľáďa	školáčka	nožička	dáľka
nezbeda	Fseťňáčka	Janoščička	práďelka
přeceda	Brňačka	Smolíčka	bjelka
súseda	nekuřáčka	katolíčka	kúpelka
pobuda	Sľováčka	ħoľokrčka	déľka

chvilka	Střelňanka	Maďarka	mateřidůška
chvílka	horňanka	jarka	mateřidůška
Polka	Lhoňanka	starka	drůška
štamprlka	Ľabuťanka	škvarka	mateřidrůška
cedulka	skovávanka	stárka	výška
košulka	Přikažanka	dřevárka	hátka
chvastačka	Ostrožanka	drvárka	splátka
křížalka	Neubužanka	štemberka	hromátka
hrkáčka	cigánka	uherka	kamarátka
kysečka	slánka	uťerka	zahrátka
Zboříčka	svjetlojánka	štverka	šedesátka
cedučka	svatojánka	haděrka	hňetka
košučka	bránka	konduchtěrka	súsetka
hůčka	skováanka	konduktěrka	tetka
jamka	tlačenka	ďírka	izbětka
Ňemka	ručenka	doďírka	dvacítko
Šímka	hájenka	škvírka	podmítka
Lhocanka	slámjenka	doktorka	osmitřítka
Skalečanka	manjenka	ďůrka	asfaltka
Kelečanka	chvilenka	muchomůrka	Svobotka
Boječanka	chvílenka	šňůrka	rechotka
Potečanka	záhumenka	hadýrka	hrkotka
Pavlofčanka	sláměnka	kuchačka	štrkotka
Ličanka	míšenka	výmňenkačka	Černotka
Bylňičanka	žlůtenka	výminkačka	pojistka
vesňičanka	tefenka	primačka	kostka
Strážňičanka	Slovenka	četačka	přihustka
Američanka	slovenka	pletačka	náfuka
Mistřičanka	kozenka	výmňenkačka	sála
Mezřičanka	noženka	výminkačka	sela
Zarazičanka	tlačénka	Bednáčka	tela
Ľužičanka	žlůtenka	skupinářka	egrešla
Čejčanka	červénka	malějka	bledula
Mikulčanka	jatelinka	malířka	šedula
deďinčanka	maminka	šírka	bjhula
Neoveščanka	mašinka	bůrka	řehula
Hraďiščanka	pješinka	štyřka	křehula
Kľobučanka	nožinka	procháska	chichula
Oľomůčanka	kmínka	sedmikráska	strakula
Bůslavjanka	bedýnka	otprováska	okula
Trnavjanka	sukýnka	miska	černula
Hratčovjanka	zaháňka	Kříska	sivula
Provodovjanka	Bartoňka	křivonoska	mazula
Hošťálkovjanka	kuchyňka	Ruska	kozla
Ščudľovjanka	mucholapka	záasmaška	plácaľa
Kunovjanka	zátřepka	Ľukáška	kecaľa
Rožnovjanka	slépka	přihľáška	tláchaľa
Znorovjanka	chudopka	maceška	kuckaľa
Vřesovjanka	ropka	Česka	fňukaľa
Liptálanka	šopka	noška	ňuhňľaľa
Podolanka	chaľůpka	hrkuška	žvastaľa
Kobylanka	hľůpka	svjetluška	žvástaľa
Zemanka	rypka	výšůška	zhňiľa
Fšemiňanka	hľypka	muška	metľa
Juřiňanka	sýpka	planůška	paňimáma
Fseťiňanka	posýpka	suška	drbna

kvočna	škvařeňina	drvárňa	istota
Burďena	kutrňina	palérňa	fšivota
stračena	jařina	futérňa	brepta
Dvořáčena	tesařina	ofčírňa	ochlasta
Ptáčena	modřina	palírňa	výmasta
Kolečena	mokřina	koňirňa	srandista
Tomečena	bořina	papírňa	humorista
Ošifčena	husina	suširňa	traktorista
Sofčena	plesňivina	mrňa	naduta
Havličena	dubovina	mľatevňa	nenasyta
Vašičena	grázlovina	pojiščovňa	ďíťa
Slavíčena	voľovina	hájovňa	škrťa
Paveľčena	lotrovina	hospodyňa	baľamuťa
Mikulenčena	čertovina	zástupkyňa	výbava
Daňčena	pastvina	přecetkyňa	únava
Veverčena	březina	svjetkyňa	nemrava
Hofřičena	plkna	dúchotkyňa	doprava
Kocůrčena	fňukna	prúvotkyňa	náščeva
tápalena	klepna	babizňa	úleva
chvalena	desetikoruna	kožeľužňa	proťiva
bjelena	kráľovna	nepodara	bitva
Riglena	cisařovna	nezdara	pastva
Vávřena	cisařovna	chudera	pomľuva
ľysena	babizna	chuděra	úmľuva
Frolšena	kňežna	posera	obliza
Dopšena	tvrdaňa	víra	šefcofská
Haľaštěna	okaňa	potpora	kovářská
fňugna	fňukaňa	nemotora	doškubaná
odrobina	čapaňa	chľubidúra	vybíjaná
dubina	švidraňa	chvalidúra	zatľúkaná
rybina	bachraňa	poňura	uháňaná
ľajdačina	vľasaňa	kuřa	dodraná
zajačina	chechtaňa	škňuřa	chytaná
sedlačina	pľantaňa	prasa	zatľukávaná
pytlačina	žľutaňa	oblizmisa	zaklepávaná
lumpačina	kyvaňa	húsa	schovávaná
vľchčina	natsľužebňa	strakuša	skovávaná
mašičina	porodňa	černuša	skovaná
tesarčina	studňa	bachruša	Konvičná
češčina	ľebeňa	sivuša	uvidená
haďina	ščeňa	výplata	dovolená
ďeďina	nežeňa	stráta	hóňená
roďina	ňuhňa	pantáta	pomerančová
jatelina	prádelňa	popleta	kyjová
zelina	cihelňa	pľanta	šátečková
zdechľina	tíhelňa	sľabota	hubičková
opuchľina	kúpelňa	ňicota	stoličková
byľina	kazatelňa	ľakota	kyťičková
zemina	kolňa	mňekota	rozmarýnková
ozimina	ofčárňa	samota	Daňková
sľaňina	mľékárňa	dřimota	zásterková
okopaňina	kráľikárňa	masnota	legátková
čmaraňina	skľárňa	tesknota	(paňi) naduči-
kačeňina	cukrárňa	hľúpota	telová
zelenina	kravárňa	žebrota	(paňi) řidťe-
zavařeňina	kovárňa	psota	lová

štamprlová	krčičíneć	břucháč	strňišče
metlová	slepičineć	strakáč	hřišče
švagrová	krťičineć	sekáč	leťišče
mistrová	hřepčineć	trnkáč	jevišče
pohřeb	kobylineć	okáč	pastvíšče
hrubec	kuřineć	pupkáč	hořúbje
dřevorubec	husineć	švrláč	sále
znalec	křeťineć	hranáč	sele
ožhralec	krťineć	ramenáč	tele
vychytralec	blázineć	křemenáč	kozle
ožralec	cizineć	košináč	ščeňe
neurvalec	kupec	chřupáč	kuře
kadlec	nevjereć	bachráč	prase
hřebelec	bezvjereć	oráč	húse
krmelec	koseć	žráč	dítě
opilec	okateć	česáč	kofe
vyslůžilec	młateć	nosáč	Hłavice
Ňemec	nosateć	kutáč	Uhrovičé
łakomeć	naduteć	hlaváč	Maché
neohrabaneć	pokryteć	obraceć	vinohracké
zobaneć	głgaveć	bič	Pafké
gećaneć	švirgaveć	palič	Uhrášiké
obřešćaneć	smradlaveć	holič	medofské
opišćaneć	šmatłaveć	zvoňič	adamofské
drganec	huhňaveć	dříč	křížofské
trhanec	podlězaveć	zemňežluč	panenské
buchaneć	złobiveć	rýč	míšeňské
búchaneć	neznášeníliveć	listopád	císařské
žďuchaneć	mysliveć	súsed	Gajdušské
hrkanec	zapomňetliveć	záchod	Batké
liskanec	závistliveć	vodovod	Králé
uffňukanec	důvjeřiveć	strachoprđ	Hurbané
húkanec	chamtiveć	výjezd	viné
uchrchłaneć	závistliveć	spovjeđ	Baťuné
lepaneć	lsťiveć	otpovjeđ	Kočišé
łepaneć	hládoveć	zduchołođ	Paláté
kopaneć	lidoveć	súkeňice	Hałasťé
rypaneć	národovec	pláťeňice	medové
čmaraneć	vdoveć	režňice	zvonkové
čmáranec	mňedíkoveć	trásłavice	šćepové
nedopranec	jałoveć	cvilichovice	kołobjeh
nenažranec	ryzec	cajkovice	střih
rožežranec	pomoc	ochránce	dłuh
nedožranec	půłnoc	zástupce	kožełuh
kysaneć	rubáč	prúvotce	Čech
glvaneć	obracáč	súce	sláboch
głvaneć	povaláč	rajče	smradoch
ořvaneć	chvástač	rubišče	hňiłoch
ošklebenec	vyorávač	hnojíšče	zhňiłoch
vyšklebenec	pochłebovač	kúpališče	lenoch
ošklébenec	dohazovač	brableňišče	klústoch
nezvedenec	hrbáč	topenišče	tlústoch
rozmazlenec	naháč	pařeňišče	padúch
nepodařenec	pruháč	braveňišče	smradúch
zašknůřenec	plecháč	mraveňišče	mrzúch
ofćineć	ořećháč	jateliňišče	Horáci

Nováci	přízemí	pohoří	deščák
Ptáčci	lhaní	závjetří	mňeščák
Tomečci	vinobraň	bezvjetří	vřeščák
Břečci	draň	Šuří	Hradíščák
Studničci	ptaň	podlesí	piščák
Juřičci	zabíjání	Strakať	rajščák
Bezdeci	ščekání	pleť	hruščák
Fojťici	klekání	piť	Olomučák
Mršťici	blafkání	šiť	dedák
Vañci	volání	chrástí	hňedák
Kotásci	nadávaň	zohnuť	chudák
Firásci	vdávaň	zablýsknuť	kładák
Tvarúsci	vyšívaň	utonuť	saďák
Bernátci	studováň	průť	cedák
Svobodí	zavařováň	ryť	hňedák
Otáhali	špásováň	zdraví	Jozeťák
Skýpali	otprošováň	vrbov	biják
Orli	mazání	Noví	piják
Poláš	Konečň	šípov	hnoják
Hlavicovi	drobeň	křov	Provodovják
Strakovi	pečení	bohactví	makovják
Kocúrkovi	sečení	darebáctví	Karťovják
Kláskovi	pojiščeň	lajdáctví	Kunovják
Rýznerovi	pohoščeň	chytráctví	Šarovják
Valentovi	súdeň	súsectví	Přerovják
chábí	dójeň	dekanství	Vřesovják
křibí	hnójeň	náboženství	šprudlák
záhrobí	maleň	hospodárství	zdechlák
vrbí	zapáleň	zároží	chrchlák
dubí	žehleň	zlodej	hňilák
vrbáci	boleň	šklebák	zhňilák
dubáci	krmeň	darebák	munlák
jahodáci	cigáňeň	obracák	školák
picháci	trápeň	mačák	Polák
pcháčí	utrpeň	zaječák	švrlák
bodláčí	hospodařeň	Kelečák	šmatlák
ertepláci	vařeň	hranečák	pytlák
maleňáci	dřeň	Hustopečák	Kobylák
maliňáci	slyšeň	Bořečák	šmatlák
trňáci	čteň	ofčák	tuľák
borůfčí	mľuveň	jaľofčák	slámák
vrbičí	lezeň	Pavľofčák	gumák
pohraňiči	vozeň	Bojanofčák	Hanák
kamenčí	pečení	opičák	ďedínák
dupčí	cvičení	Mezřičák	sinák
zákrčí	pojiščeň	osičák	Kopčañák
bórci	učení	Mezřičák	smetaňák
průvotčí	topení	Čejčák	mléčňák
mľáď	sušení	Mikulčák	krčičňák
jahodí	maliň	brablenčák	krťičňák
podhrdlí	trň	bravenčák	bedňák
veselí	účetň	mravenčák	slamjeňák
Bilí	stáří	Miločák	skleňák
přetpeklí	pěří	ročák	kameňák
zástolí	Mokř	jařčák	slámheňák
zátylí	záhoří	potkopčák	červeňák

ňuhňák	tragáček	býček	klásek
vrchňák	plecháček	omladek	žlutásek
dedňák	okáček	podbradek	kúsek
žebříňák	koťáček	zadek	hrašek
košíňák	povjetrňáček	hádek	dnešek
Zlíňák	kropáček	svjedenek	pléšek
Fsetíňák	ftáček	výsledek	malíšek
zelňák	ptáček	předeek	fčerajšek
dolňák	ukazováček	medvídek	letojšek
Brňák	hřebeček	schodek	letošek
stříbrňák	drobeček	spodek	podbřušek
frňák	hádeček	podhrdek	hrnúšek
hornák	vdoleček	dokrojek	svatúšek
vjetrňák	stoleček	skrojek	svatúšek
povjetrňák	krámeček	otkrojek	konýšek
kutrňák	domeček	okálek	poplatek
syřňák	stromček	chlubílek	opatek
zákeřňák	taneček	mazílek	potpatek
scípák	vjeneček	výdelek	ostatek
hľupák	komíneček	špiček	drátek
rypák	taťíneček	bítek	bítek
štarák	záhoneček	zátylek	štyřlístek
dobrák	koneček	betlémek	mostek
vandrák	zvoneček	domek	kútek
tuberák	kopeček	stromek	žlútek
skuhrák	dáreček	závdanek	prútek
širák	páseček	žufánek	nábytek
šporák	šáteček	stojánek	přístavek
chytrák	lísteček	cezánek	obrázek
šťúrák	prsteček	výklenek	řetázek
hafaťák	chlebíček	venek	ryzek
kuřák	řebíček	ohének	rýzek
pasák	haďíček	kamének	rožek
česák	krajíček	taťínek	výcvík
nosák	malíček	bubínek	bičík
Rusák	kostelíček	kamínek	malík
vješák	pantoflíček	okřínek	usedlík
grošák	klíček	taťínek	kostelík
sušák	mazlíček	zvonek	stolík
svjeták	jahodníček	ohýnek	šuplík
kuták	chodníček	mlýnek	pytlík
vaťák	ohňíček	snopek	vraňík
počťák	kopytníček	slúpek	svadebník
Lhoťák	řepíček	rosparek	pochlebňík
ľabufák	řebříček	škvarek	hoľubník
pravák	žebříček	oškwarek	telacník
křivák	lesíček	dárek	telecník
sivák	psíček	stárek	plicník
srúbovák	košíček	papírek	pomocník
Sľovák	střevíček	praporek	zámečník
cezák	kamzíček	dvorek	hranečník
mezák	vozíček	talérek	vľaštovičník
podbřezák	nožíček	talírek	vinohradník
Pražák	roček	zitřek	úředník
hoľúbek	klůček	zítřek	besedník
chudáček	potůček	bjelásek	zedník

opchodník	stavitel	cezan	mňestečko
podvodník	stašpytel	Přikažan	místečko
bubeňík	svjetadíl	Hovježan	pivečko
skleňík	rýl	Ostrožan	srδέčko
dráteňík	bumbaľ	Neobužan	očíčko
ohňík	chvástaľ	dľuhán	srďičko
delňík	žvástaľ	štvrťlán	poličko
máselňík	přivaľ	ofčín	kázáníčko
kostelňík	žvaňil	hřepčín	peričko
rolňík	kamenolom	čeledín	očko
koňík	přikrm	fčelín	strúhaľko
zvoňík	Lhocan	petrolín	struháľko
překupňík	Potečan	koplín	stébélko
stříbrňík	Ličan	vepřín	struhadélko
vjetrňík	Poličan	tahún	bidélko
kutrňík	Byľhičan	švirgáň	cedľiko
kurňík	vesňičan	dľuháň	struhadyľko
pliskyřňík	Strážňičan	velikáň	očenko
lesňík	Mistričan	okáň	okénko
řemesňík	Zarazičan	zdechľáň	kolénko
telatňík	Haľuzičan	gramľáň	seménko
deputátňík	Ľužičan	potľukeň	pláténko
teletňík	Mikulčan	červeň	semínko
živnostňík	dedínčan	přetsiň	zrnko
kopyťňík	Tynčan	hruboň	okýnko
dřevňík	mňeščan	švirgoň	plátýnko
chlebovňík	Neoveščan	hľuchoň	pérko
pracovňík	Věščan	břuchoň	pírko
makovňík	Hraďiščan	chvaloň	horko
panovňík	Kľobúčcan	žgrbloň	krafsko
rovňík	Oľomúčcan	skrbloň	babisko
vandrovnýk	cedan	chrchloň	hrabisko
špásovňík	pijan	stekloň	rubisko
obuvňík	Búslavjan	šmatloň	porubisko
provazňík	Trnavjan	mazloň	zemjačisko
mezňík	Hračovjan	slepoň	sedlačisko
řezňík	Ondřechovjan	bachroň	zemačisko
stařík	Ondřichovjan	chytroň	zemňáčisko
vjetřík	Ščudľovjan	mlsoň	frňačisko
lesík	Karľovjan	škrtoň	chytračisko
nosík	Janovjan	ťľustoň	ďefčisko
psík	Kunovjan	mazoň	bičisko
prstík	Rožnovjan	ťicho	pšeňičisko
košík	Popovjan	telacko	Ňemčisko
vožík	Znorovjan	kozlacko	Ančisko
nožík	skokan	ščeňacko	brablenčisko
nohál	Liptáľan	kuřacko	očisko
břuchál	Veselan	prasacko	cérčisko
okál	Podolan	koťacko	kľučisko
bachráľ	Fšemiňan	srdečko	ručisko
nosál	Juřiňan	hňízdečko	jahodřisko
chovatel	Zľiňan	kolečko	hnojřisko
učitel	Fseťiňan	okénečko	kúpaliřisko
nadučitel	Střelňan	péřečko	telisko
řiditel	Ščithan	pířečko	kosteliřisko
pokuřitel	Lhoťan	mjestecho	ertepliřisko

stromisko	kuřátko	suchar	radost
strmisko	prasátko	fukar	žádost
rubaniško	húsátko	nezmar	maličkosť
Jaňisko	deťátko	fukár	úskosť
potkáňisko	diťátko	cukrovár	zlosť
maleňisko	ukazovátko	húser	národnosť
jačmeňisko	cezátko	sklebmistr	spokojenosť
maliňisko	cedítka	strážmistr	povinnosť
jateliňisko	sitko	hrobař	nespravedlnosť
řepňisko	korýtko	kuchař	zmyslnosť
lucerňisko	ohřeblo	pekař	povinnosť
strňisko	kolébadlo	mlékař	přisnosť
ovesňisko	struhadlo	fajkař	slavnosť
žitňisko	strúhadlo	domkař	barvosleposť
turkyňisko	fňukadlo	výmňenkař	hlúposť
réžňisko	letadlo	výminkař	starosť
chlapisko	divadlo	koškař	svátosť
cepisko	spľachovadlo	povítkař	litosť
lumpisko	prádlo	fčelař	lútosť
ogařisko	rospúšcedlo	stoľař	zapomjetlivosť
hadřisko	napajadlo	zvanař	zapomňetlivosť
vjetřisko	bidlo	dřevař	chuť
Juřisko	šklebidlo	drvař	Jakubú
klasisko	močidlo	besedář	pohraby
kosisko	cedidlo	hospodář	kachláky
nosisko	ředidlo	živočichář	pláťeháky
psisko	bjelidlo	výmňenkář	modráky
husisko	strašidlo	výminkář	štruksáky
břušisko	žlutidlo	miškář	plátáky
kosťisko	stavidlo	tihlář	zobáčky
trhovisko	ídlo	stoľář	slepičky
pastvisko	židlo	uzenář	nohavičky
kozisko	mydlo	roslinář	vyhledáčky
nožisko	teplo	kominář	pohrabůvky
bapsko	ometlo	kovář	dožínky
ropsko	oblačno	potkovář	ohrapky
jablíško	chladno	hrnčič	pohrapky
okýško	sparno	rozhlás	zhrapky
hoľúbátko	dusno	zemňepis	dúpy
opičátko	mokro	přírodopis	doderky
kamzičátko	dójivo	životopis	iskérky
opičátko	krmivo	Rus	ohlášky
kamzičátko	piřivo	dedoš	kohůtky
háďátko	jezivo	strakoš	pohrabiný
cedátko	žactvo	slepýš	piliny
struhátko	ľajďactvo	výmľat	drťiny
strúhátko	neřactvo	plat	řeziny
hoľúbjátko	pestvo	potrat	hospocký
hrkátko	včelstvo	převrat	učitelský
sálátko	cigánstvo	ščekot	hosťinský
selátko	partyzánstvo	pískot	súdný
telátko	přectavenstvo	dupot	hajný
batolátko	svinstvo	baľamut	hlásný
ščeňátko	koňstvo	zákrut	řez
mrňátko	potvorstvo	žrút	nářez
nemľuvňátko	Maďar	blbosť	krádež